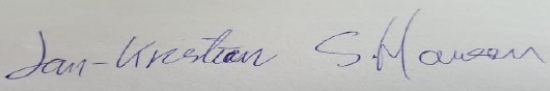




Universitetet
i Stavanger

DET HUMANISTISKE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: MHIMAS Historiedidaktikk masteroppgave Lektorprogrammet i humanistiske fag	Vårsemesteret, 2017 Åpen
Forfatter: Jan-Kristian S. Hansen	
Veileder: Håkon Andreas Evju	
Tittel på masteroppgaven: Malthe Conrad Bruun og <i>Aristokraternes Catechismus</i> : En studie av en trykkefrihetsdebatt i Danmark-Norge på 1790-tallet Engelsk tittel: Malthe Conrad Bruun and <i>Aristokraternes Catechismus</i> : A study of a press freedom debate in late 18 th century Denmark-Norway	
Emneord: Malthe Conrad Bruun Trykkefrihet Sensur Offentlighet Danmark-Norge 1700-tallet	Sidetall: 101 Stavanger, 18.05.2017

Forord

Denne masteroppgaven representerer avslutningen på min 5-årige høyere utdanning på lektorprogrammet innen humanistiske fag. Oppgaven har vært spennende, utfordrende, frustrerende og givende. Endelig har jeg kommet i mål, og forhåpentligvis starter et nytt kapittel inn i arbeidslivet.

Det er mange som kan takkes i denne sammenheng. Først og fremst vil jeg takke min veileder Håkon Andreas Evju. Uten hans hjelp og gode støtte ville denne oppgaven blitt til, noe jeg er dypt takknemlig for. En bedre veileder skal en lete lenge etter. Han har hjulpet meg med alt i fra små skrivefeil til de store linjene og diskusjonene i oppgaven. Tusen takk!

Ellers vil jeg takke min familie for god moralsk støtte under oppgaveskrivingen, og for å ha holdt ut med både frustrasjon og lettere distrehet. Spesielt vil jeg takke min søster, som har orket å korrekturlese hele oppgaven.

Jeg vil også takke mine venner i kollokveigruppa, som har gjort livet med masteroppgaven ganske bra likevel. Spesielt vil jeg nevne de andre som også skrev om historie på 1700-tallet. Dere vet hvem dere er.

Til slutt vil jeg takke min pc, for å ha overlevd en slik prøvelse. Den er blitt mye verre dette året, og fortjener snart å bli pensjonist. Helt til slutt vil jeg også takke meg selv, for å ha gjennomført oppgaven.

Jan-Kristian Seltveit Hansen
Stavanger, 18.05.2017

Innhold

Kapittel 1: Innledning.....	4
Tema og problemstilling:	4
Avgrensning av problemstilling og valg av kildematerial:	6
Relevans:	9
Forskningsstatus:	11
Metode:.....	18
Kapittel 2: Historisk kontekst og biografi	19
Christian V. lov fra 1683	19
Johan Friedrich Struensee og Ove Høegh-Guldberg	21
Bedre vilkår for offentlige ytringer 1784-1799?	25
Trykkefriheten blir kneblet.....	28
Biografi om Malthe Conrad Bruun.....	29
Kapittel 3: Analyse av <i>Aristokraternes Catechismus</i> og biskop Balles innberetning	33
Fortale hos Malthe Conrad Bruun	35
Innledning i <i>Aristokraternes Catechismus</i>	37
De syv store bud, trosartiklene og de hellige hemmeligheter.....	39
Aristokratisk litani og aristokratiske salmer	42
Biskop Balles innberetning til det danske kanselli.....	46
Kapittel 4: Utvalgte skrifter i debatten om <i>Aristokraternes Catechismus</i>	53
Malthe Conrad Bruun og hans erklæring	53
En anonym forfatters anmerkninger om Bruun sin katekisme og hans erklæring	57
Venn eller fiende?	58
Hvorfor <i>Aristokraternes Catechismus</i> ? Om litterær heder og ære	58
Penger eller gagn?	64
Avsluttende kommentarer om <i>Aristokraternes Catechismus</i>	66
Anmerkninger til Malthe Conrad Bruuns sin erklæring omkring <i>Aristokraternes Catechismus</i> ..	71
Michael Gottlieb Birckners brev til biskopen av Sjælland.....	76
Innledende kommentarer hos Birckner	77
Birckners spørsmål til biskop Nicolai Edinger Balle	80
Birckners første kategori med spørsmål	81
Birckners andre kategori med spørsmål	82
Avsluttende kommentarer hos Birckner	88
Kapittel 5: Oppsummering og konklusjon	93

Kilde- og litteraturliste:	99
Kilder:.....	99
Litteratur:.....	99

Kapittel 1: Innledning

Tema og problemstilling:

"Allerede samme aften vandrer Malthe Conrad Bruun nordpå ud af København. Han er tyve år gammel og ved det ikke, men nu er han flygtning resten af hans liv."¹ Slik skriver Bjørn Bredal i sin biografi om den danske skribenten Malthe Conrad Bruun (1775-1826). Dette sitatet omhandler starten på det som skulle bli Bruun sitt liv som flykting. Bruun klarte allerede som en ung mann å bli utvist fra Danmark-Norge. Sitatet omhandler året 1796, og beskriver en skribent som startet et nytt liv som en flykting. Senere i 1800 ble han landsforvist fra Danmark-Norge, men da bodde han allerede i Frankrike. Denne skribenten skapte sterke reaksjoner i sin samtid for sine utgivelser, og han er fortsatt en kontroversiell figur for både akademikere og forfattere. Hans mest aktive skribentperiode var på 1790-tallet i København, hvor han var en av mange fremtredende skribenter i den dansk-norske offentligheten. Forholdene for ytringer og trykking var relativt frie i perioden 1784-1799, noe Bruun visste hvordan å utnytte. Hans endelige landsforvisning var et resultat av både domfellelse og en langvarig skribentkarriere. Som en radikal opplysningskribent, om ikke en av de mest radikale, skrev Bruun mange skrifter som inneholdt mange radikale og opplysningsinspirerte ideer.² Samtidig som flere radikale ideer ble mer og mer vanlige, ble også de dansk-norske styresmaktene mer restriktive ovenfor offentlige ytringer. Dette fikk Bruun brutalt erfare i 1796, da han ble anmeldt for en av sine utgivelser.

Boken Bruun gav ut i 1796 het *Aristokraternes Catechismus*, og det er denne utgivelsen som danner grunnlaget for denne oppgaven. Etter dens utgivelse i 1796 ble boken anmeldt inn for det danske kanselli. Den ansvarlige var biskopen av Sjælland, Nicolai Edinger Balle. Han mente at alle de antimonarkiske angrepene var dråpen som fikk biskopen til å anmelde denne utgivelsen, og det til tross for at biskopens synes at det meste var morsom lesing. Å være i offentlighetens søkelys var intet nytt for Bruun. Han hadde tidligere på 1790-tallet allerede gitt ut mange tidsskrifter som inneholdt mange nye og radikale ideer.³ Et av hans tidligere tidsskrifter, *Vækkeren*, ble til og med dømt for dens innhold, og boktrykkeren måtte punge ut

¹ Bredal 2011:103

² Krefting et al. 2014: 273-274

³ Krefting et al. 2014: 273-274

med 200 riksdaler som en følge av dette.⁴ Dermed var Bruun vant til å være i offentlighetens søkelys, men *Aristokraternes Catechismus* brakte med seg et helt annet kaliber av sanksjoner. Anmeldelsen av Bruun sin utgivelse skjer parallelt med at vilkårene for ytringer sakte, men sikkert, skjerpes. Ironisk nok var Danmark-Norge et meget gjennomført eneveldet, men de tillot likevel nokså frie ytringer i årene 1784-1799. Frihet og enevelde er normalt ikke to ord som faller like godt sammen, men de gjorde det tildels i Danmark-Norge. Dette valgte selvsagt Bruun å utnytte, som mange andre skribenter, men ble dermed også et uheldig offer for et stadig strengere regime. Når Bruun utgav sin bok i 1796 var det fortsatt meget strenge vilkår for å hva en kunne ytre seg om, og mange skribenter havnet i klammeri med myndighetene, primært rettsaker, utover på 1790-tallet. Dette gjelder også Bruun.⁵ Det er under disse forholdene Bruun utgav sin omdiskuterte bok *Aristokraternes Catechismus* i 1796.

Etter hans utgivelse fortsetter derimot problemene for Bruun. Rettsaken mot han ble en lang affære, som både ble avsluttet og gjenopptatt i løpet av årene 1796-1800. Etter å ha hatt flere flyktingopphold både på Hven i Sverige og i København, ender Bruun med å flykte til Frankrike i 1799. Samme år blir lovene for offentlige ytringer endret, og det ble i praksis lagt lokk på alt av trykkefrihet i Danmark-Norge. For Bruun betydde dette en ny omgang i rettsapparatet. Den nye lovgivningen i 1799 hadde nemlig tilbakevirkende kraft, og dermed ble Bruun i 1800 dømt etter loven fra 1799 på utgivelsen fra 1796. Dermed fikk Bruun sin endelige landsforvisning, og fikk aldri returnere til sitt hjemland.⁶ Utgivelsen som til slutt fikk Bruun dømt var *Aristokraternes Catechismus*, og boken brakte også med seg flere andre aspekter.

I kjølvannet av Bruun sin utgivelse av *Aristokraternes Catechismus* oppstod det en stor debatt. Den største motstanderen var biskopen, og hans innberetning til det danske kanselli var med på å vise Bruun sine mange satiriske angrep mot det danske monarkiet. I tillegg ble det også skrevet en rekke andre tekster, som alle belyste ulike deler av denne massive debatten.⁷ Det er disse to nevnte skriftene og andre utvalgte tekster i den påfølgende debatten som utgjør rammen for denne masteroppgaven. Disse tekstene skal analyseres for å finne ut hva de enkelte debattantene ønsket å fremme, i tillegg til hva deres fokus var i debatten. For å få et innblikk i denne tematikken blir dermed denne oppgavens problemstilling lydende slik:

⁴ Holm 1888: 148-149

⁵ Evju 2014c: 318-319

⁶ Rian 2014: 187-188

⁷ Kjærgaard og Nielsen 1973: 78-82

- Hva kan boken til Malthe Conrad Bruun, *Aristokraternes Catechismus*, og debattene denne skapte si om trykkefrihet i Danmark-Norge på 1790-tallet?

Denne problemstilling skaper muligheter for mange mulige innfallsvinkler og muligheter for å angripe denne oppgaven. En slik problemstilling vil ikke kunne være bærekraftig uten en avgrensning, som både gir oppgaven og leseren en bedre oversikt over hva som egentlig skal belyses. *Aristokraternes Catechismus* er en essensiell del for å finne ut hvorfor ting gikk som det gikk. I tillegg må boken leses og forstås for i det hele å kunne begripe den massive debatten som oppstod i kjølvannet av dens utgivelse. Trykkefriheten på 1790-tallet gav skribenter nokså gode muligheter for å kunne ytre seg offentlig. Dette smittet selvsagt over i debatten om Bruun sin utgivelse, hvor det er mange ulike aktører og debattanter som blir representert. Det er her mye av utfordringen ligger. Hvilke tekster skal en velge å fokusere på, og hvorfor skal en velge akkurat disse? Slike og lignende spørsmål blir essensielle for å forstå debatten rundt *Aristokraternes Catechismus*, og hvor man reagerte på denne boken i utgangspunktet.

Avgrening av problemstilling og valg av kildematerial:

Problemstillingen som er presentert i denne oppgaven er både konkret og samtidig nokså abstrakt. Debatten som oppstod i kjølvannet av Bruun sin utgivelse må selvsagt under lupen. Her er det mange tekster av ulike slag, og et utvalgt må dermed begrunnes svært nøye. Først og fremst må det likevel komme noen avgrensninger til problemstillingen. Disse er ment som retningslinjer for hvordan denne oppgaven skal svare på problemstillingen, og hvordan en derfra kan samle sammen gode og fornuftige argumenter. Avgrensningene i denne oppgaven vil dermed lyde slik:

- Hvilke standpunkt tok Malthe Conrad Bruun i *Aristokraternes Catechismus*?
- Hvilke synspunkter og meninger er det som kommer frem i debatten omkring Bruun?
- Hva kan de utvalgte tekstene si om hvordan man skrev og diskuterte under trykkefriheten på 1790-tallet i Danmark-Norge?

Disse avgrensningene, eller underspørsmålene, vil være med som veiviser i et ellers vanskelig farvann. De presenterte underspørsmålene vil vise noe av fokuset som blir med inn i analysen av de ulike tekstene. Først og fremst skal selvsagt Bruun sin egen bok, *Aristokraternes Catechismus*, analyseres, for deretter å abstrahere ut de faktorer som medvirket i hans senere landsforvisning fra kongerike Danmark-Norge. Deretter skal de andre ulike tekstene til verks.

Her skal det tas et utvalg av alle de mulige tekstene. Før de tre siste underspørsmålene skal belyses, må en forklare oppgavens kildeutvalg noe nærmere.

De danske historikerne Thorkild Kjærgaard og Erland Kolding Nielsen utgav i 1973 en bibliografisk oversikt over mange utgitte skrifter i Danmark-Norge. Herunder finner vi den politiske litteraturen som ble gitt ut i Danmark-Norge 1789-1799, noe som inkluderer de ulike skrifter som er relatert til debatten rundt Bruun og boken *Aristokraternes Catechismus*. I denne bibliografiske oversikten ser vi raskt hvilket omfang denne debatten hadde i sin tid.⁸ Her er det omtrent 60 tekster av ulike slag, noe som simpelthen er for stort til å analysere i en masteroppgave. Derfor måtte det gjøres noen valg. De tekstene som er valgt ut i denne oppgaven viser forskjellige synspunkter i den nokså omfattende debatten. Foruten Bruun sin egen bok er selvsagt biskop Nicolai Edinger Balle sin innberetning til det danske kanselli også inkludert. Disse to tekstene kan på mange måter sies for å være to ytterpunkter i debatten. På den ene siden har Bruun med hans til tider svært krasse angrep på det danske monarki, og på den andre blir Balle nærmest omgjort til en representant for de danske styresmakter. I tillegg blir også Bruun sin egen erklæring om *Aristokraternes Catechismus* trukket frem i denne oppgaven. Dette fordi det er ønskelig å se hvordan forfatteren oppfattet den pågående debatten, og hvordan han selv mente han ble behandlet i denne. Samtidig følger han også opp med det han mener er hensikten bak sin egen bok, i tillegg til å sette seg selv i et bedre lys.

Videre i debatten er det mange som både velger å kritisere og forsvare ulike synspunkter i debatten. Ved første øyekast i den bibliografiske oversikten er det nærmest like mange som ønsker å kritisere biskopen, som det finnes kritiske tekster rettet mot Bruun selv. Dermed ble det en vel så viktig sak å finne en tekst som kritiserte biskop Balle, som det var å finne en kritisk tekst rettet mot Bruun. Til slutt falt valget på to mindre, men svært kraftfulle tekster. Den ene teksten er skrevet av en anonym forfatter, og her kommer han med generelle anmerkninger og betraktninger til Bruun sin bok og erklæring. Disse betraktningene er meget bestemte, og retter i tillegg sterk kritikk mot Bruun og hans støttespillere. Det som kom overraskende var alle de personlige angrep en kan finne mot teksten, og hvordan den anonyme forfatteren mener at Bruuns mangel på moralitet er et alvorlig problem. Den andre teksten er et brev som i utgangspunktet er en anonym tekst, men forfatteren ble i motsetning til forrige tekst senere kjent. Brevet ble skrevet av den danske presten og trykkefrihetsteoretikeren Michael Gottlieb Birckner. Dette brevet ble originalt utgitt før

⁸ Kjærgaard og Nielsen 1973: 78-82

biskop Balles innberetning ble utgitt, noe som teksten bærer sterkt preg av. I teksten ønsker Birckner å finne ut hvorfor biskopen valgte å anmelde Bruun sin bok for det danske kanselli. Etter at denne innberetningen ble gjort kjent skrev Birckner en ny tekst til biskopen. Essensen av den andre, og mye lengre, teksten er mye av det samme som en kan finne i det første brevet, og mye er svært likt. I tillegg til sine spørsmål til biskopen om hvorfor han anmeldte Bruun, kommer også mange moralske diskusjoner fra Birckner. Dette setter også omdømmet til biskopen i et nytt lys, noe som uten tvil hørte til med i debatten.

En av de største utfordringene har vært utvelgelse av kildematerial. Ser en nærmere på den bibliografiske oversikten til Kjærgaard og Nielsen, vil en kunne se mange ulike tekster. Det interessante er at mange ikke virker relatert til den overordnede debatten. Mange av tekstene nevner hverken Bruun eller biskop Balle i sin beskrivelse, og en kan dermed lure på hvorfor de hører inn under her. Akkurat denne problematikken finnes også hos Frederik Rønning og hans litteraturhistoriske fremstilling av siste halvdel av 1700-tallet. Her blir blant annet en debatt om en teolog trukket frem. Det gjelder den teologiske professoren Claus Hornemann (1751-1830). Bruun og Hornemann hadde et godt og fortrolig vennskap, noe som også kom til overflaten i den danske offentligheten. Mange valgte å ta opp dette vennskapet mellom dem, og utfordret teologen til å forklare hvorfor han hadde en god relasjon til en slik frekk forfatter som Bruun. Her må Hornemann ofte komme på banen for å forklare, og derfra forsvare seg ved å skrive at han ikke støttet alle aspekter ved Bruun. Likevel kunne han heller ikke, som Rønning skriver, svikte den unge Bruun, til tross for at de ikke var helt samstemte i sine meninger. Dette utvikler seg videre til en intern og stor debatt, som tross alt utgår fra den originale debatten om Bruun og hans bok.⁹

Debatten med Hornemann er et av mange eksempler på hvor mye de ulike tekstene spriker i debatten omkring Bruun og hans bok *Aristokraternes Catechismus*. Foruten denne er det flere mindre debatter en kan finne i den bibliografiske oversikten til Kjærgaard og Nielsen. For i det hele å kunne forstå hvordan man debatterte om Bruun og hans bok, er en nødt til å eliminere mange av de urelevante debatter og diskusjoner. Et annet eksempel er også en brevveksling mellom Peter Andreas Heiberg og Bruun, noe som foregår i februar 1796. Dette er to måneder før Bruun utgav sin bok, og føyer seg dermed inn i rekken av mange mindre relevante tekster. Dermed kan mye av grunnlaget for kildeutvalget begrunnes med de mange irrelevante tekster en finner i relasjon til hverandre. I tillegg representerer de fem utvalgte

⁹ Rønning 1889: 370-371

tekster flere forskjellige synspunkter og retninger innenfor den betente debatten. Vi har hovedverket fra Bruun selv og biskop Balle sin innberetning om hvorfor han mener Bruun sin bok er et angrep på konge og kongemakt i Danmark-Norge. I tillegg suppleres det med Bruun sin egen erklæring, hvor han redegjør for sine hensikter og meninger omkring sin egen utgivelse. Foruten disse kommer også brevet fra den danske presten Birckner, hvor han spør biskopen om mulige hensikter for hans anmeldelse av Bruun. Til slutt har vi den anonyme forfatteren og hans anmerkninger til Bruun sin bokerklæring, hvor han ikke legger skjul på hva han synes om Bruun og hans forfatterskap. Disse tekstene viser alle forskjellige parter i den ellers lite utforskede debatten. Det finnes uten tvil mange tekster å velge mellom, men mange tekstene virker å være noe mindre relevante for oppgaven og dens formål. I tillegg er kildeutvalget tilpasset denne masteroppgavens tidsperspektiv. I underkant av et år er kort tid for en masteroppgave, og derfor må kildeutvalget tilpasses slik at oppgaven ble gjennomførbar.

Relevans:

Det finnes mange gode grunner for å undersøke debatten rundt den danske skribenten Malthe Conrad Bruun. Som nevnt er hans forfattervirksomhet nevnt i mange verker, og er godt dokumentert. I tillegg er også hans utgivelse av boken *Aristokraternes Catechismus* godt dokumentert i flere historiske verker. Dette inkluderer da både mer generelle historiske oversikter, men også mer spesifikke historiske emner og perioder. Eksempler er her både Øystein Rian sin bok om sensur i Danmark-Norge 1537-1814, Krefthing, Nøding og Ringvej sin bok om tidsskrifter i mellom sensur og trykkefrihet på 1700-tallet i Danmark og Edvard Holms bok om den offentlige mening og statsmakt i årene 1784-1799. Alle er viktige verker som behandler og trekker frem mange viktige poenger for denne oppgaven.

Likevel er ikke litteraturen god nok til å dekke hva som finnes i debatten rundt utgivelsen av boken *Aristokraternes Catechismus*. Det finnes litteratur som tar opp enkelte deler av hendelsesløpet etter utgivelsen, men ingen tar opp elementer fra debatten selv. Der finner vi mye av grunnlaget for relevansen til denne oppgaven. Trykkefriheten på 1790-tallet i Danmark-Norge produserte mange skribenter med tilhørende utgivelser. Noen av disse ble også dømt og gitt forskjellige typer av straffer, noe Bruun er et fremragende eksempel på. Til tross for Bruun sin dom, og senere landsforvisning, er det likevel ikke mye fokus på hva som ble sagt i debatten rundt han. Enkelte deler av Bruun sitt tidligere liv er betraktelig bedre dokumentert. Dette inkluderer da blant annet hans tidligere tidsskrifter, som for eksempel *Vækkeren* og *Patrioten*. Det førstnevnte tidsskriftet ble dømt for dets innhold, og

boktrykkeren måtte betale en bot på 200 riksdaler.¹⁰ Mye av dette er dokumentert i verker til blant annet Edvard Holm, og er dermed en side av Bruun sitt forfatterskap som er godt dokumentert.

Ser man derimot på den bibliografiske oversikten til Kjærgaard og Nielsen, vil man få øye på et stort antall tekster i tilknytning til debatten omkring Bruun sin bok *Aristokraternes Catechismus*. Dette blir også belyst i valg av kildemateriale, men understreker likevel kompleksiteten ved en slik oppgave. Mange av de andre skriftene omhandler diskusjoner og debatter som i hovedsak er utgått fra hoveddebatten. Til tross for dette er det likevel her vi finner essensen for denne oppgaven. Mange av disse tekstene er ikke blitt behandlet i de nyere tider. Noen av tekstene, for eksempel biskop Balle sin innberetning til det danske kanselli, har det blitt fokusert noe på, i tillegg til noe gjennomgang av Bruun sin utgivelse. Likevel er det også her rom for flere innfallsvinkler og gjennomganger. Det som vil bli fokuset i denne oppgaven er å finne ut av hvordan de ulike tekstene skriver og argumenterer for sine synspunkter og holdninger. I tillegg er det rom for å se hva de ulike forfattere og debattanter legger vekt på, og hvordan de enten støtter opp under Bruun eller regelrett kritiserer han. Mange, eller de fleste, av tekstene i den bibliografiske oversikten er nærmest ikke omtalt noen steder, men et par tekster er blitt bearbeidet noe. Man kan for eksempel finne informasjon om dem i Frederik Rønning sine bøker *Rationalismens tidsalder*, som er en litteraturhistorisk fremstilling av hvordan det stod til med forfattere, og litteratur generelt, på siste halvdel av 1700-tallet. Her er det, foruten en god og systematisk skildring av Bruun sitt liv på 1790-tallet, også en kort beskrivelse av debatten rundt *Aristokraternes Catechismus*. Her ser vi blant annet noe informasjon om Birckner sine skrifter om biskop Balle, Bruun sin egen bok og erklæring til publikum om det samme og en beskrivelse over biskopens egen innberetning.

11

Selv for sine gode og oversiktlige beskrivelser er likevel ikke Rønning sin tekst på langt nær godt nok til å kunne gi et innblikk i debattens meninger og holdninger. Dermed kan denne oppgavens relevans bli legitimert ved at det ikke er særlig utforsket område i den dansk-norske historien. Bruun er i seg selv nevnt i mange av de viktigste historiske oversiktsverkene. I tillegg er trykkefrihet og sensur i Danmark-Norge svært godt dokumentert, noe min litteratur er med på å understøtte. Kombinasjonen av Bruun og trykkefrihet er det nokså godt belegg for i eksisterende litteratur, men hendelsene og debatten rundt

¹⁰ Holm 1888: 148

¹¹ Rønning 1899: 362ff

Aristokraternes Catechismus blir derimot lite belyst. Bruun nevnes nærmest i alle større verker om dansk-norsk historie på 1700-tallet, da spesielt de som er rettet mot ytrings- og trykkefrihet, sensur og sensurlovgivning, den dansk-norske offentlighet og mer generelle tema for skribenter og utgivelser. Til tross for at Bruun ofte blir nevnt, er det likevel lite om han og de mange sakene mot han. Det er ikke mange studier som har tatt et dykk ned i hans bok fra 1796, og derfra sett på debatten som oppstod i kjølvannet av dets utgivelse. Dermed er det en god mulighet for først å se hva Bruun skrev i sin mye omdiskuterte bok, og deretter få et innblikk i hva mye av debatten fokuserte på. Her er det med andre ord muligheter for å bedrive en historisk analyse, og det kan dermed brukes som argument for denne oppgavens relevans. Totalt er det nok så mange tekster denne oppgaven kunne ha benyttet i analysen. Derimot kan oppgavens utvalg likevel kunne si noe om debatten rundt Bruun sin utgivelse, og hvordan de ulike reaksjonene artet seg. Dette er, som tidligere sagt, et lite undersøkt tema i dansk-norsk historie, og med det kan en legitimere for relevans til denne oppgaven. Debatten rundt boken til Bruun omhandler, som vi skal se senere i oppgaven, flere aspekter ved både forfatteren og boken i seg selv. Noen funn er kanskje mer selvsagt enn andre, men det er likeledes muligheter for funn som en ikke originalt hadde regnet med. Det finnes mange grunner for å velge å skrive en masteroppgave om den danske forfatteren Bruun og trykkefrihet på 1790-tallet. Denne oppgaven vil kunne gi en innsikt i et utvalg av en større debatt som kom i kjølvannet av Bruun sin bok fra 1796, og vil kanskje kunne gi innsyn i hvordan de ulike sidene i debatten argumenterte og fremmet sine synspunkter. Dette kan dermed gi innsikt i hvordan skribenter i den dansk-norske offentligheten skrev og benyttet trykkefrihet til å skrive både sjikanerende og oppmuntrende tekster, og mer generelle tendenser i en ellers nok så opphetet debatt om en omdiskutert bok.

Forskningsstatus:

Som tidligere nevnt er det gjort mye forskning på sensur og trykkefrihet i Danmark-Norge på 1700-tallet. Mange historikere og andre akademikere har gjort et betydelig arbeid med å dokumentere det meste som omhandler ytringer, trykkefrihet, dansk-norsk offentlighet og utgivelser generelt i denne perioden. Også den danske skribenten Bruun er godt dokumentert i de mange oppslagsverk og litteratur av andre slag. Selv om både oppgavens periode på 1790-tallet og skribenten Bruun er godt dokumentert i de fleste historiske oversikter, er det likevel svært få, eller nærmest ingen, som tar et dypdykk ned i debatten som oppstod i kjølvannet av utgivelsen til boken *Aristokraternes Catechismus*.

Foruten debatten er det dog svært mange som har skrevet om både sensur og trykkefrihet på 1700-tallet. I tillegg er det mange som også skriver om Bruun, og hvordan hans liv og karriere utformet seg. Mye av litteraturen i denne oppgaven blir hentet fra to større verker om dansk-norsk historie på 1700-tallet. Dette er henholdsvis Øystein Rian sin bok *Sensuren i Danmark-Norge*, i tillegg brukes også boken *En pokkers skrivesyge* av Ellen Krefting, Aina Nøding og Mona Ringvej. Disse to verkene tar for seg ulike aspekter ved dansk-norsk historie på 1700-tallet, og kan nærmest virke som to motsetninger i hvordan en kan se på trykkefrihet og sensurlovgivning.

Boken til Øystein Rian er et massivt verk som omhandler sensur i Danmark-Norge. Tidsperioden er fra 1536-1814, noe som medfører mye unødvendig informasjon for en masteroppgave om 1790-tallet i Danmark-Norge. Likevel er dette et viktig verk som belyser både trykkefrihet og sensur i Danmark-Norge på 1700-tallet. Det mest relevante for denne oppgaven er de kapitler hvor Rian skriver om de ulike sensurbestemmelsene i Danmark-Norge i den aktuelle tidsperioden, i tillegg til noe mer informasjon rundt det dansk-norske styresettet og ulike typer utgivelser. I starten av sitt kapittel med ulike bestemmelser om sensur i perioden 1537-1814 skriver Rian kort om sine hensikter, og dermed også indirekte noe om hans syn på denne historiefremstillingen. Her ønsker han å fremstille det han kaller en kavalkade av ulike enkeltbestemmelser som var viktige for de ulike sensurbestemmelsene i Danmark-Norge i det aktuelle tidsrommet. Her skriver Rian at han ønsker å fremlegge en tematisk og kronologisk rekkefølge for de ulike bestemmelsene, i tillegg til å skrive om den praktiske håndhevelsen av disse. Deretter presenterer han mange av sine hovedaktører, som i dette tilfelle primært vil være den danske kongen, hans ministre og andre støttespillere i maktapparatet.¹²

Poenget ved å trekke frem disse tankene hos Rian er å vise frem hans mulige syn på trykkefrihet og sensur i Danmark-Norge. På mange måter står han i kontrast til Krefting, Nøding og Ringvej sitt syn på disse temaene. Denne motsetning underbygges med det fokuset Rian velger å benytte ved sin fremleggelse av den danske sensur- og trykkelovgivningen. Han velger å ta utgangspunkt i det etablerte styresettet, og skriver indirekte at det er dette han mener legger styringen for offentlige ytringer i det dansk-norske eneveldet. Dermed kan en argumentere for Rian sitt syn for å være ovenfra og ned med tanke på sensur og trykkefrihet på 1790-tallet. Rian vektlegger i stor grad de ulike kongelige reskripter og lover, samt

¹² Rian 2014: 144

hvordan de i praksis ble fulgt opp av styresmaktene. Dermed får vi inntrykk av at det er styresmaktene som legger grunnlaget som offentligheten bygger sitt grunnlag på. I mindre grad velger Rian å skrive om de andre aktørene under sensur og trykkefrihet i Danmark-Norge, nemlig skribentene selv. Ser vi nærmere på hans beskrivelse av Bruun, er det også her de samme tendensene som ellers i Rian sin bok sensur. Her blir Bruun sitt liv og leven kort forklart, og det blir lagt vekt på de ulike dommene han fikk for sine overskridelser. Eksempelvis er hvordan prosessen etter utgivelsen av *Aristokraternes Catechismus* blir beskrevet som samhandling mellom ulike domfellelser, benådninger, nye sanksjoner og til slutt den endelige landsforvisningen.¹³

Med dette omfattende verket om sensur i Danmark-Norge er Øystein Rian en svært viktig aktør i å forstå denne tematikken, og er selvskreven i en masteroppgave med dette tema. Veldig få har i norsk sammenheng skrevet en like omfattende avhandling om vilkårene for offentlige ytringer i Danmark-Norge, samtidig som en kombinerer det med en svært detaljert politisk gjennomgang. Likevel finnes det litteratur som både utfyller og blir en motsetning til Rian sitt arbeids. Her finner vi Krefting, Nøding og Ringvej med deres bok *En pokkers skrivesyge*.

I motsetning til Rian er ikke boken til Ellen Krefting, Aina Nøding og Mona Ringvej like opptatt av alle de politiske prosessene og de sterke personene som styrte sensur- og trykkelovgivningene. Deres bok omhandler på sin side heller de ulike tidsskriftene i Danmark-Norge på 1700-tallet, og hvordan de til stadig opererte med både sensur og trykkefrihet. En merker raskt et svært forskjellig fokus i forhold til Rian sitt arbeid omhandlende sensur og trykkefrihet. På mange måter kan man si at der Rian presenteres med et ovenfra og ned syn på sensur og trykkefrihet, her representert med hvordan han mener kongen og maktapparatet la grunnlaget for hvordan offentlige ytringer skulle arte seg, kan en hos Krefting, Nøding og Ringvej se tendenser til det motsatte. Hos dem kan man på mange måter skilte med et nedenfra og opp synspunkt om sensur og trykkefrihet. I deres utgangspunkt er det tidsskriftene og skribentene selv som er med på å lage en utvikling i en tildels dynamisk prosess. Hos Rian kan en få inntrykk av en nokså lineær forståelse av hvordan sensurlovgivningen henger sammen. Krefting, Nøding og Ringvej sitt perspektiv hinner mer mot en samhandling mellom styresmakter og skribenter.

¹³ Rian 2014: 184-185

Det disse tre velger å ha mye fokus på er nettopp fremvekst av en sterk offentlighet i Danmark-Norge, og hvordan dette er med på å drive enkelte deler av samfunnet fremover. Her skriver disse tre at tidsskriftene er en helt essensiell del av denne utviklingen. Både tidsskriftene og skribentene blir tildelt stor plass i Krefting, Nøding og Ringvej sitt syn på vilkårene for offentlige ytringer i Danmark-Norge. Mye av essensen til disse tre kan oppsummeres med et utdrag fra boken, som blant annet kort illustrerer hvorfor de står i en motsetning til Øystein Rian: "Tidsskriftoffentligheten i Danmark-Norge utviklet seg i et dynamisk forhold til de begrensende sensurbetingelsene. Skribenter og utgivere tok sjanse og utnyttet tidsskriftmediets og de litterære sjangrenes muligheter for å skape større rom for kritiske meninger. I dette spillet fant leserne og utgiverne hverandre på nye møteplasser - der publikum spilte med."¹⁴ Dette sitatet inneholder mye av det viktigste synene til Krefting, Nøding og Ringvej ved deres syn på sensur og trykkefrihet i Danmark-Norge på 1700-tallet. Ved å vise til en tidsskriftoffentlighet, de offentlige meninger og ytringer som oppstod i kretsene rundt de ulike tidsskriftene, som ble utviklet i et dynamisk forhold til sensurbestemmelsene, klarer de tre å vise hvordan skribenter hadde en rolle i denne utviklingen. De velger å fremvise skribenter som uredde aktører i en nokså streng og sensurpålagt ytringskultur. Likeledes forklarer de tre at mange forfattere hele tiden utviklet nye metoder for å kunne skrive på tvers av ulike grenser, for alltid å kunne uttrykke nye og kritiske tanker uten å bli fanget opp av myndighetene. I tillegg ble også publikum en viktig del av det å kunne ytre seg i offentligheten, og var dermed også ofte en viktig faktor for hvordan skribenter og tidsskrifter slapp unna myndighetenes klør og sanksjoner.¹⁵

Med disse posisjoneringene og synspunkter står Krefting, Nøding og Ringvej som en motvekt til Rians meget institusjonelle måte å behandle sensur og trykkefrihet i Danmark-Norge på. I tillegg representerer de tre en nærmest nedenfra og opp posisjon i denne debatten, ettersom de tar fokuset på skribentene og tidsskriftenes side. Lovgivning og andre bestemmelser er også hos dem ganske fremtredende, men inneholder likevel ikke de samme vinklingene som en finner hos Rian. Dette kommer også frem i synet på Bruun som skribent. Hos Krefting, Nøding og Ringvej blir Bruun fremstillet noe annerledes enn hos Rian, og beskrives mer som en radikal opplysningsskribent. I tillegg velger de tre å se på hvilke aspekter ved Bruun som kan kategoriseres som en opplysningsskribent. Blant annet velger de å fremstille Bruun som en skribent nærmest på kanten med loven, da blant annet med sine mange kritiske og satiriske

¹⁴ Krefting et al. 2014: 290

¹⁵ Krefting et al. 2014: 290-291

verker. Hos dem får også noen av Bruuns hensikter som skribent plass, deriblant at han ofte skrev for et bredt publikum. Da i betydning av å prøve å gi ut skrifter til de som vanligvis ikke fikk lese bøker og andre utgivelser.¹⁶ Dette står litt i kontrast til Øystein Rian sin noe forsiktige beskrivelse av Bruun, men alle er likevel enige om at han var en skribent som tøyde noen grenser i datidens offentlighet.

Foruten Rian og Krefting, Nøding og Ringvej, finner vi også et betydelig verk av Bruun som skribent av den danske forfatteren Bjørn Bredal. Hans bok *Manden som ville vise verden* er en biografisk fremstilling om Bruun sitt liv og leven, fra hans unge liv i Danmark til han endte opp som en verdenskjent geograf i Frankrike. Denne boken er todelt, og inneholder en del om hans liv og leven i Danmark, primært København, og deretter hans senere liv i Frankrike. Det Bredal ønsker med dette verket er å sette et søkelys på, det han selv mener, er en frihetskjemper. I tillegg fremstår Bruun hos Bredal til å være en skribent som kjempet for yttingsfrihet, og kritiserte det danske eneveldets mange feiltrinn.¹⁷ Alt i alt har Bredal et nokså positivt syn og oppfattning om Bruun og hans liv og leven. Denne boken gir oss en god innsikt i det levde livet til den omdiskuterte skribenten, og senere geografen, Bruun. Bredal viser til flere episoder i Bruun sitt liv som er nokså ukjente for historikere generelt, og er et godt alternativ til å kunne forstå Bruun i et annet bilde enn det han ofte blir assosiert med. Bredal påpeker at Bruun sitt ettermæle, både i sin tid og nåtid, bærer preg av å være omdiskutert. Her rommer meningene fra nærmest ingenting og opp mot mer krasse og utskjellende karakter. Ofte blir han også, ifølge Bredal, sammenlignet med Peter Andreas Heiberg, som i likhet med Bruun også ble landsforvist fra Danmark-Norge på grunn av hans svært satiriske skrifter. Begge angrep eneveldet i Danmark-Norge sine skrifter, men den eldre Heiberg var i mange kretser både mer respektert og anerkjent enn Bruun.¹⁸ På mange måter bidrar Bredal med å ta et lite oppgjør med Bruuns noe frynsete rykte, og setter hans liv og leven ut i et nytt lys. Han er likevel uten tvil noen av de som har bidratt mest med informasjon om Bruun som skribent, og hvordan de ulike delene av hans liv artet seg.

I tillegg har også Frederik Rønning og hans litteraturhistoriske verk *Rationalismens tidsalder* mye informasjon vedrørende Malthes Conrad Bruun og debatten som kom i kjølvannet av hans utgivelse. Det er vel nesten bare Rønning som på en god måte fremhever ulike hendelser og deltakere i denne omfattende debatten. Her får en et inntrykk av de forskjellige støttespillere

¹⁶ Krefting et al. 2014: 273-274

¹⁷ Bredal 2011

¹⁸ Bredal 2011: 18-20

og motstandere i debatten, noe også kan overføres til de utvalgte kildene som blir brukt i denne oppgaven. Rønning gir en systematisk, kronologisk og god oversikt av forskjellig aktører, synspunkter og hendelser som er med på å gjøre debatten enklere å begripe.¹⁹

Det både Rian og Krefting, Nøding og Ringvej har til felles er at begge parter baserer mye av sin forskning på to viktige historikere, Edvard Holm og Jens Arup Seip. Førstnevnte var en viktig bidragsyter for sine verker om dansk-norsk historie, og har skrevet mange og omfattende bind om historien under unionen mellom Danmark-Norge. Edvard Holm regnes for å være den historikeren som har gjort den største og mest omfattende undersøkelsen om den dansk-norske administrasjonen og styresettet. Herunder gjelder også den dansk-norske offentligheten i årene 1784-1799. I hans verk *Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat i Slutningen af det 18de Aahundrede 1784-1799* undersøker Holm offentlige ytringer, trykkefrihetssaker, pamfletter og offentlige ytringer generelt under den relativt frie trykkefrihetsperioden boken hans omhandler. Denne oppgaven baserer seg ikke like mye på Holm som andre verker, men han har god informasjon omkring Bruun og hans trykkefrihetssak. Holm virker ikke til å synes stort om Bruun og andre lignende skribenter, herunder Heiberg, og har et nokså kritisk syn på ham. Han skriver blant annet at Bruun ikke viste "sig som alt andet end en Helt"²⁰, noe som kanskje kan være med på å oppsummere hans syn på Bruun og hans forfatterskap. Til tross for hans nokså negative og fordømmende syn på Bruun, og andre lignende skribenter, er likevel Holm en historiker man ikke kommer utenom ved å undersøke trykkefrihet og offentlige ytringer i Danmark-Norge på 1790-tallet.

Foruten Holm regnes også den norske historikeren Jens Arup Seip som en betydelig skikkelse innenfor denne oppavens aktuelle tematikk. Hans artikkel, med det fengende navnet, "Teorien om det opinionsstyrte enevelde" fra 1958 er et viktig bidrag til å behandle tematikken innenfor offentlighet i Danmark-Norge. Riktig nok nevner ikke Seip Bruun mye i sin artikkel, men er derimot med på å fremme en teori om offentlighetens plass i Danmark-Norge. Mye av det Seip trekker frem i sin artikkel er at synet på kongemakten ble endret blant mange skribenter i løpet av 1700-tallet. Her ble ideen om at kongens makt var gitt av gud mer tilsidesatt, og det oppstod en mening blant skribenter om at kongens makt var gitt av folket. Dette viser til stenderforsamlingene i 1660/1661, hvor den danske kongen fikk sin eneveldige makt. Dermed skriver Seip at mange skribenter tok til orde for at kongen ønsket å følge folkets ønsker, og at det dermed ble oppfattet som opinionen fikk et ord med i styrelsen. Seip

¹⁹ Rønning 1889: 362ff

²⁰ Holm 1888: 151

sin teori sier ikke at eneveldet var opinionsstyrt, men at det heller var en rådende oppfatning blant skribenter om at eneveldet kun var legitimt dersom landet ble styrt overens med opinionen.²¹ Dermed føyer Seip sin artikkel seg inn i rekken av viktige historiske arbeider som har blitt gjort om offentlighet og opinion i Danmark-Norge på 1780- og 90-tallet. Denne artikkelen har fått både mye ros og kritikk, men det er ikke denne oppgavens formål å dømme Seip sin teori. Uavhengig av hvilken posisjon man har i historiografi, Seip er uansett en viktig bidragsyter til dansk-norsk historie.

Andre som har vært med på å sette dagsorden i den aktuelle tematikken er Håkon Evju. De mest aktuelle av hans tekster omhandler mye av offentlighet og trykkefrihet i Danmark-Norge på 1790-tallet. Teksten "Et spørsmål om ære" omhandler adelskritikk i dansk-norske tidsskrifter på 1790-tallet. Dette er en viktig tekst for å kunne kontekstualisere Bruun sin omdiskuterte bok, og derfra kunne si noe om skrivekulturen rundt Bruun i sin samtid. Eksempelvis var det vanlig å kritisere adelen på denne tiden, i tillegg til at mange ikke bemerket Bruun sine krasse angrep på adel og aristokrati.²² Dette kommer frem også hos biskop Balle. Videre kommer Evju sin tekst "Skrivefrihedens Rigsdag", som er en kompleks og nyttig tekst å bruke i analysen omkring Bruun og debatten som fulgte. Spesielt kan en merke seg Evju sine tanker om patriotiske skribenter, som alle burde følge et patriotisk skribentideal. I tillegg er dette, sammen med frihet og lignende tematikk, viktige diskusjoner som belyses i ulike tidsskrifter.²³ Dette kan trekkes opp mot Bruun og hans tilsynelatende mangel på et patriotisk skribentideal. Mange skribenter i debatten omkring *Aristokraternes Catechismus* anklager også Bruun for mangel på gode forfatteregenskaper, noe denne teksten kan være med å underbygge. I den tredje og siste teksten "Ved kritikkens grense" skriver Evju om assessor Peter Collett (1767-1823) sin anmeldelse av boken *Om Trykkefriheden og dens love* av Michael Gottlieb Birckner. Denne teksten gir en god og solid gjennomgang av ulike sensur- og trykkefrihetsbestemmelser i Danmark-Norge. I tillegg gir dette også en god beskrivelse av Birckner, som tross alt er en av forfatterne i dette utvalgte kildemateriale. Her plasserer Evju Birckner i trykkefrihetsdebatten, og hvilke meninger som trumfet igjennom Birckner.²⁴ Alle tekstene til Evju er med på å skape et større bilde blant både skribenter og tidsskrifter i Danmark-Norge på 1790-tallet. Samtidig fremhever Evju implisitt at skribentene selv, i sammenheng med de mange tidsskrifter, er delaktige i datidens trykkefrihet. Dermed

²¹ Seip 1958

²² Evju 2014a

²³ Evju 2014b

²⁴ Evju 2014c

kan man plassere Evju sitt syn på trykkefrihet i nærheten av historieoppfattelsen til Krefting, Nøding og Ringvej. Hos begge parter blir dermed skribentene en aktiv deltaker i et dynamisk forhold sammen med myndighetene om trykkefrihet og offentlige ytringer på 1790-tallet i det dansk-norske enevelde.

Metode:

For å besvare denne masteroppgave vil det være nødvendig å drive med tekstanalyse. I denne sammenheng oppstår det forskjellige utfordringer, og flere aspekter en må ta hensyn til. I hovedsak er det hvilken tekstanalytisk tilnærming en ønsker til oppgaven som er av interesse i denne sammenheng. For å kunne bedrive et godt kildestudium blir språket en essensiell del av forståelsen, og dermed blir språket nøkkelen til å forstå både språk og innhold. Det finnes i hovedsak to tilnærminger til hvordan en skal drive tekstanalyse. Den ene retningen mener det essensielle er teksten, som betyr at det i hovedsak verdsetter skriften, språket eller litteraturen alene. Her blir analyse kun av de skrevne ord essensielle, noe som står i motsetning til de som regner sitt forskningsfelt for være historie. Her mener vi de som ser på det kontekstuelle rundt de ulike tekstene, som blant annet kan inkludere samfunn, politikk, virkelighet og andre mulige kontekster.²⁵ De fremviste eksempler regnes ofte for å være to motsetninger i hvordan man skal analysere tekster. I denne oppgaven har det blitt valgt å benytte seg av begge tilnærminger, for å kunne skape den beste forståelsen.

Ved å benytte begge tilnærminger vil denne oppgaven skape en god forståelse av både tekst og kontekst. Selv om oppgaven i utgangspunktet skal analysere de ulike teksters innhold og argumenter, vil det likevel være behov for å kunne plassere de skrevne ord i en større sammenheng. Dermed blir en tekstanalytisk metode som både fokuserer på det skrevne og konteksten rundt den beste fremgangsmåten å benytte. Argumentasjonen og de ulike forfatteres meninger vil ikke videre kunne gi mening hvis en ikke har forståelse om konteksten, eller verdenen, rundt de ulike aktørene. Likeledes er det for den aktuelle perioden som skal belyses i denne masteroppgaven. For å få en forståelse av hva som kjennetegner ulike aspekter ved debatt og skriving i oppgavens periode, blir man nødt til å ta en analyse av ulike tekster. Tekst og kontekst henger sammen i dette tekstanalytiske perspektivet. Språket i de ulike tekstene må analyseres og forstås, samtidig som man setter språket og forfatteren i en større sammenheng.

²⁵ Asdal et al. 2008: 10-11

Språk er et viktig element for å forstå verden. Isolert trenger ikke språk å gi mye mening, men sammen i en kontekst vil det kunne bli meningsfylt. Hos Asdal et al. blir vi presentert for ulike problemstillinger knyttet til språkfelleskap. Hvis avsender og mottaker i en form for kommunikasjon er enige om hva språket betegner, da kan man tilhøre samme fellesskap. Når oppgaven skal analysere danske tekster på 1700-tallet, blir vi utfordret med andre språkfelleskaper enn det vi er vant til. Mye er fortsatt lesbart, og det er en god del kontinuitet omkring det danske språk og bokmål i norsk. Likevel er det mange ord og uttrykk som i vår tid ikke gir mening, og kan dermed skape noen fallgruver ved oppgavens forståelse.²⁶ Derfor er det viktig å analysere de ulike tekstene nøye, og deretter forså de ulike ord og uttrykk som er blitt brukt. Derfra kan en kontekstualisere tekstene inn i sin samtid, og dermed kan man forstå både forfatter, tekst og samtid på en ny og bedre måte. Dette brukes aktivt i oppgaven, hvor det er viktig å se hva de ulike forfattere skriver i lys av sin samtid. Ved å plassere de ulike aktørers argumentasjon inn i deres kontekst skaper vi en større og bedre forståelse av tekst og kontekst i et samspill.

Kapittel 2: Historisk kontekst og biografi

Malthe Conrad Bruun sin bok *Aristokraternes Catechismus* skapte mye rabalder i København da de ble utgitt i 1796. Boken ble som kjent anmeldt inn til det danske kanselli av den danske biskopen Nicolai Edinger Balle, og ble også senere dømt for dens innhold. Da boken og Bruun ble dømt i 1800, hadde det allerede vært gjort omfattende endringer i lovverket i Danmark-Norge. Dette var for øvrig en utvikling som hadde pågått siden 1770-årene, foruten det allerede eksisterende lovverk man fikk på slutten av 1600-tallet. Sensur- og trykkelovgivning i Danmark-Norge på 1700-tallet gir en god indikasjon på hvordan forholdene var for offentlige ytringer. Bruun gikk over mange grenser da han i 1796 gav ut sin bok, og mye av det rettslige grunnlaget hadde allerede eksistert fra 1600-tallet.

Christian V. lov fra 1683

Etter at eneveldet var blitt innført av den danske kongen Fredrik 3 i 1660 og 1661, fortsatte hans sønn, Christian V., med å innføre flere omfattende lovverk i det dansk-norske kongerike. Dette endte Christian V. sin danske lov av 1683, som senere i 1687 skulle tilpasses Norge med navnet Christian V. norske lov.²⁷ Dette var et omfattende Danmark-Norge, og inkluderte også meget beskrivende og strenge retningslinjer for hvordan og hva man kunne ytre og

²⁶ Asdal et al. 2008: 75-79

²⁷ Krefthing et al. 2014: 31

skrive om i Danmark-Norge. I tillegg ble det lagt til en meget streng lov om forhåndssensur i kongens danske lov.²⁸ Lovgivningen om forhåndssensur ble konsekvent fulgt opp, noe som også gav maktapparatet sterk kontroll over hva som ble skrevet og utgitt. Ifølge den danske lov skulle alt som ble trykket gjennomgå og godkjennes hos universitetet i København. Foruten forhåndssensuren skulle en heller ikke trykke og skrive noe som angikk politikk, kongefamilie eller regjering.²⁹ Dette kommer også spesielt godt frem i en av lovskriftene i den danske lov av 1683, hvor nettopp denne problematikken er tatt opp: "Ingen maa lade trykke i Riket, eller andensteds noget Skrift, Kongens Højhed, Regæringen, eller Politien angaaende, med mindre det af dennem bliver igiennem seet."³⁰

Det verste å bli dømt for i Danmark-Norge var majestetsfornærmelser. Krefting, Nøding og Ringvej skriver blant annet om strafferammene med slike fornærmelser. Det verste utfallet kunne ende med dødsstraff, men ingen ble dømt til døden for sine skrifter i Danmark-Norge på 1700-tallet. Likevel poengterer forfatterinnen at loven likevel var der, nærmest som en rådgiver.³¹ Til tross for at forhåndssensuren overlevde frem til 1770 var majestetsforbrytelser fortsatt er svært alvorlig lovbrudd. Slike overtramp var svært godt beskrevet i den danske lov av 1683:

"Hvo som laster kongen, eller dronningen, til beskæmmelse, eller deris og deris børns liv eftertragter, have forbrut ære, liv og gods, den højre hånd af hannem levende afhuggis. Kroppen parteris og læggis på stægle og hjul, og hovedet med hånden sættis på en stage. Undkommer misdæderen, og ikke kand lide på legemet, da bør straffen at skee på hans billede og efterlignelse. Er misdæderen af adel, eller højere stand, da skal hans våben af bødelen sønderbrydis, og alle hans livs-arvinger miste deris stan og stamme."³²

I sitatet ovenfor blir majestetsforbrytelser beskrevet i meget harde ordlag. Hvis en skulle bli anklaget for å laste kongen, kunne det hele ende både i dødsstraff og partering av ens egen kropp. Krefting, Nøding og Ringvej skriver at ingen ble dømt til døden for trykte skrifter på 1700-tallet.³³ Men loven var likevel klar: Alle som utførte majestetsforbrytelser skulle bli straffet på lik linje som mord av kongens egne familiemedlemmer, og straffen var til og med mer streng her enn ved å bespotte religion og kirke.³⁴ Selv om ingen ble dømt i henhold til

²⁸ Krefting et al. 2014: 31

²⁹ Krefting et al. 2014: 32

³⁰ Krefting et al. 2014: 32

³¹ Krefting et al. 2014: 32

³² Rian 2014: 122

³³ Krefting et. al 2014: 32

³⁴ Rian 2014: 122

loven på grunn av trykte skrifter, var det likevel flere som ble dømt på grunnlag av angrep på den danske kongen. Et av de beste eksempler på en slik sak er nettopp den som belyses i denne oppgaven, Malthe Conrad Bruun og hans bok *Aristokraternes Catechismus*. Riktig nok ble denne boken utgitt mye senere, i 1796, og det var da andre sensurregler å forholde seg til. Likevel er det mye av de samme elementene man kan se i Bruun sin sak og lovgivningen generelt. Mannen som anmeldte han til det danske kanselli, biskop Nicolai Edinger Balle, fikk medhold for det han mente var sjenerende beskrivelser av konge og kongemakt i Danmark-Norge. Straffen var en av de strengeste i Danmark på 1700-tallet, og endte med at han ble landsforvist fra kongerike. Dette var en av de strengeste og mest omfattende trykke- og ytringsbaserte rettssaker man hadde i Danmark-Norge på den tiden, og viser veldig tydelig hvor alvorlig det var å skrive sjenerende om kongen og kongemakten.

Johan Friedrich Struensee og Ove Høegh-Guldberg

Etter Fredrik 5. død i 1766 var det hans sønn Christian 7. som overtok tronen. Han skulle sitte på tronen i Danmark-Norge frem til 1808. Til tross for mange år på den danske tronen var det svært lite kongen fikk gjøre. Ganske tidlig ble det klart at den nye kongen Christian 7 ikke var i stand til å styre kongerike på grunn av hans sinnssykdom. Det gikk ikke lang tid etter kroningen før man skjønnte at den nye kongen led av en mental sinnslidelse, og det ble raskt satt i gang en rundtur i Europa i jakt på noen som kunne bistå den mentalt syke kongen. Etter å ha blitt oppdaget under kongens rundtur i Europa ble Struensee allerede i 1768 tatt inn i varmen, og ble raskt blant kongens mest fortrolige mennesker.³⁵ Johan Friedrich Struensee er veldig omdiskutert i både dansk og europeisk historie. Krefting, Nøding og Ringvej skriver om denne omdiskuterte skikkelsen i sin bok *En pokkers skrivesyge*. Her skriver forfatterne blant annet at Struensee i dansk historieskriving nærmest har blitt fremstilt som en skurk med despotiske og maktsyke tendenser. På den motsatte side står mye av den utenlandske, da spesielt europeisk, historieskriving, hvor han her blir fremstilt i et helt annet bilde. For mange europeiske historikere er Struensee en av de store, og gjerne misforståtte, opplysningsmennesker.³⁶ Det er ikke vårt ansvar i denne oppgaven å bedømme om han var en pioner eller skurk, men heller å se hvilke tiltak Struensee gjorde for sensur og trykkefrihet i Danmark-Norge.

I 1770 kom et stort brudd med sensurlovgivning i kongerike Danmark-Norge. Christian 7. sin livlege Johan Friedrich Struensee klarte i 1770 å få kontroll over makten i landet, og klarte

³⁵ Krefting et. al 2014: 175-176

³⁶ Krefting et. al 2014: 175-176

dermed å styre landet på vegne av kongen. Christian 7. var, som allerede nevnt, mentalt syk, og hadde fått Struensee til sitt hoff allerede i 1768. Etter at den tyske livlegen kom til makten i 1770 styrte han totalt i 17 måneder, før han i 1772 ble styrtet.³⁷ I løpet av denne perioden klarte Struensee å gjennomføre en rekke reformer, alle i tråd med datidens opplysningsideer. Som en radikal lege og opplysningsmann innførte Struensee blant annet full trykkefrihet i Danmark-Norge, og fjernet samtidig også forhåndssensuren. Dette varte derimot ikke særlig lenge. Trykkefriheten ble innført i 1770, for deretter å bli innskrenket allerede i 1771. Til tross for de mange opplysningsinspirerte reformer den tyske livlegen Struensee arbeidet med, vil hans største verk alltid være å oppheve alt av sensur i Danmark-Norge. Disse massive reformene førte med seg full trykkefrihet i kongerike, og alle boktrykkere fikk dermed mulighet til å trykke alt det de måtte ønske. Dette var i overensstemmelse med de mange av datidens opplysningsideer, noe Struensee både verdsatte og ønsket å oppfylle. Opphevelsen av sensur var et påskudd for å spre opplysning og kunnskap i landet, i tillegg til at både offentligheten og opplysning generelt skulle være for det allment beste i landet.³⁸

Selv om Struensee innførte trykkefrihet i tro på at det var for det allment beste, møtte det likevel stor motstand i den danske offentligheten. I praksis var det Struensee som styrte landet på vegne av den mentalt syke Christian 7., og stod dermed i bresjen for de reformer som hadde blitt innført. Det som Struensee derimot ikke hadde regnet med var den store motstanden som oppstod under perioden med full trykkefrihet. I perioden fra sensuren ble fjernet i 1770, og frem til et nytt lovgivende reskript i 1771, ble det utgitt svært store mengder med skrifter. Ifølge Rian samlet en dansk embetsmann inn alle skrifter under trykkefriheten, og det hele endte opp rett under 1000 utgivelser.³⁹ Mye av det som ble fremhevet av disse tekstene er kritikk på Struensee og hans opphevelse av sensuren i Danmark-Norge. Dette var, ifølge Øystein Rian, en kombinasjon av både stridigheter internt i makteliten som aktivt motarbeidet Struensee og hans reformer, i tillegg til de mer generelle oppfatninger av han i offentligheten. Den tyske livlegen ble dermed nærmest en skyteskive for mange kritiske og krasse uttalelser, og han skjønnte raskt at noe måtte gjøres. Og allerede i 1771 ble lovverket igjen innskrenket.⁴⁰

Nesten like raskt som sensuren ble opphevet i 1770 ble den igjen innskrenket i 1771. De mange kritiske reaksjoner i kjølvannet av opphevelsen tok den tyske livlegen Struensee på

³⁷ Rian 2014: 179

³⁸ Krefting et. al 2014: 177

³⁹ Rian 2014: 179

⁴⁰ Rian 2014: 179-180

sengen, og han skjønnte at det måtte drastiske handlinger til verks. Derfor ble det utstedet et kongelig reskript i oktober 1771, som innførte mulige straffhandlinger på ulike typer skifter. I dette reskriptet stod det blant annet injurier, smedeskrifter og andre generelle skrifter av opprørske natur ble underlagt de allerede eksisterende lover og regler. I praksis betydde dette at mange opprørske skrifter igjen ble underlagt den kontroll som var lovfestet i Christian V. sin lov fra 1683. Dermed lå det til grunn å kunne straffe mennesker for svært alvorlige og krasse uttalelser.⁴¹ Et annet aspekt ved disse reglene var at ingen bøker kunne trykkes uten noen form for navn eller forfatter. Det nye reskriptet innførte regler for at både forfattere og boktrykkere kunne bli straffet for å trykke slike skrifter og bøker. Dermed måtte det til enhver utgivelse være enten forfatteren eller trykkeri, merket på skriften, slik at myndighetene kunne ha en oversikt hvis staffbart innhold skulle forekomme. Disse nye lovgivningene kom meget raskt på i samfunnet, og den var i tillegg svært dårlig formulert. En konsekvens av dette ble dermed mye usikkerhet blant både forfattere og trykkeriet. For styresmaktene og Struensee var reskriptet fra 1771 nok mest beregnet til å være skremsel for både forfattere og trykkere, noe den også ble oppfattet fra skribentene i Danmark-Norge.⁴²

Til tross for de mange reformer Johan Friedrich Struensee gjennomførte under sitt styre i Danmark-Norge, ble han likevel styrtet etter nokså kort tid. Allerede etter 17 måneder ved makten ble han i januar 1772 styrtet, og april samme år ble han henrettet i det Øystein Rian beskriver som en summarisk rettergang.⁴³ Struensee hadde ikke stor støtte i befolkningen, og heller ikke ved hoffet var det noen stor støtte til han og hans opplysningsprosjekter. Ikke hjalp det heller med affæren mellom dronning Caroline Mathilde, Christian 7. sin kone, og Struensee, i tillegg til at han fjernet mange privilegier goder for mange verdsatte embetsmenn.⁴⁴

Etter Johan Friedrich Struensee kom det et nytt konservativt styresett som en motreaksjon til hans opplysningsinspirerte og reformvennlige maktapparat. Kuppet mot Struensee var ledet av enkedronning Juliane og arveprins Fredrik, som var henholdsvis kong Christian 7. sin stemor og yngre halvbror. Medhjelperne til kuppet ble også rikelig belønnet av enkedronningen og arveprinsen, og det vanket både pengepremier og forfremmelser. Den kanskje største medhjelperen i kuppet mot Struensee var den danske embetsmannen Ove

⁴¹ Rian 2014: 180

⁴² Rian 2014: 180

⁴³ Rian 2014: 180

⁴⁴ Krefting et. al 2014: 180

Høegh-Guldberg, som også ble den nye lederen av maktapparatet de neste årene.⁴⁵ Høegh-Guldberg sitt styresett var konservativt, som blant annet reverserte mange av de reformer Struensee innføre. Noe Guldberg og hans regime ikke endret var forhåndssensuren. Guldberg mente at forhåndssensuren i seg selv var svært gammeldags, og tok derfor ingen grep med å gjeninnføre denne gamle loven. Forhåndssensuren var nå borte for alltid i Danmark-Norge.⁴⁶

Etter at Ove Høegh-Guldberg inntok makteliten tok det ikke lang tid før nye lover og regler for trykkeri og ytring ble fastsatt. Til tross for at han ikke gjeninnførte den gamle forhåndssensuren, valgte likevel Guldberg og hans støttespillere å gjøre trykkeribestemmelsene strengere. I oktober 1773 fremla Guldberg og hans regjering et nytt reskript som igjen snevret inn muligheten for offentlige ytringer og generelle trykkerier. I dette reskriptet stod det blant annet at det ikke var lov å trykke noe både i aviser og blader som "enten angår staten og regeringen og almindelige foranstaltninger, eller andre stridsskrifter, især hvor personer derved angrebes, ej heller byrygter eller andre opdigtede fortællinger, som indeholder noget fornærmeligt eller uanstændigt."⁴⁷ Det dette reskriptet beskriver er hvilke typer skrifter som kunne publiseres, og samtidig hva de kunne og ikke kunne inneholde. Igjen ser vi en lovgivning som forbyr skrifter å skrive noe som eventuelt kunne skade både staten og regjeringen. I tillegg legger reskriptet frem at det heller ikke er lov til å angripe, eller motvirke, ønskede utviklinger i landet, i tillegg til mer generelle stridsskrifter som har til hensikt å motarbeide politiske meninger i Danmark-Norge. Samtidig vektlegger reskriptet også at det ikke er lov med direkte personangrep. Dette gjelder både for generelle stridsskrifter, men også tekster som kun har som hensikt å angripe enkeltpersoner. Utenom dette ville også oppdiktete fortellinger og rykter falle inn under lovgivningen til Guldberg sitt reskript, da spesielt hvis det inneholdt fornærmende, krenkende og uanstendig beskrivelser og oppfordringer.⁴⁸

Foruten de strenge trykkelovgivningene som ble innført av Guldberg i 1773, var det også et stort og mektig apparat som kunne straffe og dømme skribenter for sjenerende innhold. Alle som brøt de nye lovgivningene til Guldberg skulle raskt bli inndratt av politiet. Politimestre skulle generelt gi bøter på mellom 50 og 200 riksdaler hvis noen brøt disse lovene. I tillegg var det svært vanskelig, om ikke umulig, å få omgjort eventuell straff. Dette fordi det ikke var mulig for bøtelagte personer å klage eventuelle kjennelser inn for domstolene. Dermed kunne

⁴⁵ Rian 2014: 131

⁴⁶ Rian 2014: 180

⁴⁷ Rian 2014: 180

⁴⁸ Rian 2014: 180-181

ingen dømte personer anke politimesternes avgjørelse om fengsling eller bøter.⁴⁹

Lovgivningene ble i slutten av 1773 også utvidet til å inkludere flere mulige skrifter og ytringer. I tillegg begynte regjeringen også aktivt å gripe inn mot pressen og trykkerier med reskripter gjeldende for den enkelte og aktuelle sak. Foruten dette skaffet regime, med Guldberg i spissen, et stort apparat for bekjempelse av mulige ytringer av farlig natur. Dermed var det nå enkelt for maktapparatet å både straffe og kneble skribenter de ønsket å kvitte seg med.⁵⁰ Perioden 1773-1784 er dermed en meget restriktiv og ikke-vennlig for skribenter og forfattere i Danmark-Norge. Guldberg og hans maktapparat kjempet aktivt mot skribenter og ytringer de mente ville kunne skade samfunnet i kongerike. På grunn av politimesterens mulighet for å direkte arrestere skribenter, hadde man i denne perioden liten nytte av lovgivningene i Christian V. danske lov. Det var selvsagt unntak, for noen skribenter ble sendt i fengsel med store straffer. Men i hovedsak klarte regime å holde kustus på sine skribenter i perioden 1773-1784. Senere kommer det derimot en ny og friere trykkefrihetsperiode i Danmark-Norge i årene 1784-1799, og innledes med et internt maktskifte i 1784.

Bedre vilkår for offentlige ytringer 1784-1799?

Det neste vendepunktet i dansk-norsk sensurlovgivning kommer i 1784. Dette året ble kronprins Fredrik, sønnen til Christian 7., myndig, og på hans fødselsdag samme år begikk kronprinsen og hans støttespillere et rolig statskupp. Ut forsvant Guldberg sitt konservative maktapparat.⁵¹ 1784 blir beskrevet hos Krefting, Nøding og Ringvej som et viktig og markant år i den dansk-norske historieskrivingen. Spesielt nevnes det at den dansk-norske offentligheten virkelig begynner å blomstre. Mange skribenter, og offentligheten generelt, får muligheten til å utvikle et kritisk syn, i tillegg til å kunne utrykke seg på en ny og mindre straffbar måte. Spesielt fremhever forfatterne tidsskriftet *Minerva*, som blant annet skrev om viktige hendelser og diskusjoner innen politikk, vitenskap og opplysning.⁵²

Fremveksten av en ny og sterk offentlighet kom blant annet som en reaksjon av oppmykninger i trykkelovgivningen i Danmark-Norge. Etter at kronprins Fredrik i 1784 begikk et fredelig statskupp, også kjent som palassrevolusjonen i 1784, ble det ført en mindre streng og mer skrivevennlig linje, noe som førte til at forfattere ikke var like presset til å være forsiktige. Det var ikke noen absolutt frihet for skribentene, men mange merket at det hadde

⁴⁹ Rian 2014: 181

⁵⁰ Rian 2014: 181

⁵¹ Krefting et al. 2014: 247;268

⁵² Krefting et al. 2014: 268

skjedde en form for liberalisering på flere områder. Dermed var det mulig for skribenter i større grad å utfordre de etablerte normer og meninger, uten en stor overhengende fare for å bli straffeforfulgt. Mange innen politivesenet var etter statskuppet i 1784 også mye mer tilbakeholden ved å straffe skribenter som hadde skrevet sterke og kritiserende tekster.⁵³ Rian skriver videre at det nye maktapparatet ikke ønsket å kneble offentligheten, slik som Guldberg og hans regime ønsket.

Kronprins Fredrik og hans støttespillere ønsket, i likhet med Struensee og hans styre, å skaffe seg en offentlighet som støttet og ivret etter reformer. Dermed ville det skape en arena hvor skribenter og andre litterære støttet opp under myndighetenes reformer. Særlig gjelder dette innen jordbruk og godsdrift, hvor styresmaktene allierte seg med offentligheten for å svekke makten til den tradisjonelle godsdrivne adelen i Danmark-Norge.⁵⁴ Dette støttes også hos forfatterne Krefting, Nøding og Ringvej, som skriver at kronprins Fredrik sin holdning og politikk ovenfor offentligheten var skikkelig og rendyrket politisk. På en slik måte kunne styresmaktene få gjennom nødvendige reformer og tiltak som var nødvendige, slik som reformer innen jordbruket og godsdrift.⁵⁵ Kronprinsen og hans støttespiller ville altså ha en lydige opinion, men likevel innenfor visse begrensninger.

I årene fra 1784 og frem til 1790 pågikk det en rolig og en gradvis oppmykning for offentlige ytringer og utgivelser. Til tross for en viss oppmykning i vilkårene for skribenter og forfattere, var det likevel ikke noe lovverk som støttet opp om denne tendensen. I teorien var det fortsatt reskriptet fra 1773 som la grunnlaget for hvordan trykkelovgivningen ble utført og opprettholdt. Dette reskriptet ble som sagt innført av Ove Høegh-Guldberg, og var en streng håndhevelse av skribenter og ytringer generelt i Danmark-Norge. Derfor kom kronprins Fredrik på banen i 1790 med et helt nytt reskript, som skulle erstatte både Struensee sitt reskript fra 1770 og Guldbergs reskript fra 1773. Dermed var kronprinsens nye reskript med på å legge helt nye føringer for hvordan lovgivningen skulle opprettholdes. Rian har skrevet noe av lovteksten til dette reskriptet, som lyder slik: "...enhver god og oplyst mand ikke derved skulde hindres fra med frimodighed og redelighed offentlig at fremsætte sin mening om, hvad han efter sin bedste indsigt troede at kunne bidrage til at fremme det almindelige bedste."⁵⁶

⁵³ Rian 2014: 181

⁵⁴ Rian 2014: 181

⁵⁵ Krefting et. al 2014: 268

⁵⁶ Rian 2014: 182

Utdraget fra det kongelige reskript fra 1790 kan være med å gi en indikasjon på hvordan den nye håndhevelsen av ytringer og utgivelser var på 1790-tallet. Her blir det fremhevet at myndighetene ikke har til hensikt å straffe opplyste mennesker som med frimodighet og rederlighet fremmer sine meninger. I tillegg ønskes det at skribenters innsikt og meninger skal være for det allment beste. Dette markerer et skille fra styresettet til Guldberg. Reskriptet erstattet som sagt lovgivningene fra både 1770 og 1773, men var samtidig en forsterkning av Struensee sitt reskript fra 1771. Frihetene som ble beskrevet i reskriptet var også ment som en advarsel til skribenter og andre som valgte å ytre seg i offentligheten. Det kom advarsler fra myndighetene om at mange skribenter hadde tatt seg for store friheter ved sine ytringer, og at denne frekkeheden ikke var tolererbar. Lovgivningen fra 1773, hvor politimesteren var gitt makt til å kunne gi bøter og fengselsstraffer, ble fjernet og ble oppfattet som ikke tilfredsstillende. Dermed ble disse retningslinjene fjernet, og det ble omgjort til at reskriptet fra 1771 skulle gjelde i tråd med de allerede eksisterende lover. I tillegg ble skribentene påminnet at Christian V. lov fra 1683 fortsatt var gjeldene lovverk, noe den i teorien hadde vært siden den ble innført.⁵⁷

Motsetningen mellom Guldberg sitt reskript fra 1773 og kronprins Fredrik sitt reskript fra 1790 kunne nærmest ikke være større. Mens Guldberg var opptatt av å kneble flest mulig skribenter, ønsket kronprinsen å skaffe seg politisk gevinst av å innføre noe friere tøyler for offentlige ytringer. Likevel er det store forskjeller mellom disse bestemmelsene. Under Guldberg hadde politimesteren stor makt til å gripe inn mot skribenter, for deretter å kunne gi dem enten bøter eller fengselsstraff. Dette var dermed en nokså rask og direkte måte å kneble opprørske stemmer på. Under reskriptet til kronprins Fredrik er det derimot en forandring som både lager fordeler og ulemper for skrivelysten hos mange forfattere. I reskriptet fra 1790 blir riktig nok terskelen for offentlige ytringer høynet noe, men strafferammene er blitt betydelige endret. Bort forsvant politimesternes aktive rolle for å arrestere opprørske skribenter. Dermed kan en argumentere for at terskelen for å skrive mer frilynte tekster ble hevet enda noe. Fra 1790 måtte rettsvesenet selv føre saker og deretter dømme de enkelte lovbrøytene. Ved dette forsvant også det Bjørn Bredal kaller vilkårlige bøter, og vanlige rettssaker måtte nå til for å kunne dømme skribenter.⁵⁸

I tillegg var ikke styresmaktene redde for å minne skribentene om at Christian V. lov fortsatt gjaldt, og det inkluderte lover og regler for hva en kunne og kunne ytre seg om i

⁵⁷ Rian 2014: 182

⁵⁸ Bredal 2011: 184-185

offentligheten. De gamle bøtene på 50-200 riksdaler fra politimesteren, og enkelte fengselsstraffer, var blitt en saga blott, og nå kunne rettsvesenet på nytt dømme skribenter til tap både på liv, ære og gods.⁵⁹ Her er Bruun nok en gang et godt eksempel på hvordan en straffeutmåling ble til. Riktig nok var det mye frem og tilbake i prosessen mot Bruun, men det hele endte til syvende og sist med at han ble landsforvist fra Danmark-Norge. Han var ikke den eneste, og ikke den siste, skribent som ble straffet for slikt i det dansk-norske kongerike. En av grunnene for at styresmaktene valgte å fokusere på strafferammer fra Christian V. lov var blant annet for gjennomslagskraften dette bar med seg. De tidligere, og nokså vilkårlige, bøtene fra politimestrene var ikke alltid nok for å straffe skribentene, og man mente i tillegg at disse tiltakene hadde mistet sin kraft. Hos Bredal blir Guldberg strafferammer fremstilt som en misforståelse, og at en feilaktig oppfattelse dermed ble "at sådanne forbrydelser, uden hensigt til deres grad, altid kunne forsones med foranførte pengestraf"⁶⁰.

Trykkefriheten blir kneblet

Perioden 1790 til 1799 var en relativt fri trykkefrihetsperiode, men det var likevel uenigheter om hvorvidt skribenter hadde gode muligheter for ytring. Hos Krefting, Nøding og Ringvej blir hele 1790-tallet i Danmark-Norge beskrevet som et eldorado for offentlige ytringer og diskusjoner. Spesielt var det mange som valgte å diskutere den franske revolusjonen, hvor også lignende tema som menneskerettigheter, religionsfrihet, trykkefrihet og ytringsfrihet kom på banen.⁶¹ Til tross for den tilsynelatende friheten mange skribenter kunne nyte på 1790-tallet, var også styresmaktene nokså skeptiske til det stadig økende skrivepresset. Kronprins Fredrik sitt prosjekt om trykkefrihet var i hovedsak et politisk prosjekt, men utviklet seg sakte til mer hodebry enn en velsignelse. Selv om Fredrik aktivt brukte skribenter og offentlige ytringer for å få i gjennom mange reformer innen jordbruk og godsdrift, ble han likevel mer irritert over det han mente var en økende frekkhet blant offentligheten.⁶² Denne økende tendensen blir også beskrevet hos historikeren Øystein Rian, og han vektlegger i tillegg en blandet holdning til 1790-tallets utgivelser og ytringer. Rian skriver at 1700-tallets siste tiår både var en relativt fri trykkefrihetsperiode, men samtidig ønsket også styresmaktene å holde en sterk kontroll over offentlige ytringer og utgivelser. I tillegg poengterer Rian mange ganger at det tilsynelatende liberale ytringsregime på 1790-tallet ofte ble begrunnet

⁵⁹ Bredal 2011: 184

⁶⁰ Bredal 2011: 185

⁶¹ Krefting et. al 2014: 270

⁶² Krefting et. al 2014: 270

med reskriptet fra 1790, men at den likevel ikke gav en helt fri og liberal standard for yting og skriving på denne tiden.⁶³

På 1790-tallet var det mange skribenter som havnet i klammeri med myndighetene, og som dermed ble et offer for myndighetenes sanksjoner. Mot slutten på 1790-tallet gikk både kronprins Fredrik, og myndighetene generelt, lei av alle skribentene som utnyttet trykkefriheten til å skrive uskikkelige og straffbare tekster. Jo nærmere man kom 1799, jo strengere ble myndighetene ovenfor skribentene. Det hele endte med at et nytt reskript i 1799 gjorde om på hele trykkeloven. Trykkefrihetsordningen fra 1799 var en lov som i større grad forklarer grensene, og ikke frihetene, skribentene nå måtte forholde seg til. Samtidig ble skribentene til stadig påminnet de straffer man kunne få ved denne forordningen, som blant annet innebar dødsstraff for forslag til endringer i styreform og landsforvisning for kritikk av embetsmenn og andre høyt stående mennesker.⁶⁴ Den nye sensuren ble opprettholdt frem til 1840-tallet, da den danske grunnlov kom på plass. Myndighetene visste hvordan å utnytte den nye forordningen, og endte med å landsforvise Bruun i 1800. Riktig nok hadde han allerede flyktet til Frankrike, men det var likeledes en symbolsk handling. Lovendringen i 1799 brakte med seg tilbakevirkende kraft, noe som fikk både Bruun og Peter Andreas Heiberg til å bli landsforviste. På mange måter er Bruuns, og Heibergs, landsforvisning et vendepunkt i dansk-norsk trykkefrihet. Heretter var myndighetene svært overvåkne med offentlige ytringer, og skribenter fikk ikke lengre ytre seg relativt fritt i offentligheten. Denne tilstanden varte frem til 1848 og 1849, da den nye grunnloven til Danmark kom på plass. Uansett representerer forordningen i 1799 et veiskille, og deretter ble det verre vilkår for offentlige ytringer i Danmark-Norge. Dette ble også Bruun et offer for.

Biografi om Malthe Conrad Bruun

En av 1790-tallet mest omtalte skribenter var uten tvil Malthe Conrad Bruun. Hans mange radikale og satiriske skrifter kunne få en hver person til å heve øyenbrynene sine. Han ble født i 1775 i byen Thisted på Jylland. Han var sønn av en godseier med en blanding av borger og adel i sine slekter, og inkluderer blant annet prester og andre embetsmenn. Hans mor var derimot av adelig slekt.⁶⁵ Tatt i betraktning var dette ganske ironisk, spesielt hvis en regner de mange angrepene Bruun senere skulle komme med. Allerede som 14 år gammel gutt kom han til København for å studere. De forberedende inntaksprøver i språk og filosofi, som han

⁶³ Rian 2014: 181-182

⁶⁴ Krefting et al. 2014: 271

⁶⁵ Bredal 2011: 28

gjennomførte med beste karakter. Deretter banet han veien for å studere teologi, noe som hadde vært vanlig for menn i Bruun sin slekt. Allerede som 16-åring valgte han derimot å forlate teologistudiene, og gav dermed fra seg muligheten for å bli prest hjemme i Thisted. I en periode var han også innom juss, men heller ikke dette falt i smak.⁶⁶ Det var derimot noe annet som fenget den unge mannen mer enn juss og teologi: "Han ville digte, han ville dyrke teatret, han ville forandre samfundet og op på den scene, hvor den offentlige mening blev dannet."⁶⁷ Han prøvde seg litt som dikter, men han fikk rett i noen av påstandene. Han skulle komme opp på scenen hvor den offentlige mening ble til, og skulle til og med sette spor på samfunnet han selv levde i. Han hadde nok ikke forutsett at han noen år senere skulle bli landsforvist fra Danmark-Norge, og dermed for alltid bli husket i historiebøkene.

Bruun ble raskt lagt merke til i den danske offentligheten. Allerede i 1790 kom han i klammeri med politiet i København på grunn av voldsom oppførsel i forbindelse med en dårlig teaterforestilling. I den sammenheng skrev han en kritisk teateranmeldelse, noe som førte til politibesøk. Saken ble derimot raskt henlagt, men viser tydelig et av de første møtene den dansk-norske offentligheten hadde med Bruun.⁶⁸

Det Bruun derimot skulle bli kjent for var hans skrifter og utgivelser. I årene 1794-1796 utgav Bruun flere tidsskrifter, og mange av dem inneholdt radikale og revolusjonerende tema. Krefting, Nøding og Ringvej påpeker at Bruun ofte blir kalt for en radikal opplysningskribent. Ved sine tidsskrifter klarte Bruun å konsentrere hundre år med opplysningsfilosofi, og skriver blant annet om ytrings- og trykkefrihet, rettigheter, menneskeverd, maktfordeling, folkesuverenitet med mer.⁶⁹ To av skriftene til Bruun, *Patrioten. Et Ugeblad for Hvermand* og den noe senere *Vækkeren. Et blad for meenig mand*, var begge proppet med radikale og revolusjonerende tankegods. I tillegg valgte Bruun også å skrive til vanlige mennesker, de som vanligvis ikke hadde råd eller anledning for å lese bøker og tidsskrifter. Dermed ønsket han å distribuere sine skrifter for en billig penge til de som vanligvis ikke fikk mulighet til å gjøre det.⁷⁰ Bruun ble til og med dømt for det ene bladet sitt. *Vækkeren* ble i 1795 idømt 200 riksdaler for sitt innhold. Det var i dette tilfelle trykkeren som måtte få straffen, siden Bruun originalt hadde utgitt *Vækkeren* anonymt.⁷¹ Allerede året etter, i

⁶⁶ Bredal 2011: 37-40

⁶⁷ Bredal 2011: 40

⁶⁸ Bredal 2011:

⁶⁹ Krefting et al. 2014: 273-274

⁷⁰ Krefting et al. 2014: 273-274

⁷¹ Holm 1888: 148-149

1796, skulle Bruun på nytt gjøre seg bemerket i offentligheten, og denne gangen fikk det langt større konsekvenser.

Hvorfor Bruun utgav *Aristokraternes Catechismus* er man ikke helt sikre på. Frederik Rønning skriver at det kanskje var for å rette opp et dårlig rykte. Bruun hadde i lengre tider hatt mange krangler med Peter Andreas Heiberg, og det hadde påvirket Bruun negativt.⁷² Boken til Bruun ble uansett gitt ut, og det gikk ikke lang tid før reaksjonene begynte å hagle. Like etter utgivelsen kom det rykter om mulige sanksjoner mot boken, noe som viste seg å stemme. Biskopen av Sjælland, Nicolai Edinger Balle, valgte å anmelde boken inn for det danske kanselli, og skrev senere også sin innberetning til kanselliet. Han mente at Bruuns tilsynelatende angrep på monarkiet var uholdbare, og mente at han som embetsmann var pliktig til å ta affære. Han valgte likeså å se bort fra alle angrep på aristokrati og religion, for han mente de burde, og kunne, forsvare seg selv.⁷³ Bruun hadde også kommet ut med en erklæring om sin omdiskuterte bok, hvor han blant annet prøvde å fortelle om sine synspunkter. Her poengterte han at det ikke var monarkiet og kongen som var blitt hersket med, men heller aristokratiet. Men da denne ble utgitt var allerede Bruun anmeldt av biskopen, og det var dermed liten nytte av erklæringen hans.⁷⁴

Kanselliet tenkte seg grundig om i en ukes tid før de sent i april 1796 gikk inn for å arrestere Bruun. Ryktene nådde fort frem til Bruun i København, og han var raskt med å rømme byen.⁷⁵ Dette var starten på Bruun sitt liv som flyktning, noe som Bredal tydelig påpeker ved å skrive "nu er han flygtning resten af sit liv"⁷⁶. Bruun sin flukt fikk frem mange reaksjoner i den danske offentligheten. Det fantes like mange meninger av Bruun som det fantes skribenter, og mange av meningene var sprikende. I den liberale krets ble Bruun sin flukt møtt med beklagelser og harme, og mange valgte å publisere lovord og andre støtteerklæringer til den anmeldte skribenten. Likeledes gikk mange skribenter også til angrep på biskop Balle, hvor mange skribenter valgte å berette sine meninger. Her finner en også den danske presten Michael Gottlieb Birckner, som både skrev anonyme og navngitte verker med kritikk av Balle.⁷⁷

Men de som skrek høyest i debatten om Bruun var derimot hans motstandere. De fleste innleggende i debatten var mot han, og mange verk inneholdt sterke beskrivelser og meninger.

⁷² Rønning 1889: 363

⁷³ Rønning 1889: 364-365

⁷⁴ Rønning 1889: 364

⁷⁵ Rønning 1889: 366

⁷⁶ Bredal 2011: 103

⁷⁷ Rønning 1889: 367-368

Her viser Rønning til flere eksempler hvor skribenter enten skjelte ut Bruun, eller skrev parodier på hans utskjelte bok.⁷⁸ I mai 1796, en måned etter Bruuns utgivelse, stilnet derimot debatten om han. Igjen satt Bruun som flyktning på den svenske øya Hven, hvor han tilbrakte mye tid i noen år. Forholdene hans bedret seg noe i 1797. Da ble Bruun sin sak lagt på is, og han klarte å gjenvinne noe av sin respekt. Dernest gikk det mye verre, og i årene 1798 og utover ble det bare verre for Bruun. Til tross for en forsonende tone og gradvis forbedring i 1797, ble alt verre da Bruun 1798 blant annet utgav flere satiriske verker. Dette var blant annet med på å få rettsaken om *Aristokraternes Catechismus* gjenopptatt, noe som til slutt endte med endelige landsforvisningen. Bruun presterte også å bli forvist fra Sverige, og dermed Hven, fordi man påstod at han arbeidet for en føderal nordisk republikk.⁷⁹

Etter at Bruun ble forvist fra Sveirge gikk turen til Lübeck og områdene rundt. Her oppholdt han seg frem til sin endelige reise til Frankrike. I alt fikk Bruun tre dommer mot seg på grunn av *Aristokraternes Catechismus*. I 1798 ble Bruun idømt en bot på 300 riksdaler, en svært stor sum for den tid. Dette var riktig nok ikke for *Aristokraternes Catechismus*, men heller et annet satirisk skrift utgitt i årene 1797-1798. Det var vanskelig å få dømt Bruun på grunn av hans flyktighet, men rettssakene fortsatte rundt. I 1799 ble han dømt på grunnlag av utgivelsen i 1796, og nå ble han fratatt både ære og gods.⁸⁰ En måned etter denne dommen, i september 1799, kom den nye trykkefrieordningen på plass, som i praksis fjernet muligheter for nokså frie og offentlige ytringer. Loven hadde tilbakevirkende kraft, noe som ble representert i Bruun sin siste dom i desember 1880. Den dommen lød slik: " Hof- og Stads Rettens Dom frafalder, hvorimod Malthe Conrad Bruun bør for sine formastelige Udtrykke i samtlige under denne Sag paaklagede Skrifter forvises Kongens Riger og Lande. I Salario for begge Retter til General Fiscalen betaler Malthe Conrad Bruun 80 rigsdaler."⁸¹

Denne dommen blir stående som det siste og endelige reaksjoner mot Bruun som skribent i Danmark-Norge. Når denne dommen ble gitt av høyesterett i desember 1800 var Bruun allerede i Frankrike, og kom aldri til å sette sin fot i Danmark-Norge igjen. Den 14-årige Bruun som i 1790 sa at han ville være der de offentlige stemmer blir laget, visste lite om hvordan livet hans ville arte seg. Lite visste Bruun at han selv skulle være med å sette dagsorden på mange saker, men de fleste var derimot rettet mot han. Det skulle faktisk gå så langt at han ble landsforvist. Lite visste den unge og naive Bruun i 1790, men han har siden

⁷⁸ Rønning 1889: 368-369

⁷⁹ Rønning 1889: 373-380

⁸⁰ Bredal 2011: 190-191

⁸¹ Bredal 2011: 191

skrevet seg inn i mange bøker om dansk-norsk historie. Han skulle siden bli en verdenskjent fransk geograf, men det er en annen historie.

Kapittel 3: Analyse av Aristokraternes Catechismus og biskop Balles innberetning

Denne første analysen omhandler to tekster (Første del av analysen omhandler to tekster): Den danske skribenten Malthe Conrad Bruuns bok *Aristokraternes Catechismus* fra 1796, og biskop Nicolai Edinger Balles innberetning til det danske kanselli som omhandler Bruun sin bok. Min problemstilling dreier seg om nettopp Bruun og hvordan hans bok på 1790-tallet kan si noe om trykkefrihet i denne perioden. Her skal det sees på hva Bruun faktisk skrev, hvilke reaksjoner det førte til og hvordan dette var med på å forme debatten som kom i etterkant av utgivelsen. Biskop Balle var en av de fremste motstanderne av Bruun. I følge Balle gikk Bruun mange ganger til angrep på den danske monark og monarki i sin tekst. Dette var forbudt, og Balle mente det var hans plikt å sende dette inn til det danske kanselli. Mye av det Bruun skrev i perioden 1790-1799 var sterkt preget av den franske revolusjon og opplysningsfilosofi. Dette skriver blant annet Krefting, Nøding og Ringvej om i boken *En pokkers skrivesyge*.

Hos dem blir Bruun beskrevet som en radikal skribent. De satiriske undertonene man finner i tekstene hans kan trekkes inn mot emnene han var opptatt av. Dette gjaldt deriblant emner som tankefrihet, skrivefrihet, rettigheter, kongemakt, maktfordeling, folkesuverenitet med mer.⁸² Likeså beskriver de også mye av Bruuns forfatterskap i tidligere tekster, som å være noe mer enn kun å loveprise opplysningsideer og tanker. Han bedriver tidvis med sting mot det etablerte samfunn, og er samtidig svært lysten på å markere seg i den dansk-norske skriftkulturen. Dette gjelder spesielt ved at Bruun retter seg mot vanlige mennesker⁸³. Dette skriver han blant i det tidligere bladet *Patrioten* om å bryte grenser: "Enhver Fornuftig Mand i Danmark veed og føler, at vi langt fra ikke have saa gyldne Dage, som der i Geburtsdags Cantater og Lovtaler sluddres om."⁸⁴

Her møter vi riktig nok et negativt syn fra Bruun sin side omkring hverdagslivet i Danmark-Norge, men noen av tankene hans klarte likevel kanskje å sette ord på det mange mennesker muligens tenkte. Hans ideer og oppfatning om opplysning kan også gjøres rede for gjennom de ulike måtene han valgte å ytre seg på. De blader og skrifter han skrev skulle være

⁸² Krefting et. al 2014:273-274

⁸³ Krefting et al. 2014:274

⁸⁴ Krefting et al. 2014:274

tilgjengelig for den vanlige borger, ved at de blant annet skulle selges for en lav pris. På en slik måte mente Bruun at de som vanligvis ikke hadde råd til å skaffe seg skrifter og blader heller kunne kjøpe hans for en billig penge. Da kunne Bruun som skribent bli distribuert til et mye større publikum.⁸⁵ Hvem Bruun skal henvende seg til gjennom skriftene sine blir enda tydeligere understreket i tidsskriftet *Vækkeren*, hvor Bruun blant annet beretter dette:

"Medborgere! Medborgere! I, som ikke have Tid at læse store bøger, det er for Eder, jeg skriver."⁸⁶ Prinsippene som Bruun presenterer både i *Patrioten* og *Vækkeren* har en slagkraft som en også kan ane i boken *Aristokraternes Catechismus*. Ved å skrive sin bok som en katekisme kunne han muligens nå ut til et stort publikum. Martin Luthers lille katekisme og Erik Pontoppidans *Sandhed til gudfrygtighed* er begge grunnleggende religiøse verk innen lutherske kirker. Disse var lenge brukt i både Danmark og Norge. Ved å etterligne dem kunne muligens Bruuns nå ut til mennesker som ellers ikke leste. For de aller fleste mennesker var kirken og religion en viktig del av livet, og mange hadde dermed vært i kontakt med enten Luther eller Pontoppidan sine verker. Dette gjorde deres form og innhold kjent blant mange mennesker.

Til tross for bokens form ble likevel Bruuns dømt for innholdet. Mye var på grunn av dens påståtte satiriske karakter og måten han fremstilte kongen og kongemakten. Et lignende element som likevel er mer fremtredende hos Bruun, er kritikk av adelen. I boken *Kritikk før 1814*, skriver Håkon Evju blant annet om de mange angrepene på aristokratiet i løpet 1790-tallet. Skepsisen mellom kongemakt og adel hadde vært tilstede helt siden innføringen av enevelde i Danmark-Norge i 1660, dette var heller ikke noe nytt på 1780- og 1790-tallet. I den sistnevnte perioden var det relativt trygt å kritisere adel og aristokrati. Etter mange langvarige konflikter mellom kongemakt og adel, spilte tidvis borgerskapet og regjeringen på samme lag mot aristokratiet. Dette utnyttet tidvis regjeringen, og fikk gjennomslag for sine reformer, som ikke falt i god jord hos mange aristokrater.⁸⁷ Også Balle velger å se bort fra aristokratiske angrep. Han argumenter slik om dette: "De mange andfald paa adelen gaaer jeg liegeledes forbie, thi den kan og maae forsvare sig sely, saavel som geistligheten. Den ene stand er ikke helligere, end den anden."⁸⁸ Til tross for de mange angrep rettet mot aristokratiet i Bruuns bok, var det likevel de påståtte angrepene på monarkiet og kongen biskop Balle reagerte på. Han skrev sin innberetning for å få Bruun dømt for majestetsfornærmelser. Hva var det

⁸⁵ Krefthing et al. 2014:274

⁸⁶ Krefthing et al. 2014:274

⁸⁷ Evju 2014: 329-341

⁸⁸ Balle 1796: 8

egentlig Malthe Conrad Bruun skrev som fikk selveste biskopen av Sjælland til å reagere slik han gjorde?

Fortale hos Malthe Conrad Bruun

Hvis en starter med å betrakte Bruun sin innholdsfortegnelse, virker den overraskende lik en ellers vanlig katekisme. Her blir vi presentert for de ulike hoveddeler av boken, samt ulike salmer og litanier⁸⁹. Oppbyggingen av de ulike delene er merkbart lik andre kristne og religiøse tekster, og er inspirert av Martin Luthers *Lille katekismus*. I likhet med Luther sin katekisme er også Bruun sin tekst delt opp i ulike religiøst inspirerte deler som salmer, vers, dikt og bud. De første merkbare ulikheter er Bruuns litani, en lengre bønn, og hellige hemmeligheter. Disse deler finnes enten ikke i Luthers katekisme, slik som litani, eller er det en blanding av flere ulike sjangre. Av sistnevnte eksempel kan det nevnes de hellige hemmeligheter hos Bruun, som etter alt å dømme er en blanding av hvordan Luther skrev sine sakramenter og bønnen Fader vår. Men først, de innledende deler i katekismen.

Innledningsvis i sin bok skriver Bruun et dikt som blir brukt til en dedikasjon, boken er dedikert til Sultan Selim den tredje av det osmanske rike. Utenom dens dedikasjon og lovprising av denne sultanen, kan vi dog likevel se spor av ulike satiriske og kritiske undertoner. Foruten å lovprise sultanen med flotte og fromme ord, stikker han likevel mot det danske kongeriket. Dedikasjonen i seg selv kan være et påskudd for å fremstille den dansk-norske monark som en despot. På 1790-tallet var det osmanske imperiet ofte regnet som et av de fremste eksemplene på despotiske styresett.⁹⁰ Dette kan dermed ha blitt oppfattet som ydmykende for den danske kongen, ettersom den osmanske sultan ikke var en de ville sammenlignes med. Noen fremhevede setninger, fremført av en emigrant, som ved sine glederstårer beskriver det dansk-norske monarki, sier noe om den eneveldige makten i Danmark-Norge: "Et ja, fralokket deels ved trusler, deels ved list | Er meer, langt meer end nok ret at have | naar man gjør en nation til arveslave."⁹¹ Her blir det danske monarki fremstilt som om det er basert på trusler og list, og dermed blitt omgjort til en arveslave. Dette er tydelig vanæring av den danske eneveldige makt, noe som ifølge loven var ulovlig. Verset ovenfor trekker paralleller til stendermøtene i 1660, hvor Fredrik 3. aktivt brukte møtene til å gjennomføre et statskupp. På denne måten tvang han det danske riksrådet til gi opp det danske valgmonarkiet, og han utnyttet maktvakuumet ved å skaffe en eneveldig makt. Det ble raskt

⁸⁹ Bruun 1796a: 47

⁹⁰ Thomson 2003: 220-222

⁹¹ Bruun 1796a: 7

gjennomført et nytt stendermøte, og ble nå hyllet som en eneveldig arvekonge.⁹² Prosessen var kompleks, men inneholdt, som Bruun påpeker, også mange trusler og andre virkemidler. Resultatet endte med et nytt arvelig og eneveldig styresett, noe Bruun igjen velger å kalle for arveslave.

Hvis vi trekker en parallell til dedikasjonen, kan vi deretter begynne å ane et forsøk på å fremstille det dansk-norske monarki i en despotisk lys. Ellers tyder ikke mye i innledningen på satiriske eller kritisk ladde meninger omkring konge og kongemakt. Videre glir boken over i fortalen, og nå er det Bruun selv som har ordet. I fortalen kan det tilsynelatende virke som om Bruun forsvarer kongemakten. Her blir den ene kraftsalven etter den andre servert for å ta kongemakten i forsvar. Likevel kan en se kritiske og satiriske undertoner i det Bruun skriver: " (...) Selv i kasernerne, ja selv til hove | Der gaves folk der saae i samme oldtidslove | Ej mange spor til agt for folkets ret og vel"⁹³ " (...) Til hjælp for constitutionen | Af feftenhundrede og treds | fremtræder her, i bistre fjenders kreds | Min Catechismus"⁹⁴ " O Rojalisme, dig paakalder jeg, (...) Dit navn lovsynges højt af Jordens millioner | og evigtryg, blant garder og kanoner | Paa friheds gruus din marmorthrone staae!"⁹⁵

Disse tre utdragene fra Bruuns fortale inneholder elementer som kan være fornærmende mot kongemakten. Alle virker som sagt for å være noe positivt for den eneveldige monarken. Spesielt kan en merke seg det tredje utsagnet. Her startet Bruun med å påkalle rojalismen, dette kan i og for seg både være negativt og positivt rettet. Positivt i den grunn at han påkaller denne ismen for råd og mening. Det mest sannsynlige er dog at det ligger en del negative og krasse undertoner, spesielt hvis en trekker inn de siste setningene. Disse verselinjene kommer noe senere enn påkallingen til rojalismen, men har likevel en ganske klar og negativ undertone. Her beskriver Bruun at rojalismens navn lovsynges høyt av millioner av mennesker, likeså skal den være evig trygg blant både soldater og kanoner. Avslutningsvis skriver Bruun at monarkens marmorthrone står over frihetens grus. Spesielt disse setningene får frem en kritisk undertone i fortalen. Det at kongemakten er støttet opp under av millioner på grunn av kanoner og soldater kan sies å være et republikansk syn på monarkiet. Spesielt kan en underbygge dette ved den siste utvalgte setningen. Den flotte marmorthronen til kongen står på frihetens grus kan man tolke som en metafor på hvordan kongen klarer å beholde makten sin. Ved hjelp av garder og kanoner, eller militærmakt, klarer monarken å holde sitt

⁹² Rian 2014: 106-107

⁹³ Bruun 1796a: 10

⁹⁴ Bruun 1796a: 11

⁹⁵ Bruun 1796a: 12

eneveldige styresett. Dette kombinert ved å tøyne friheten kan være et direkte stikk mot kongemakten. Her kan en altså se tendenser til tydelige antimonarkiske trekk hos Bruun. Disse utdragene viser veldig tydelig hvordan Bruun ser på monarkiet i Danmark-Norge.

Innledning i *Aristokraternes Catechismus*

Det som til nå er analysert hos Bruun inneholder visse satiriske undertoner, og en kan trekke ut negative holdninger omkring aristokratiet og kongemakten. Likevel er det ikke de allerede analyserte delene hos Bruun som vil gi oss de mest antimonarkiske synspunkter. Når vi glir over i Bruuns hoveddel av boken, vil en kunne se flere og mer alvorlige majestetsfornærmelser. Riktig nok er det fortsatt Bruun sine meninger og ytringer vi blir presentert for, men de er kamuflert som aristokratiske salmer, dikt og bekjennelser. Likevel er det en satirisk måte å fremstille en katekisme på. Her ser vi mange eksempler på språklige formuleringer hvor en ganske eksplisitt kan se angrep på kongemakten. Også implisitt kan en ane og finne frem til mye av det samme, til tross for mindre språklige virkemidler enkelte steder. I likhet med de tidligere delene vil det både benyttes Bruun sin bok og Balles beretning for å skape en helhet omkring tematikken. Da kan en både se reaksjoner fra biskop Balle, og hva det ble reagert på i Bruun sin tekst.

Før hoveddelen i Bruun sin bok er det en liten innledning som kan minne om en samtale. Her virker det som om Bruun og en ung junker⁹⁶ har en samtale rundt det adelige liv og den politiske tro. En kan merke seg kritiske tanker og refleksjoner rundt adel og aristokratier i denne delen av boken. Man går ut i fra at det er Bruun som stiller spørsmål. Denne delen er mest synlig inspirert av den tidligere læreboken i kristendom *Sandhed til gudfrygtighed*, skrevet av Erik Pontoppidan⁹⁷. Dette skal fungere både som en lærebok, men også en utfylling, til Martin Luthers katekisme, og inneholder en lang samtale med spørsmål og svar relatert til dette. Hos Bruun har nok denne samtalen også en hensikt. Denne samtalen brukes for å gi svar på hvor en aristokrat, eller en ung junker i dette tilfelle, kan få en bok om sin politiske tro og aristokratisk levemåte.

I samtalen kommer Bruun og junkeren innom flere tema, som etter alt å dømme opptar både den unge junkeren og adelen generelt. Her kommer de blant annet innom velstand og om å leve i borgerlige kår. Dette stiller den unge junkeren seg svært kritisk til, og ønsker ikke å leve

⁹⁶ I følge store norske leksikon var junker opprinnelig en tittel for kongesønn, men senere benyttet for en ung adelsmann som ikke var slått til ridder, eller betegnet som en ung adelsmann der tjente ved hoffet eller hadde gått inn i hæren for å bli offiser.

Bratberg 2009

⁹⁷ Pontoppidan 1737

blant borgerskapet og ha deres velstand. Han sier blant annet at han ikke vil være "lavere end i høyeste lieutenanten og hofjunkeren."⁹⁸ Samtalen dreier seg en del rundt det å komme seg opp og frem, samt det å oppnå en høy rang. Videre glir samtalen over i hva den unge junker har å si om sin politiske tro, denne tro kan leses til å være antidemokratisk og antirepublikansk. Her henviser den unge junker til skrifter av blant annet Burke, som var regelrett mot den franske revolusjon og dens ideer og idealer. Dernest sies det at denne politiske tro skal gå i mot det som briten Thomas Paine representerer i sine skrifter. Refleksjonene rundt den politiske tro hos den unge junker baserer seg stort sett på de elementer som er representert. En kan begynne å trekke ut en retning for hvordan resten av boken vil ta seg ut. Avslutningsvis i innledning blir junkeren spurt om hvor en kan finne svar på hans politiske tro, uten å lese mange kritiske tekster mot republikanisme og mer demokratisk styresett. Til dette sier junkeren: "I den nylig utkomne aristokratiske katekismus, som er udgivet til troens bestyrkelse hos de eenfoldige og til de vantroendes, det er, filosofers, republikaners og demokraters omvendelse."⁹⁹

I det sistnevnte eksempel ser vi et tydelig eksempel på hvordan Bruun vil skrive og arte seg videre i sin bok. Her kommer det tydelig frem hva boken er beregnet for å være: En katekisme for aristokratiet. Sitatet gjenspeiler også meningen junkeren hadde om rang og tilhørighet i samfunnet. Her ville han ikke være lavere enn en løytnant eller en hoffjunker. Dette viser tydelig tegn på en adelig forestilling om å være over andre og bedre stilt i et samfunn. For øvrig henviser junkeren til at den nye aristokratiske katekismus vil være med på å tydeliggjøre dette synet. Spesielt ved at de vantro skal omvendes til deres tankesett. Her spesielt gjelder det filosofer, demokrater og republikanere, som skal omvendes fra radikale tankesett og over på den mer tradisjonelle og aristokratiske måten å ordne et samfunn på. Hoveddelen av boken til Bruun går mye ut i fra det siste argumentet til junkeren. I Bruuns katekisme er det ikke han som direkte snakker til leseren, men det er heller aristokratene som gjør det. Ved ulike bønner og salmer beretter de om sitt samfunnssyn og lojalitet til det etablerte systemet, noe som også gir et forvrengt og negativt syn på nedre klasser i samfunnet. I mange av de ulike delene kommer også antimonarkiske holdninger tydelig frem. Disse er ofte skjult gjennom ulike bønner og bekjennelser for aristokratene. Til tross for at det skal være disse adelige som forteller oss disse versene, kan en likevel ikke unngå å sitte igjen med følelsen av Bruuns egen fortellerstemme.

⁹⁸ Bruun 1796a:13

⁹⁹ Bruun 1796a: 14

De syv store bud, trosartiklene og de hellige hemmeligheter

Katekismens første del starter med de syv store bud. Denne skal være modellert etter de ti bud man finner både i hellige kristne og jødiske skrifter. De starter alle med en beordring om hvordan et menneske skal opptre og regler man skal leve etter. I Bruuns tilfellet er de skrevet som et slags sett med regler for hvordan aristokratiet skal leve og følge monarkiet som styreform. Biskop Balle finner mange av disse syv budene skadelig for monarkiet, og trekker blant annet frem de første budene i sin tekst. Bud nummer en lyder som følge: "Du skal frygte, elske og adlyde din regjerende herre og hans familie over alle ting."¹⁰⁰.

Det første budet hos Bruun omhandler aristokratiets forhold til sin regjerende herre, og hvordan man skal frykte dem, elske dem og adlyde dem uansett hva. Videre fortsetter det med en utdyping omkring budet, her bemerkes det enda mer angående temaet. Her blir det virkelige poenget om å adlyde og følge sin herre understreket. Dette inkluderer da blant annet å drepe ens venn eller familie på sin herres ordre. Med andre ord hvis din konge befaler å drepe en nærstående person, da må dette gjennomføres. Likeledes gjelder det også ved å utføre, på ens herre og hans families nåde, et forræderi mot andre. En slik handling skal gjøres med den største ærbødighet, og med mest mulig nøyaktighet, for å være i stand til å gjøre denne nådige befaling. Til slutt må en heller ikke føle samvittighet overfor en slik handling, da det er forventet av en god aristokrat.¹⁰¹

Det første budet av Bruun sine syv store bud inneholder mange elementer en kan rette mot antimonarkiske tendenser. I likhet med det første bud inneholder blant annet det andre bud også krasse bemerkninger mot danske styresettet: "Du skal give din herre skat og laan og alt vad han ønsker og befaler"¹⁰². De kommentarer som følger dette budet er i samme type språkdrakt som de kommentarer tilhørende det første budet. Her blir det slått fast at man ikke eier noen eiendom som ikke din herre kan ta fra deg. Budet viser til at ens herre, her vil det nok bli kongen, kan ta fra ens eiendom eller andre eiendeler etter behov. I kommentaren står det blant annet denne strofen som gir et bedre bilde over det andre bud: "Lyster kongen dit gods at tage, hvad heller kys af din ægtemage, kun buk, hold munden, buk atter og tie."¹⁰³ Her understrekes virkelig hva det andre bud i Bruuns katekisme ønsker å berette. Ens konge og herre er din overordnet og kan te seg deretter. En har ikke noe å stille opp med mot sin konge, og det er etter disse bud aristokratene skal, ifølge Bruun, te seg og leve etter.

¹⁰⁰ Bruun 1796a:15

¹⁰¹ Bruun 1796a:15

¹⁰² Bruun 1796a:15

¹⁰³ Bruun 1796a:16

De andre budene er av lignende karakter som de to første, til felles er at de alle bærer preg av Bruuns syn på monarki og monarkens posisjon. Spesielt ved de to første bud kan en skimte mange av disse meningene. Budene presenterer ulike aspekter ved det å følge sin konge og sitt fedreland. Man skal blant annet frykte, elske og adlyde sin herre uten noen form for kritiske tanker eller etterpåklokskap. Ber monarken deg om en tjeneste er det din plikt som aristokrat, og borger for øvrig, å følge disse bestemmelser. Likeså fremstilles man i det andre bud som en del av kongens private eiendom. Til syvende og sist har man ingenting å stille opp med dersom kongemakten beordrer noe av deg. Begge disse budene trekker i retning av tydelig antimonarkisk kritikk av den danske kongen, og kongemakten generelt. I teksten fremstiller Bruun kongemakten nærmest som en maktsyk despot som ønsker full kontroll over sitt folk ved å herske svært enerådig over dem.

Bruun er tidligere beskrevet som en radikal skribent av forfatterne Krefting, Nøding og Ringvej. Med det menes blant annet at han sluttet seg til mange ideer og tanker fra den franske revolusjon. Her er motstand mot monarki og kongemakt intet unntak. Disse bud i katekismen er først og fremst beregnet som satiriske leveregler og liturgi for aristokratiet, men forteller også en god del om Bruuns oppfatning av kongemakten. Bjørn Bredal skriver blant annet i sin bok at Bruuns forfattervirksomhet hadde fire viktige elementer ved seg: "Et godt gjennemsnit af, hvad der optog Malthe Bruun: ytringsfrihed, stavnsbånd, teater og franske slagord."¹⁰⁴ Mye av dette gjenspeiles gjennom de syv store bud hos Bruun. Kongen blir fremstilt som en mektig og nærmest despotisk makt, med mulighet for å gjøre det han selv ønsker. Dette går selvsagt utover ytringsfrihet. Bruuns første bud og andre bud belyser nettopp dette. En skal elske, frykte og adlyde sin hersker helt ukritisk, og uten særlig mer ettertanke. En handling skal skje på tvers av egne meninger og ytringer. Her blir monarken nærmest fremstilt som en hemning mot menneskers ytring. Bruun sine to første blir dermed gode eksempler på utdrag hvor en raskt klarer å skimte antimonarkiske undertoner, og de setter utvilsomt en standard for hvor hvordan Bruun velger å fortsette sine mange tirader mot både monark og aristokrati.

Den andre del Bruun sin katekisme er det han kaller for de tre trosartikler. Disse er basert på den apostoliske trosartikkelen man finner hos Luther, og inneholder trosbekjennelser til Gud, Jesus Kristus og den hellige ånd. Hos Bruun er den modellert slik at det er tre ganger tre med artikler. Det er tre hovedkategorier for aristokratiske trosbekjennelser hos Bruun, hvor de tre

¹⁰⁴ Bredal 2011:99

underliggende tekstene er modellert etter de man finner i Luthers lille katekisme. I motsetning til de syv store bud, og de hellige hemmeligheter som følger, inneholder disse artiklene ikke like mye av Bruun sine mange angrep på det danske enevelde. Likevel kan en merke den tredje trosartikkel, hvor aristokratene blant tror på monarkiet. Her blir monarkiet fremstilt i pompøse proporsjoner, hvor det blant annet blir tildelt æren for alle yndigheter både i himmelen og på jorden.¹⁰⁵ Hvorvidt dette er en satirisk fremstilling av monarkiet kan selvsagt diskuteres. Til tross for en lystig og lett tone klarere en likevel ikke å unngå at kanskje det også er skjulte angrep på kongemakt. Hvor fantastisk var det egentlig?

I motsetning til den første og andre del i Bruuns bok, er ikke den tredje part like identisk med den tredje part i Luthers katekisme. De to førstnevnte er basert på de ti bud og de kristne trosbekjennelser. Hos Luther er den tredje part viet til bønnen Fader Vår. Her blir hvert av de ulike strofer presentert med en utdyping til hver av dem. Slik er det ikke i Bruuns tredje part. I likhet med Luther har også Bruun med en forklaring omkring sakramenter i sin bok, dog presentert som tredje part. Hos Luther vil de ulike sakramentene, dåp og nattverd, være representert i hans fjerde og femte part. Bruun introduserer sin tredje part slik: "Adskillige fine og listige streger, hvorved en rettroende aristokrat kan gjøre sin lykke, men som først, naar han troligen har efterlevet de syv store bud og besvoren de tre gang tre trosartikler, kunne læres ham og lykkes for ham, kaldes de hellige hemmeligheder eller de aristokratiske sakramenter, og ere i tallet fem."¹⁰⁶ Bruun kaller sin tredje part for "De hellige hemmeligheder", og skal være en aristokratisk versjon av de kristne sakramenter. Disse teller fem i antall hos Bruun, og representerer ulike aspekter ved den nokså satiriske versjonen av aristokratisk tro og leve måte. Denne delen er tilsynelatende en blanding mellom oppbygningen hos Luthers fjerde og femte del om sakramentene, samt den tredje del om herrens bønn (Fader Vår). Hos Bruun presenterer han de fem aristokratiske sakramenter slik som Luther tar for seg de ulike delene i herrens bønn. Hvert avsnitt starter med en forklaring om hva sakramentet er, og deretter kommer det en beskrivelse rundt dette. Bruun fremlegger de fem aristokratiske sakramenter, eller hemmeligheter som det er skrevet i boken, som referering, spionering, spillekunsten, jøderiet og robleriet.¹⁰⁷ Dette virket kanskje ved første øyekast som nokså spesielle sakramenter, spesielt sammenlignet med hvilke sakramenter Luther og andre kristne tekster tar for seg. Til tross for at det ikke står noe spesielt eksplisitt

¹⁰⁵ Bruun 1796a: 21

¹⁰⁶ Bruun 1796a: 23

¹⁰⁷ Bruun 1796a:23-25

som tyde på antimonarkiske meninger, kan en likevel se til kraftige satiriske undertoner også her. Eksempelvis kan vi nevne den andre hemmelighet hos Bruun:

"Det andet er spionering, som bestaaer i at efterforske venners og fjenders samtaler og planer, og at bringe det enten det er behageligt eller ubehageligt, for vedkommendes øren. Dette giver rigtig undertiden megen fortred af sig, naar det gjøres med uforstand, men naar det drives forsigtigen og snildeligen, saa kan man ikke aleene skaffe sig de stores venskab, for hvilke man spionerer, men endog holde gode miner med de smaa folk, eller det demokratiske pak, som man udspionerer. Dette er et trin videre frem end den blotte referering."¹⁰⁸

I dette utvalgte avsnittet finnes det heller lite som direkte kan være et angrep på det dansk-norske monarkiet. Likeså kan det merkes kritiske undertoner rettet mot de høyest rangerte i samfunnet. Disse hemmeligheter, eller sakramenter, skal fungere som et ritual eller en veiledning for hvordan en skal opptre som aristokrat. I likhet med resten av boken er også dette kapittelet, avsnittet inkludert, en satirisk måte å beskrive hvordan de aristokrater og adelige skal oppføre og te seg i samfunnet. Man kan se tydelige negative tendenser rettet mot overklassen, blant annet gjennom spionering som Bruun her legger frem som et av aristokratiets plikter og gjøremål. Dette blir tilnærmet det å gjøre narr av adelen generelt. Likevel var det ikke slike beskrivelser og forklaringer som fikk Bruun i vanskeligheter. I hans tredje part med de hellige hemmeligheter er det heller lite som tyder på kritikk av den danske kongemakten. Biskop Balle skrev blant annet, noe vi kommer tilbake til senere, at denne delen hos Bruun ikke var særlig nevneverdig i forhold til andre deler av boken. Likevel er det sterke antiaristokratiske meninger og synspunkter som trekkes frem, men det er ikke en slik negativ holdning som gjorde utfallet for Bruun. I den neste del skulle det derimot kunne se flere tegn til antimonarkiske synspunkt og negative holdninger enn i den tredje del.

Aristokratisk litani og aristokratiske salmer

Det følgende kapittel hos Bruun heter "Aristokratiske Litanie". I følge Store norske leksikon er litani en lengre bønn som enten vekselvis kan leses eller synges av prest og menighet. Innen den norske kirke, og andre evangelisk-lutherske kirker, er denne form ofte brukt ved fastetid og langfredag, hvor presten fremfører litani stående ved alteret. I slike tilfeller vil et litani erstatte en vanlig forbønn etter preken.¹⁰⁹ Bruuns litanier forekommer mer eller mindre som klassiske bønner. I motsetning til Bruun finnes det ikke noe tilsvarende i Luthers lille katekisme. Derimot har den siste delen i Aristokraternes Catechismus nokså sterke likheter til bønner man finner i det siste kapittelet i Luthers bok. Litaniet til Bruun er skrevet som om

¹⁰⁸ Bruun 1796a: 24

¹⁰⁹ Litani 2009

det enten skal forkynnes eller synges. Her finnes bønner omkring temaer knyttet til aristokratiet og kongemakten i Danmark-Norge. Bruun skriver ganske tydelig i denne bønningen om sitt syn på de etablerte overklassene, og det han mener er deres holdning til de radikale retninger Bruun selv er en del av. Det andre avsnittet omhandler trykkefriheten, og her ser en et tydelig rettet satirisk og kritisk blikk mot aristokrati og muligens kongemakt:

"Bevar os fra trykkefrihede. Denne datter af satan, hvis skygge alt har udrettet saameget ondt, mod os og vore børn, og som nu truer personligen at ville, trods den hellige augsburgske confession, trods kongeloven og fiskalen, opslaae sin selig blant os. Du maadeligen os bevare, fra al dens vold og sviig!"¹¹⁰

I det nevnte sitat ser vi tydelig en negativ holdning rettet mot trykkefrihet, og hvordan den er med på å bryte opp det aristokratiske levesettet. I det andre avsnittet i Bruuns litani blir dette fremstilt som en slags datter av djevelen, noe som gir en metaforisk fremstilling for hvordan Bruun både mente og syntes om adelens leve- og væremåte. Her blir trykkefriheten omgjort til en fare for aristokratiet. Den har kommet og gjort mye ondt for dem, og vil, til tross for både kongelover og konfesjoner, slå rot og angripe det etablerte styresettet. Bruun sitt syn på aristokratiet er ikke vanskelig å skue i det andre avsnittet. Spørsmålet blir heller om man finner tendenser til angrep mot kongen og monarkiet. Slik som i mange andre steder i boken, er det mange kamuflerte angrep på den danske monark gjennom mange satiriske skildringer rundt aristokratiet og dets levesett. Det er som tidligere nevnt regnet som ganske trygt å kritisere aristokratiet i Danmark-Norge. Etter mange konflikter mellom kongemakt og den gamle adelen på 1780-tallet og ved tidligere anledninger, hvor mange reformvennlige krefter var på lag med, og støttet opp under kongen, var det å kritisere aristokratier heller relativt trygt.¹¹¹ Likevel kan vi se flere tegn til angrep på kongen mellom alle disse satiriske fremstillinger av adelen. I biskop Balles tekst, som vi kommer nærmere på senere, blir blant annet et par av avsnittene i litaniet trukket frem som et angrep på kongen og monarkiet. Det er ikke alle steder det er like fremtredene, men en kan likevel se tydelige antimonarkiske stemninger ved nærmere lesing. Det utvalgte avsnittet skiller seg ikke spesielt mye ut fra de andre avsnittene i Bruuns litani, men får likevel frem essensen av dette kapittelet i Aristokraternes Catechismus.

Til tross for at det er aristokratene som taler i de ulike kapitlene hos Bruun, fremstår det nærmest som en slags despotisk litani imot de nye radikale ideer. Tidligere i boken har Bruun beskrevet kongemakten som nokså despotisk, noe som blant annet biskop Balle også slår ned

¹¹⁰ Bruun 1796: 27

¹¹¹ Evju 2014a : 329

på. Dette synet omkring kongemakt og det eneveldige monarkiet ligger som en skjult faktor i mye av dette kapittelet, som det også gjør flere andre steder i boken hans. Adelskritikken kommer svært ofte tydelig frem i Bruuns tekster, og andre ganger kommer også hans antimonarkiske synspunkter frem. Og det var det sistnevnte som til slutt fikk ham dømt. Slike tendenser kommer en heller ikke utenom i Bruuns siste kapittel, aristokratiske salmer.

Det siste og avsluttende kapittelet hos Bruun heter aristokratiske salmer, og inneholder både en rekke salmer og bønner for aristokratene. I motsetning til Bruuns litani, har de aristokratiske salmene store likheter mot deler av Luthers katekisme. Hos Luther finner vi blant annet bordbønner, morgen- og aftenbønner. I tillegg forekommer det også enkelte bønner utenom de allerede nevnte.¹¹² Bruun sine salmer har store likheter opp mot det en finner i Luhter sin tekst, bare i større skala og med mer variert bruk av sjanger og språk. Dette kapittelet inneholder fem større salmer eller bønner, som, i kronologisk rekkefølge, er: "Begyndelses sang", "Daglig Bøn", "Et stille suk (naar man løser aviserne)", "Aristokratiske skaaler" og "Aristokratisk bordsalme"¹¹³. Alle disse delene av kapittelet, utenom "Et stille suk", er beregnet til å synge sammen med de melodier der er anført av Bruun. Eksempelvis starter den første delen av Bruuns salmer, "Begyndelses sang", med en melodiføring. I dette tilfellet har Bruun valgt ut "O store gud, vi love" som melodi som melodi for dette verset: "O kongemagt, vi love dig. Du skjærmer al vor list og svig. Hvad er vel aristokratie, naar du vil det ej stande bi?"¹¹⁴ Dette eksemplet viser både hvordan form og innhold opptrer i Bruuns siste kapittel. Bruuns kritiske røst mot det etablerte aristokrati og overklasse kommer også her sterkt frem. I eksempelet ser vi en hyllest til kongemakten, som den aristokratiske klasse forholder seg sterkt til. Her spør aristokratene seg om hva deres stand i samfunnet ville vært foruten kongemakten. Dette kan sees på som et indirekte angrep på den danske kongen og monarkiet i sin helhet. Her kan en argumentere for at Bruun gjør et indirekte angrep på monarkiet, ved å stille spørsmål ved dens eneveldige makt. Aristokratiet er blitt kritisert mer eller mindre åpent flere steder i Bruuns tekster, men angrepene mot kongemakten er oftere skjult eller mindre direkte i sin form. Resten av de følgende vers inneholder ikke like klare angrep mot kongemakten, men er likedan i både språk og form. Likeledes er også de andre salmer og bønner like i form og språk som det tidligere eksempelet.

¹¹² Luther 1979:51-56

¹¹³ Bruun 1796a: 31-39

¹¹⁴ Bruun 1796a: 31

I den fjerde delen av salmene, i aristokratiske bordsalmer, ser vi et annet godt eksempel på Bruuns satiriske måte å harselere med den etablerte overklassen: "Hvad bryder jeg om frihed mig, naar jeg har mad og klæde? Naar jeg kun vorder feed og rig, mig trykker ei min kjæde. For orden og for rolighed maa frihedsaanden kues ned; Og ubegrændset myndighed i ligheds sted fremtræde."¹¹⁵ I tråd med de andre salmene, og boken for øvrig, ser vi også her Bruuns mange negative oppfatninger omkring aristokratiet. Her skal aristokratene berette om hvor godt de har det, og det uten radikale friheter. Det viktigste blir for dem at orden og ro blir holdt, i tillegg til at de selv får leve gode og sjenerøse liv. Frihetsånden må for all del kues, og det må ubegrenset makt for å holde ro og orden. Hvorfor klage når en har både klær og mat spør aristokratene hos Bruun seg. Adelen blir dermed omgjort til en konservativ, eller nærmest reaksjonær, gruppe, som kun tenker på seg og sine behov. De andre bordsalmer er ganske like til den vi ser fremsatt her, og de veger å omtale omkringliggende tema. Dette utvalgte sitatet kan være med på å skape et større bilde omkring Bruun sine antimonarkiske og antiaristokratiske oppfatninger. Ved å vise at adelen fremstår som en egosentrisk og hånlig overklasse, kan en i tillegg også argumentere for at kongemakten indirekte blir harselert med. Hvis adelen skal kunne opprettholde sin tilsynelatende luksuriøse og utsvevende livsstil, da måtte de også ha en velvillig hersker. Med dette utdraget kan en argumentere for at Bruun i mindre åpenbare sitater også indirekte harselerer med kongemakten. Ved å fremstille aristokratiet på en ellers smakløs måte, da er nesten også kongemakten implisitt satt i samme situasjon. Dermed kan også den smakløse adelen i tillegg også være et angrep på det Bruun oppfattet som et smakløst og forkastelig monarki.

Avslutningsvis ender boken til Bruun med et par etterord. Dette er derimot ikke relevant i like stor grad for denne oppgaven. Likevel fremsetter boken til Bruun mange ulike elementer som en kan bemerke seg. Dette verket er uten tvil et satirisk angrep mot både aristokrati og kongemakt i Danmark-Norge. I utgangspunktet var dette en harselering av aristokratiet, ved at boken var etterlignet en katekisme for denne overklassen. Samtidig kan en ikke komme bort i fra de mange og underliggende angrepene man kan finne mot både aristokratiet og kongemakten. En kuriositet er at Bruun i sin bok likestiller angrepene på både monarki og aristokrati. Håkon Evju skriver at mange skribenter på 1790-tallet kombinerte evnene mellom å skrive for publikum og konge, som blant annet kunne være en fordel for myndighetene.¹¹⁶ Dette er noe som Bruun bryter med. Bruun skriver noe som skal både være publikumsvennlig,

¹¹⁵ Bruun 1796a: 37-38

¹¹⁶ Evju 2014b: 162

men velger i tillegg også å harselere med både aristokrati og kongemakten. Dermed faller Bruun utenfor mange av rammer og retningslinjer mange skribenter forholdt seg til på 1790-tallet i Danmark-Norge. Det er blant annet dette som ikke faller i god jord hos biskop Nicolai Edinger Balle. Selv om mange fant Bruun sin bok både morsom og direkte ufin, var det likevel biskopen som fikk boken anmeldt hos det danske kanselli. Til tross for at han lo flere ganger av dens innhold, var det likevel det samme innholdet som fikk han til å reagere.

Biskop Balles innberetning til det danske kanselli

Etter at den danske skribenten Bruun gav ut sin bok *Aristokraternes Catechismus* i april 1796 oppstod det en heftig debatt omkring denne. Underveis i boken hadde Bruun kommet med mange ulike angrep rettet både mot aristokratiet og kongemakten i Danmark-Norge. Dette falt i god jord hos mange likesinnede, men skapte i tillegg mye sinne hos mange av motstanderne. Den som kanskje reagerte kraftigst av dem alle var nok biskopen av Sjælland Nicolai Edinger Balle.

Det alle de tidligere eksemplene hentet fra *Aristokraternes Catechismus* har til felles er deres mange mulige og negative angrep på både aristokrati og monarki i Danmark-Norge. De ulike deler av katekismen er for det meste modellert etter Luther versjon, og mange av delene har sterke likheter. Likevel er det ikke dette det blir reagert på. Biskop Balle skrev et par uker etter Bruun en innberetning til det danske kanselli, hvor han anklaget Bruun for angrep på kongen og monarkiet i Danmark-Norge. Biskop Balle syntes ved første øyekast at denne boken kunne være bra lesestoff, det var jo tross alt en Katekisme, og gikk til innkjøp av Bruun sin bok. En katekisme regnes for å være en kort fremstilling av kristne tro og sedelære, og var ofte beregnet for barneundervisning. Det har vært vanlig å regne med elementær undervisning i kristendom inn under denne kategorien, som blant annet har inneholdt den kristne trosbekjennelse, de 10 bud og bønner Fader vår.¹¹⁷

Navnet *Aristokraternes Catechismus* var i seg selv nok til å få Balles oppmerksomhet, og hans teologiske nysgjerrighet ble dermed vekket.¹¹⁸ Likevel skulle boken vise seg annerledes enn det han først hadde forestilt seg. Boken falt opprinnelig svært godt i smak hos biskopen, og han skal flere ganger ledd høylytt av dens innhold. Ved nærmere ettertanke ble han likevel bekymret over det han nettopp hadde lest. Det var ikke de mange religiøse angrep i boken som plaget ham, Balle mente at gud og bibelen kunne forvare seg selv. Derimot var mye av

¹¹⁷ Flottorp 2009

¹¹⁸ Bredal 2011: 97

innholdet rettet mot kongen og kongemakten i Danmark-Norge. Til tross for relativt frie ytringsvilkår i Danmark-Norge på denne tid, var det likevel ikke lov til å skrive negative ting om kongen og hans makt. Balle spurte seg da om han, en kongelig embetsmann, hadde plikt til å gripe ved dette.¹¹⁹

Hos Balle er ulike deler av Bruuns sin bok presentert slik at vi får en god oversikt over hva biskopen mener er kritikk mot kongen. Her gis det både konkrete eksempler og hvorfor Balle trakk frem akkurat disse. Teksten hans er en innberetning til det danske kanseli om Bruun sin bok, og det bærer teksten hans preg av. Den er ment for å finne frem til og angripe de delene hvor Bruun aktivt går inn for å gjøre narr av eller tale negativt om kongen og kongemakten. Balle gikk, som Bjørn Bredal skriver, i " i trende dager" for å tenke over saken mot Bruun. Det hele endte jo med at han skrev sin innberetning, for å forsvare kongemakten mot Bruun sine satiriske angrep. Til tross for mange angrep på religion og kringen, velger Balle å ikke fokusere på disse angrepene. For å bruke Bredal sin benevnelse om denne innberetningen: " Dette gjaldt politik, ikke religion".¹²⁰

Biskop Balle innleder sin beretning med en lov om majestetsfornærmelser i Danmark-Norge: " Haver nogen kundskab om saadanne forseelser, og det ikke strar aabenbarer, straffes som misdæder, endog han hverken i raad eller daad er med i gierningen, saasom forseelsen er til, på ære, eller liv, eller gods."¹²¹ Slik lyder en av artiklene som beskriver hvordan angrep mot kongen høyhet skal behandles. Dette danner grunnlaget for hvordan Balle legitimerer sitt angrep mot Bruuns sin tekst. Innledningsvis i sin beretning starter Balle med at ingen av kongens undersåtter må legge *Aristokraternes Catechismus* til side med likegyldighet. Alle har en plikt til å opptre i overensstemmelse med lovverket, som tross alt gjør det ulovlig å fornærme kongen og kongemakten. Denne saken er svært viktig for biskopen, noe som nettopp kommer frem i innledningen. Ved å unnlate å gjøre det danske kanselli oppmerksom på Bruun sin tekst, mener biskopen at han selv ville være en forbryter som Bruun selv. Dette fordi loven som tidligere beskrevet også tar til ordet for å straffe mennesker som indirekte har kjennskap til noe fornærmende mot kongen og hans makt.¹²²

Balle poengterer dette litt senere i innledningen om hvorfor teksten til Bruun bør rettes inn for det danske kanselli:

¹¹⁹ Bredal 2011: 97-98

¹²⁰ Bredal 2011: 101

¹²¹ Balle 1796: 4

¹²² Balle 1796: 4

"Da dette skrift ikke just er et flyveblad, men indeholder en slags digterværk, og er fuldt af vittigheder, hvormed det angriber kongens enevoldsmakt, og arverettighed, under skin af, at forsvare den, kan det udstrøe en sæd i mange gemytter, hvoraf frugter maatte opvære til allehaande ulempe for den beste regiering."¹²³ Her ser vi kanskje et av Balle hovedargumenter for å stevne Bruuns tekst inn for det danske kanselli. Biskopen trekker her frem at boken, til tross for sine mange vittigheter, går til angrep på kongen og hans arverettigheter. Til tross for at teksten kan fremstå som et forsvar av kongen og kongemakten, ønsker Balle å skrelle bort språket som tilsynelatende kan fremstille et forsvar. Biskopen mener at slike syn som Bruun legger frem må gjøres noe med, hvis ikke kan dette forplante seg og gi problemer for enhver regjering.¹²⁴ Etter dette eksempelet går innberetningen til Balle i retning av å vise frem eksempler fra Bruun sin tekst, og deretter trekke frem det Balle mener vanærer den danske monarken. Mange av disse utdragene blir ikke særlig relevante for denne oppgaven, fordi en god del av disse utdragene allerede er blitt behandlet ved analysen av Bruun sin bok. Likeledes kan noen enkle utdrag vises på nytt, slik at en kan få større forståelse for biskopens valg å anmelde Bruun inn for det danske kanselli.

Det er mye i Bruuns *Aristokraternes Catechismus* som biskop Balle finner graverende. Det er ikke direkte få henvisninger biskopen velger å fremheve i sin innberetning. Her vil det ikke være rom å vise alle, ettersom de fleste uthevede sitat fra boken er de som biskopen har reagert på. Et godt eksempel på hva Balle reagerer på er de to første av de syv store bud hos Bruun. Det første lyder slik: "Du skal frygte, elske og adlyde din regjerende herre og hans familie over alle ting".¹²⁵ Dernest kommer også det andre bud hos Bruun: "Du skal give din herre skat og laan og alt hvad han ønsker og befaler."¹²⁶ Disse budene er som tidligere sagt svært syrlige beskrivelser av hvordan aristokratiet skal tilbe og se opp til den styrende kongemakten. Foruten å harselere med aristokratiet, er også dette eksempler på hvordan Bruun også indirekte angriper kongemakten. I de utvalgte budene følger også en avklaring, som er med på å beskrive hvordan disse budene skal utføres best mulig. For det første blir det å følge sin herres ordre uansett hva, og at en er pliktig til følge en hver handling. Det andre budet poengteres med at ens herre eier alt av eiendom og materielle goder, og at kongen samtidig er i stand til å gjøre det han selv ønsker med disse godene. Dette er med på å lage et bilde av den danske monarken som en despotisk og maktsyk skikkelse, noe som nok fikk

¹²³ Balle 1796:4

¹²⁴ Balle 1796: 4

¹²⁵ Bruun 1796a: 15

¹²⁶ Bruun 1796a: 15

biskopen til å reagere. Det er spesielt disse to bud biskop Balle velger å legge vekt på i Bruuns første part av katekismen. De neste fem bud er også av interesse for biskopen, men han velger bare å si følgene om dem: "De øvrige bud ere af lige indhold, og tildeels meget stødende."¹²⁷ Biskopen finner alle budene ganske frastøtende, men de to første inneholder det sterkeste innholdet for Balle. Dette er et eksempel på hva biskopen faktisk reagerte på i *Aristokraternes Catechismus*, og føyer seg inn i et av mange eksempler på utdrag biskopen synes til å være et angrep på den danske konge og enevelde.

Etter at biskop Balle har vist frem de mest krenkende eksempler i sin innberetning skriver han videre med flere kommentarer om innberetningen og situasjonen. Her kommer biskopen blant annet til å skrive om hvorfor han ikke valgte å se på religion når han skrev sine tanker. Dette skriver biskopen om religion, og eventuelle angrep på denne:

"Jeg forbiegaaer, hvad der er sagt til spot over religionen, thi den forsvarer sig selv ved sin egen kraft, og dens talsmænd, lærerne, have kald, til at hædde den, ved lærdom, formaning, grundige beviser, og vildfarelsernes grundige igiendrivelse. Det eneste, jeg kunde ønske, med hensigt til de mange letsindige, der ikkun læse, hvad der skrives imod, men ikke læse, hvad der skrives for religionen, saavel som med hensyn til den mindre oplyste deel af folket, der høiligen forarger sig, og falder i mange slags grublerier, er dette, hvad jeg alt for mange aar siden, som professor har indstillet, at hver den, der havde tvivl og indvendinger med landets religion at fremføre, skulde skrive derom paa latin, og æske oplysning af de lærde. Vi have jo professorer i skokketal, fra hvilke sandhed har ret, til at vente beskyttelse."¹²⁸

I dette utvalgte avsnittet fra biskop Balle sine kommentarer, kommer det fram flere ulike tanker om religion og eventuelle angrep mot den. Her skriver biskopen helt eksplisitt at han velger å se bort fra alt som er som skrevet for å spotte religionen. Likeledes mener biskopen at religion, sammen med de hellige skrifter, er i stand til å forsvare seg selv. I tillegg skriver biskopen at kristendommen har en rekke lærde mennesker og talsmenn som vil kunne støtte opp under religionens plass i samfunnet generelt. Samtidig kan den beskyttes med videre grundige beviser, lærdom og formaning, for å unngå at mange skal kunne angripe religionen og dens tekster. Videre kommer det en formaning fra biskopen. Dette omhandler de mange angrepene som kommer imot den etablerte kirken i landet. Her ønsker Balle at man skal gjøre noe med de mange lettsindige og mindre opplyste borgere i samfunnet. Inn under dette mener biskopen blant annet at mange av de mindre opplyste borgerne har en tendens til kun å lese, og fatte interesse for de mange litterære angrep på kirke og religion, og ikke få med seg de mange gode forsvar og resonnementer for den danske kirken. Biskopen ønsker en

¹²⁷ Balle 1796:6

¹²⁸ Balle 1796: 8

bevisstgjøring omkring dette vanskelige temaet, og ønsker å engasjere de mange lærde og professorene man hadde i Danmark-Norge på den tiden. Ideen til biskop Balle er at alle i samfunnet sammen kan kunne arbeide for å skape et bedre forum for positiv og negativ kritikk av kirken, som samtidig også kan være med på å legitimere religionen i en større grad enn det som allerede er normen.¹²⁹ Etter biskopens ord rundt religion, og eventuelle angrep på den, fortsetter Balle å skrive noen ord om adel og aristokrati, og de tilhørende angrep på disse klassene. Det innleder biskopen slik: "De mange anfald paa adelen gaaer jeg ligeledes forbie, thi den kan og maae forsvare sig selv, saavel som geistligheden. Den ene stand er ikke helligere, end den anden."¹³⁰ Her ser vi biskopens primære tanker omkring litterære angrep på den etablerte overklassen i landet. Bruun er meget ivrig i å kritisere adelen i sin bok *Aristokraternes Catechismus*, noe biskop Balle også har bemerket seg. Likevel skriver han at det ikke er disse litterære angrep han velger å fokusere på. Han mener at adelen, i likhet med religion, kan, og bør, forsvare seg selv som den er. Videre skriver han også at ingen stender er mer hellige enn andre, og inkluderer da lavere klasser så vel som geistligheten selv.¹³¹ Til tross for at biskop Balle velger å se bort fra de fleste kritiske angrep på både religion og adel, er det fortsatt de angrep på kongen og kongemakten som tar biskopens oppmerksomhet. Dette skriver han om temaet:

"Men kongen, nationens overhoved, folkets fader, er og maae være hellig. At spotte ham og hans retmæssige myndighed, er at spotte det heele folk. Herved opløses efterhaanden alle baand i det borgerlige selskab, og lovene tabe deres kraft, og sædelighed bliver et rob for tøyeløs ondskab. Det kommer mig for, at vore juridiske embedsmænd have lige det samme kald, til at væрге for kongedom og lovgivning, som vore Theologiske Embedsmænd have, til at væрге for religionen."¹³²

I dette fremhevede avsnittet ser vi virkelig biskopens grunnlag for å anklage boken til Bruun inn for det danske kanselli. I motsetning til angrep på religion og adel velger biskopen å reagere på angrep på den danske monark og dets styresett. Biskop Balle skriver at kongen som nasjonens overhode og folkets sin far er hellig, og kan dermed ikke, og skal ikke, angripes. Han mener at ved å spotte den danske konge vil man også automatisk spotte det danske folk. I slike tilfeller, mener biskopen, blir alle bånd i de borgerlige kretser oppløst, og at alle lover mister sine krefter. Likeledes blir også gode og moralske væremåter et påskudd for å kunne bedrive med forferdelig ondskap. Skulle slike hendelser oppstå må alle, ifølge biskopen, være på vakt for å forsvare kongen og kongemakten. Han mener i tillegg at alle

¹²⁹ Balle 1796: 8

¹³⁰ Balle 1796: 8

¹³¹ Balle 1796: 8

¹³² Balle 1796: 9

juridiske embetsmenn må være med på å forsvare og beskytte kongedømmet og dens lovgivning, i likhet med hvordan de teologiske embetsmenn beskytter kirken og religionen i landet.¹³³ Essensen i biskopen budskap er å beskytte mot angrep mot nasjonens leder, i dette tilfelle kongen. Han maner til å samles om den danske monark, for at embetsmenn og borgere kan være med på å forebygge fremtidige angrep mot det danske monarkiet. Videre skriver biskopen et par ord om hvordan en kan unngå at slike uheldige saker skal igjen dukke opp.

"Skal trykke-friheden vedblive maae uden tvivil samme anstalt finde sted, som i Engelland fra Svifts tider, og i den senere tiid i Frankerig, at man har lærde mænd, som finde ubehindret adgang til collegierne, at kiende alle forhandlinger, og som da kunde ved offentlige kraftfulde skrifter tilbagedrive ethvert ondskabsfuldt og løgnagtigt anfald. Folket er ikke ondt: det higer efter oplysning, og elsker sit kongehus. Men skal den demokratiske aand stedse føre ordet allene, og skumleren forplante sin gift, uden at blottes i sin afskyelighed, gaaer det omsider til in Publico, som ved enhver anden ret, hvor actor taler allene, og defensor tier stille. Man troer endeligen, at actor har ret, og den reneste sag er tabt."¹³⁴

I dette utvalgte avsnittet fortsetter biskopen sine refleksjoner rundt Bruun sin bok *Aristokraternes Catechismus*. I likhet med de foregående bemerkninger skriver biskopen også her om sine meninger om hvordan en kan unngå alvorlige angrep på den danske monarken og monarkiet i fremtiden. Det første biskop Balle fremhever er at man i Danmark-Norge begynner med noen av praksissene man kan finne i England, noe som også ganske nylig ble introdusert i Frankrike. Her ønsker biskopen at noen av landets lærde menn skal få fullstendig og ubegrenset tilgang til alt kollegium, og derfra også kunne ha innsikt i deres forhandlinger. Dette, ifølge biskop Balle, kan være med på å styrke offentlige meninger og ytringer. Videre skriver biskopen at dette vil kunne være med på å motvirke ondskapsfulle og usanne meninger som måtte komme. Samtidig mener han at disse handlingene vil kunne gi kraftfulle offentlige skrifter, som vil kunne arbeide mot det som eventuelt måtte komme.¹³⁵ Disse tiltakene mener biskopen er nødvendig for å skape et verktøy mot uønskede meninger og angrep, som igjen kunne være i stand til å skade styresett og konstitusjon. Noen av prinsippene biskopen opererer med, og skriver om videre, er at innbyggerne har til å få innsikt i ellers ganske hemmelige prosesser. For videre skriver biskopen en kort, men likevel kraftig,

¹³³ Balle 1796: 9

¹³⁴ Balle 1796: 9

¹³⁵ Balle 1796: 9

utsagn: "Folket er ikke ondt."¹³⁶ Med dette ønsker biskop Nicolai Edinger Balle å understreke hans meninger om at folket er en suveren og viktig del av det dansk-norske kongeriket. Samtidig skriver han også at folket aktivt søker etter opplysning, i tillegg til å elske sitt kongehus. Her viser biskopen frem noen av sine meninger omkring innbyggerne i det danske kongeriket. Dette leder også frem til de siste tanker biskopen har om det utvalgte avsnittet. Han viser med de siste linjene hvilket syn han har på befolkningen, noe som kanskje er et resultat av den stillingen han hadde i den danske kirken. Likevel fremviser biskopen en stor respekt for innbyggerne, noe en i tillegg kan merke i den videre diskusjonen. I de videre linjene skriver biskopen om mulige konsekvenser hvis den demokratiske ånd får tale og virke helt på egenhånd. Dersom dette skulle bli et tilfelle må hele samfunnet kunne omstille seg både angrep og andre liknende trusler.

Etter disse kommentarene fra Balle velger han å avslutte sin innberetning. Etter innberetningen fortsetter omtrent 50 sider med anmerkninger, men disse er ikke relevante for denne oppgaven. Her forsvarer Balle ytterligere sine handlinger, noe som allerede har blitt dokumentert i hovedteksten. Før han avslutter velger han å komme med en siste kommentar: "Det er langt fra ikke nok, at en god og viis regiering er sig selv sin retfærdighed bevidst. Den maae inderstøttes at offentlig meening; men hvor let vittig ondskab kan stemme denne, har nye og gammel historie ofte nok beviist."¹³⁷ Her skriver biskopen at en offentlig menig er viktig for en vis og rettferdig regjering. Samtidig påpeker han at styresmaktene likevel må passe seg for en vittig ondskap, som kan være med på å ødelegge forholdet mellom. For biskopen er, som vi har sett, en tilhenger for en viss offentlighet innad i styresmaktene. Han ønsker noe større åpenhet hos styresmaktene, noe også Rønning påpeker. Rønning påpeker at Balle taler for en offentlighet i statsapparatet, men da til en viss grad.¹³⁸ Biskopen var kanskje en større tilhenger av offentlighet enn vi kanskje hadde trodd, men det endrer likevel ikke det faktum at han anmeldte Bruun inn for det danske kanselli. Helt til slutt skriver Balle disse ord: "Jeg har allene vildet opfylde min pligt som loven bogstaveligen fordrer, og veed ei andet at tillegge."¹³⁹ Han mener selv at han kun følge sin plikt som biskop og embetsmann når han anklaget Bruun. Vi skal ikke dømme om Balle gjorde det riktige eller ikke, en var det alle som var like i hans synspunkt på dette? I neste kapittel skal vi analysere debatten som oppstod etter Bruun og Balle, og det inkluderer også reaksjoner på biskop Balle.

¹³⁶ Balle 1796: 9

¹³⁷ Balle 1796: 9

¹³⁸ Rønning 1889: 365-366

¹³⁹ Balle 1796: 10

Kapittel 4: Utvalgte skrifter i debatten om *Aristokraternes Catechismus*

Dette er det andre analysekapittel i denne masteroppgaven, og vil omhandle tre tekster. Disse tekstene tilhører alle den debatten som oppstod i kjølvannet av *Aristokraternes Catechismus* sin utgivelse i 1796. Disse tekstene blir ikke presentert i kronologisk rekkefølge, men heller i tematisk oppbygging. Dette fordi det vil være mer naturlig for denne oppgaven å plassere Bruun sin bok *Aristokraternes Catechismus* og biskop Balles sin innberetning i samme kapittel, da disse tekstene på mange måter representerer tyngden i denne debatten. I dette kapitlet vil det bli presentert tre ulike tekster. Først er det en erklæring fra Bruun selv, som blant annet er til for å tone ned debatten om hans utgivelse. Deretter følger en anonym forfatters bemerkninger til både boken og erklæringen til Bruun, og denne representerer et sterk kritisk syn mot Bruun. Til slutt i kapitlet vil vi se på et brev fra den danske presten og trykkefrihetsteoretikeren Michael Gottlieb Birckner. Dette brevet var originalt anonymt, men ble senere kjent ved navn. Dette brevet ble originalt skrevet før biskop Balle sin innberetning til det danske kanselli, og kommer nokså tidlig i kronologien. Likevel blir det her plassert bakerst i kapittel, mest fordi dette brevet støttet opp om Bruun sin sak. Artig nok støtter Birckner ikke nødvendigvis Bruun som person, men det er heller et par prinsipper han velger å fremheve i hans sak. Disse tre tekstene er med på å vise forskjellige sider i debatten om Bruun. Selvsagt finnes det mange flere tekster som både kritiserer eller støtter Bruun eller biskop Balle, men utvalget gir likevel innsikt i noen av de ulike sidene i en opphetet debatt.

Malthe Conrad Bruun og hans erklæring

I kjølvannet av Bruuns utgivelse av den satiriske boken *Aristokraternes Catechismus*, ble det satt i gang en stor debatt og sak omkring dette skriftet. Biskopen av Sjælland, Nicolai Edinger Balle, skrev som tidligere nevnt sin innberetning til det danske kanselli, hvor han anklaget Bruun for angrep på den danske monarken og monarkiet. Før biskop Balle fikk utgitt sin reaksjon mot *Aristokraternes Catechismus*, utgav Bruun selv en erklæring rettet mot sitt eget skriv. Dette er et av mange som tar opp ulike synspunkter i saken rundt Bruun og hans bok. Ved teksten *Erklæring til publikum angaaende Aristokraternes Catechismus fra dennes forfatter* prøver Bruun å oppklare uklarheter omkring boken han har skrevet. I erklæringens fortale redegjør Bruun for hans syn på debatten rundt teksten, og hvorfor han har til hensikt å komme med en erklæring:

"Adskillige skumlere have sagt at udbrede de sletteste begreber om min Aristokraternes Catechismus. Man har i offentlige skrifter beskyldt den ligefrem for "at bespotte religion, regjering, orden og sæder" hvad hemmelige bagvaskere kunne have sagt, veed jeg ikke; deres ondskabs mørke indhylder dem.

Isteden for at udæske med rettens hjælp lovenes straf over disse calumnianter, vil jeg, foragtede dem, forelægge publicum om min hensigt med skriftet: *Aristokraternes Catechismus*, og om den eneste sande mening deraf, følgende - allerede for længe siden til at trykkes i slutningen af det udkommende anhang bestemte, - reene og høitidelige."¹⁴⁰

Her ser vi tydelig hva Bruun mente var hensikten med hans erklæring. Hans bok var allerede i offentligheten beskyldt for flere mer alvorlige henseender, slik som bespottelse av religion, orden og regjering. Bruun ønsker ved erklæringen også å ta et oppgjør med de personer som, enten anonymt eller ved navn, anklager eller anmelder han for å drive bespottelse av etablerte styresett. Ved denne teksten skulle publikum få den skikkelige sannheten om hva hensikten bak boken var, og ikke se seg blinde på alle de anmeldelser eller angrep som oppstod i kjølvannet av utgivelsen. Bruun skriver blant annet at det er han, og kun han, som er den mest berettigede fortolker av sine egne ord. Videre er det de meninger og hensikter som tilhører Bruuns selv som er de eneste sanne ytringer. Dette kommer særlig godt frem senere i teksten hans: "Jeg erklærer enhver anden fortolkning, in specie, den i nogle dagens blade gjorte, for usand."¹⁴¹

Innholdet i Bruuns erklæring er rettet spesifikt mot hvorfor *Aristokraternes Catechismus* i det hele ble skrevet, hvilken form den har, hvilke meninger han tilegner den, samt de mange angrep på aristokratiet i sin helhet. Tekstens form og innhold skal være en satire over aristokratiet, og selv sier han at en slik katekisme skal være et system av grunnsetninger som aristokrater skal anta og følge.¹⁴² Katekismen til Bruun skulle, i følge Bruun selv, være en sammenstilling av setninger som tilsynelatende kunne fungere som aristokratiske leveregler og mål. Dette ble tydelig vist frem i ulike eksempler når Bruuns katekisme ble omtalt i forrige kapittel. Der var det tydelig hvordan boken sin form og innhold la frem ulike satiriske leveregler og grunnsetninger for aristokratiet. Til tross for dens svært satiriske karakter, ble det likevel presentert med form som en katekisme. Bruun sitt syn på aristokrater og aristokratier generelt er ikke til å ta feil av i *Aristokraternes Catechismus*, noe som også kommer svært tydelig frem i hans erklæring:

"Ved aristokrater forstaaer jeg: Folk, som hemmeligen og offentlig arbeide mod folkets rettigheder; som udbrede despotiske princips, liig de i catechismussen angivne; som, med foragt see ned paa deres mindre rige, mindre fornemme medborgere: som, ikke mindre regentens, end nationens fiender, under skin af statens bedste, kun søge deres egen fordeel; som søge at skjule deres list og vold under dragten

¹⁴⁰ Bruun, Malthe Conrad *Erklæring til publikum angaaende Aristokraternes Catechismus fra dennes forfatter* (København, 1796b) s 3

¹⁴¹ Bruun 1796b:7

¹⁴² Bruun 1796b:4

af en foregiven kjærlighed for de magthavende; som, i skrivter eller ord, bagvaske, forfølge og spotte enhver folkets og sandhedens ven."¹⁴³

Dette utdrag fra Bruuns erklæring gir en god oppsummering på hva han mente og tenkte omkring aristokratiet. Her skildrer han en meget tydelig negativ holdning til det etablerte aristokratiet. Spesielt er det rettet kritikk mot en klasse som, ifølge Bruun, setter seg selv først på de øvriges menneskers bekostning. I tillegg fremstiller Bruun aristokratiet som en nærmest despotisk instans som aktivt arbeider mot folkets rettigheter, og at deres handlinger gagnar primært dem selv, til tross for at det kanskje virker som om det er for nasjonens beste. Dette avsnittet er ikke unikt for hvordan Bruun beskriver aristokratiet. Det meste av hans erklæring om hans utgitte bok omtaler aristokratene i nokså lik ordlyd som i det viste eksempelet. I tillegg presenterer Bruun en mulig årsak til at *Aristokraternes Catechismus* ble skrevet: "Det er aristokrater. Over dem skulde catechismussen være en satire. Disse menneskers prinsipper skulde den fremstille i det sterkeste lys. Især skulde de skribenter, som have svoret til aristokratismens fane, her have en velfortjent revselse. Det var min hensikt."¹⁴⁴

Boken til Bruun er dermed ikke bare et angrep på det etablerte aristokratiet. Riktig nok er store deler av kritikken rettet mot aristokratene generelt, men han velger også å kritisere de mennesker som står og støtter aristokratiet. Alle som bekjenner seg til slikt tankegods mener Bruun nærmest fortjener å bli hengt ut, og velger dermed å dedikere sin bok og erklæring for å poengtere dette. Resten av erklæringen fortsetter ved å anklage aristokratene for ulike hendelser, som blant annet inkluderer å godkjenne Polens deling som et rettferdig mesterstykke¹⁴⁵. Videre kommer Bruun med flere saftige beskyldninger mot aristokratiet i Danmark-Norge. Det er blant annet dem, i følge Bruun, som ønsker at den danske tronen skal beskyttes med bajonetter og kanoer, og ikke med folkets kjærlighet. Han anklager dem videre for å være mot en trykkefrihet som vil komme alle mennesker til gode. Samtidig velger Bruun å fremstille aristokratiet som motstandere av statens forfatning, til tross for at det er de som ber til staten og konstitusjonen om hjelp mot den stigende opplysning. De frykter, i følge Bruun, for frihet og likhet, i tillegg til sannhet og fornuft.¹⁴⁶

Bruun gir ikke akkurat noen sjarmerende beskrivelse av aristokratiet i Danmark-Norge. Inspirert av mange revolusjonære tanker og ideer, velger han til slutt å oppsummere hans syn på aristokratene: "Kortsagt, det er aristokrater, der tænke og tale saaledes, som der i

¹⁴³ Bruun 1796b:4

¹⁴⁴ Bruun 1796b:4-5

¹⁴⁵ Bruun 1796b:5

¹⁴⁶ Bruun 1796b:5-6

Aristokraternes Catechismus tales. Den skal betragtes, som et persifierende ildtog af Schiraks, Burkes, folkevennens o. fl. aristokratiske skrivter. I anhanget skulle endeel af disse forfatteres egne ord bevise, at de tænke saaledes, som de i catechismussen skildrede aristokrater."¹⁴⁷

Bruun oppsummerer sitt syn og handling omkring aristokratene i dette avsnittet. Hans verk var, som tidligere beskrevet, et angrep på de som var, og støttet, aristokrater og aristokratiet. Her legger han også ved enkelte forfatteres navn, deriblant den britiske forfatteren Edmund Burke. Her får Bruun frem sitt syn på de som støtter det etablerte regimet. Burke er kjent for å være en motstander av den franske revolusjon og dets ideer. Dermed ble han, i Bruuns øyne, en forkjemper for aristokratene, og blir derfor nevnt i hans erklæring. Bruun sitt skrift skulle være et satirisk ildtog med meninger som støttet opp mot aristokratiet. Han ønsket blant annet at disse forfatteres meninger skulle fremvises, slik at deres tanke- og skrivemønster var i tråd med hvordan Bruun oppfattet, og beskrev, aristokratene. Etter dette skriver Bruun kort om, som tidligere nevnt, at det kun er hans mening som er gjeldene i denne teksten. Alle andre meninger og tolkninger av denne erklæring er og forblir, i følge Bruun, usanne.

Helt avslutningsvis i sin erklæring, kommer Bruun med et par ord omkring leserne av hans bok. Han overlater deretter noen ord til leseren, regjeringen, nasjonen, motstandere, forkjempere, og angivere:

"Den der har med tilsidesættelse af manges livets behagelighed, med opofresle av udsigter, nytelse og glimmer, kanskee svagt, men ærligen arbeidet for fædrelandets, frihedens, dydens, sædernes gode sag; han kan med fuldeste frimodighed sige til enhver offentlig eller lumsk, profan eller hellig Denunciateur; mit beklagelsesværdige medmenneske, du har kalumniere en uskyldig; Du veed lovens vanærede straf derpaa; men gaae du kun! Vær sikker paa, at jeg ikke nedlader mig til at stevne dig. Thi sel hiin straf kan ikke gjøre dig foragteligere, end du alt er ved din daad. Gaae! Du kan ikke fornærme mig!"¹⁴⁸

Avslutningsvis kommer Bruun med noen betraktninger omkring sin egen stilling, og med noen rettelser mot en eventuell leser. Da denne erklæringen ble skrevet var det allerede kjent at biskop Balle hadde angitt Bruun inn for det danske kanselli¹⁴⁹, noe som kanskje de siste ord i erklæringen tilsier. Dette er nærmest en advarsel fra Bruun til mulige angivere, hvor han sier at han ikke ønsker å falle ned på deres nivå. Han fant det meget beklagelig at noen måtte ta til å angi han inn for det danske kanselli, og skjuler heller ikke sin misnøye med dette. Han ønsker ikke stevne noen, som ved en slik handling vil kunne ødelegge for sitt eget rykte og omdømme. En tilsynelatende, ifølge Bruun, dydig mann som han selv skal ikke knebles av

¹⁴⁷ Bruun 1796b:6-7

¹⁴⁸ Bruun 1796b:8

¹⁴⁹ Rønning 1889: 364

straff, og angiveren vil fortsatt være et foraktelig eksempel. Uansett avslutter Bruun med at ingen til syvende og sist vil være i stand til fornærme han.¹⁵⁰

Denne advarselen setter sluttstrek på en erklæring Bruun ønsker skal renvaske han. I denne teksten poengterer han kraftig at det ikke er Bruun selv som prater i *Aristokraternes Catechismus*, men ei heller aristokratene selv. De menneskene som aktivt arbeider mot vanlige folks meninger og velvilje, det er deres stemmer han benytter i sin tekst.¹⁵¹ Foruten dette fordømmer Bruun også aristokratiets støttespillere, som han finner like medskyldige som de adelige selv. Dette er for å fastslå at Bruun selv mente at han ikke var medskyldig i denne situasjonen som hadde oppstått, og prøver å renvaske seg selv. Til tross for sine mange forsøk ville det derimot ikke la seg ikke gjøre, selv om han fremhevet potensielt skadelige aristokrater for både kongen og folket¹⁵². Erklæringen gjorde liten nytte for seg, og Bruun ble til syvende og sist landsforvist fra Danmark-Norge på grunn av hans bok *Aristokraternes Catechismus*.

[En anonym forfatters anmerkninger om Bruun sin katekisme og hans erklæring](#)

Den neste pamfletten som skal analyseres heter *Nogle anmærkninger over Malthe Conrad Bruuns catekismus og hans erklæring angaaende samme*, og er skrevet av en anonym forfatter. Dette skriftet skal, som tittelen tilsier, komme med anmerkninger omkring Bruun sin bok *Aristokraternes Catechismus*, og hans erklæring angående den samme boken. Denne teksten er et godt eksempel på en anonym utgivelse. I motsetning til Birckner, som senere avslørte sitt anonyme brev til biskop Balle, er det ikke registrert hvem som skrev disse bemerkningene. For å opprettholde sin anonymitet velger forfatteren å skrive om seg i tredje person. Da titulerer han seg for det meste som forfatteren, og bruker det aktivt for å beskrive seg selv og sine meninger. Dette er en den teksten som kanskje er mest kritisk til Bruun som skribent. Innledningsvis begynner forfatteren med å forklare noe av grunnlaget for å skrive disse anmerkningene. Forfatteren ønsker ikke ordrett å gjengi innholdet i Bruuns bok og erklæring, men ønsker heller å komme med tilfeldige betraktninger. Dette for å oppklare enkelte spørsmål som han, og kanskje også andre lesere, hadde etter lesing av Bruuns tekster.¹⁵³

¹⁵⁰ Bruun 1796b: 8

¹⁵¹ Rønning 1889: 364

¹⁵² Bredal 2011: 101

¹⁵³ Anonym 1796: 3

Venn eller fiende?

Før forfatteren kommer til sine anmerkninger velger han å starte med noen innledende bemerkning. De første omhandler forfatterens egen rolle og situasjon knyttet opp mot Bruun. Dette skriver forfatteren om hvordan hans egen situasjon er: "Da forfatteren af disse linier, der ere mod Bruun, timeligviis kunde blive anseet for at være een af hans modstandere eller de af ham saakaldte Denunciatorer, saa erklærer han at han aldeles ikke er hans fiende, og endnu mindre skjøtter om at være hans ven,"¹⁵⁴. Her velger den anonyme forfatteren å forklare sin relasjon til Bruun. Her skriver han helt eksplisitt at han er mot Bruun. I tillegg diskuterer han noe mer omkring hans eventuelle relasjon til denne omdiskuterte skribenten. Essensen kommer frem ved at forfatteren velger å understreke at han er i mot Bruun. Dermed føyer forfatteren seg rekken med mange negative skrifter omkring Bruun. Det er slik som Frederik Rønning skriver, de fleste skriftene i debatten rundt *Aristokraternes Catechismus* var mot Bruun. Dette gjør den anonyme forfatteren en av mange motstandere av denne omdiskuterte skribenten.¹⁵⁵

Etter å ha bemerket sin avstand til Bruun, fortsetter den anonyme forfatteren å berette om sitt forhold til Bruun. Han påpeker at han hverken er venn eller fiende. Han skriver at det intuitivt vil kunne antas at han er en av Bruun sine fiender. Dette understreker forfatteren at han ikke er, og at han heller ikke ønsker å være en angiver eller anklager. Likeledes vil han heller ikke nærme seg for mye til Bruun. Til tross for å ikke være en motstander, vil han heller være en venn av Bruun. Dermed plasserer forfatteren seg selv i en mellomposisjon, og velger å innta en nøytral, men kritiserende, rolle. Denne diskusjonen fremhever forfatterens relasjon, eller mangel på relasjon, til Bruun, og at han dermed muligens vil kunne praktisere sine bemerkninger på en bedre måte. Utenom hans relasjon har forfatteren også en lang og kronglete diskusjon. Denne er derimot ikke relevant for oppgaven, og er dermed blitt utelatt fra denne analysen.

Hvorfor *Aristokraternes Catechismus*? Om litterær heder og ære

Etter at den anonyme forfatteren har innledet med å plassere seg i forhold Bruun, kommer nå forfatterens egentlige formål. Her presenterer forfatteren hva han egentlig skal gjøre, som igjen er å komme med generelle kommentarer til Bruun sin *Aristokraternes Catechismus*, og deretter erklæringen som omhandler den samme utgivelsen. Slik starter forfatteren sine anmerkninger:

¹⁵⁴ Anonym 1796: 3-4

¹⁵⁵ Rønning 1889: 369

"Efter disse forberedende vink kan han gaae til sit maal.

Malte Conrad Bruuns catekismus har gjort en opsigt, som frembringelser af dens natur altid er sikker paa at gjøre; en opsigt overalt som enhver sandt ærekjær sikkerlig anseer med haan, hver upartisk retsindig med ynck, og, i et foldt øjeblik endog den forudtagne partigjænger med vemmelighed."¹⁵⁶

Disse foregående og senere avsnitt viser oss litt av det forfatteren ønsker med sine anmerkninger omkring Bruuns *Aristokraternes Catechismus* og hans erklæring om den samme teksten. Her presenterer forfatteren kort noen tanker omkring oppsikten og oppmerksomheten Bruun sin bok har gjort. Dette er i tråd med lignende skrifter av samme natur, og Bruun sin bok klarer på lik linje med andre å skape oppsikt med sitt verk. Dette er noe alle mennesker vil kunne merke. Man vil kunne oppfatte mye av det Bruun skriver som hån, ynkelig, klagende eller vemmelig. Alle mennesker som er sanne, ærekjære og rettsindige vil kunne oppfatte Bruun sin skrift i med negative ord. Forfatteren mener til og med at en forutinntatt partigjænger vil kunne se på Bruun sine skrifter med foraktelse og vemmelighet.¹⁵⁷ Disse betraktninger er innledende for forfatterens hovedpoeng rundt Bruun sin bok. Her kommer det uten tvil frem mange kritiske og negative holdninger om Bruun og hans utgivelse. Selv synes forfatteren at mye av det Bruun skriver er forkastelig, og at nesten hver enkelt person vil være i stand til å oppfatte dette som noe avskyelig. I det neste utdraget vil vi kunne se mye tydeligere hva forfatteren ønsker å belyse i sine anmerkninger. Utdraget låter slik:

"Et temmelig naturligt spørgsmaal vil maaskee have opstaaet hos en eller anden i anledning af dette produkt, nemlig: hvad hensigt Bruun kan have ved at udgive det. De almindelige hensigter i lignende tilfælde indskrænke sig til tre: at indlægge sig ære, fortjene penge eller stifte gavn. At han skulle have troet at forene alle tre, især det første og sidste, vil jeg ikke antage, uagtet han har givet publikum anledning til at troe, at han har om sig selv saa høie begreber som han neppe nogensinde ved sin virkelige fortieneste vil berettige det til at have om ham. Det maa da have været enten en af overanførte hensigter eller slet ingen."¹⁵⁸

Her ser vi helt eksplisitt hva forfatteren vil med disse anmerkningene: Hvilken hensikt hadde skribenten Malthe Conrad Bruun ved å gi ut *Aristokraternes Catechismus*? Dette mener forfatteren er et av de mest naturlige spørsmålene å stille seg i en slik situasjon, og skriver at dette er nok et spørsmål flere utenom han også har fundert over. Forfatteren skriver i tillegg om flere mulige hensikter bak en slik utgivelse. I flere lignende tilfeller har det i hovedsak vært tre hovedgrunner for å gi ut et slikt skrift. Dette skriver forfatteren at må være " indlægge

¹⁵⁶ Anonym 1796: 5-6

¹⁵⁷ Anonym 1796: 5-6

¹⁵⁸ Anonym 1796: 6-7

sig ære, fortjene penge eller stifte gavn."¹⁵⁹ Forfatteren selv mener ikke at Bruun vil være i stand til å kunne kombinere alle disse årsaker ved sin utgivelse. Spesielt fremhever forfatteren den første og siste årsak, da henholdsvis å skaffe seg ære og deretter å stifte gavn, som ofte oversettes med nytte eller fordel. En kan merke seg at han ikke i like stor grad fremhever penger som en mulig årsak for utgivelsen, noe som senere i teksten også poengteres. I tillegg kan dette fokuset fra forfatterens side mulig si noe om hvilket mål enkelte skribenter hadde med sine skrifter på 1790-tallet. Fra tidligere vet vi at Bruun var, ifølge Krefting, Nøding og Ringvej, en radikal skribent. Han valgte ofte å skrive for de mennesker som vanligvis ikke hadde mulighet til å lese utgitte skrifter og bøker. Bruun mente selv at han skrev for vanlige mennesker, og ønsket å spre sine skrifter til en størst mulig folkemengde. Disse ideer var i tråd med datidens opplysningsideer, som blant annet verdsatte folkeopplysning.¹⁶⁰ Dette kan være noen av bakgrunnen for at den anonyme forfatteren nærmest helt bevisst velger å utelate penger og rikdom som en av mange hensikter bak Bruun sine utgivelser, noe han jo poengterer senere i teksten. Her vil han kort forklare om Bruun muligens var styrt av penger og rikdom, noe den anonyme forfatteren avkrefter ganske kontant. Utenom de tre årsaker skriver forfatteren også et par ord om publikumet til Bruun. Den anonyme forfatteren skriver at han ikke forventer at Bruun skal forene alle de tre mulige årsaker for sin utgivelse, men poengterer samtidig at Bruun kan være med på å lure det lesende publikum til å tro det. Her fremhever forfatteren at Bruun muligens har lurt publikumet til å tro at han har høye tanker om seg selv, som deretter kan være med på å gi han ære, penger eller gavn ved sine utgivelser. Altså synes den anonyme forfatteren heller lite om Bruun og hans mulige årsaker for sin utgivelse. Uansett så velger forfatteren å fortsette med og gjennomgå alle tre mulige årsaker, med størst fokus på ære og gavn. Av de tre mulige årsaker, ære, penger eller gavn, velger forfatteren først å utbrodere en del om ære og heder som en mulighet for Bruun sine utgivelser. Til dette har det blitt valgt ut følgende sitat:

"I hensigt til den første omstændighed, at hæders erhvervelse skulle have været maalet, da synes det ikke uovereenstemmende med et for nærværende tid temmelig herskende begreb om litterær hæder, at den, nemlig erhverves paa maader, ved hvilke den ellers efter fornuftens af brug gaaende regler tabes. Rigtig nok overskrider dens snevre omfang ikke grændserne af de enge kredse i hvilke den ansees for den eene eftertragtelige, og lønnes uden for samme med den tilbørlige haan; men ikke destomindre har den i manges øine meget tiltrækkende yndigheder; og man betænker sig ikke længe paa valget imellem at læses og agtes af faa, og at læses af mange of agtes af ingen."¹⁶¹

¹⁵⁹ Anonym 1796: 6

¹⁶⁰ Krefting et al. 2014: 273-274

¹⁶¹ Anonym 1796: 7

Slik innledes en lengre diskusjon rundt ære og heder som mulig årsak for Bruun sin utgivelse av *Aristokraternes Catechismus*. Dette sitatet er i fortsettelse av det forrige sitatet som ble behandlet, og fortsetter med å gå dypere inn på ære og heder som en mulig årsak for utgivelse av Bruun sine bøker. Forfatteren bruker i sin diskusjon et herskende begrep om litterær heder og ære, et begrep forfatteren brukes for å finne hensikten bak Bruun sin bok.¹⁶² Dette begrepet om litterær heder og ære var tilsynelatende viktig å måle seg etter på 1790-tallet i Danmark-Norge, og understøttes blant annet hos Håkon Evju. Her poengterer Evju at det ikke var uvanlig for en skribent å søke etter heder og ære ved sine utgivelser, og at dette var en svært utbredt tendens blant ulike forfattere. Behovet for å skrive munnet ofte ut fra et ønske om å kunne utmerke seg, og deretter for å vinne ære. I forlengelsen av dette var det vanlig, ifølge Evju, at forfatterne i neste omgang ønsket å oppnå noe for egen vinning.¹⁶³ Dette mener forfatteren ikke er særlig gjeldene for Bruun sin bok. Han skriver i sine anmerkninger at det ikke er overensstemmelser mellom utgivelsen til Bruun samt det man betrakter som litterær heder og ære. Likevel velger forfatteren å poengtere et par aspekter med litterær heder og ære.

Til tross for forfatterens nokså negative syn på Bruun og hans bok viser likevel forfatteren frem ulike meninger om litterær heder og ære for den anklagede skribenten. Hvis å tilegne seg litterær heder og ære skulle være målet til Bruun, da vil hans tilegnede ære bli tildelt på mange ufornuftige måter. Disse betraktningene er først og fremst rettet som et kritisk angrep mot Bruun, som forfatteren mener skaffer litterær ære på måter som strider mot fornuften. Med dette velger forfatteren å poengtere at litterær heder og ære, til tross for at det er noe mange forfattere streber etter, er noe som gjerne kan tilegnes på svært urasjonelle og ufornuftige måter. Foruten å være et stikk mot Bruun, velger også forfatteren å kritisere de som leser og verdsetter boken hans. Forfatteren skriver at fornuftens regler ofte frafaller ved tilegnelse av ære og heder, i tillegg til å kritisere de kretser som finner Bruun akseptabel. Forfatteren skriver deretter at ære og heder ikke overskrider grensene for de liberale kretser som støtter Bruun, og et prinsipp om at det kun er disse mennesker Bruun velger å skrive for.¹⁶⁴ Den anonyme forfatteren kritiserer dermed også offentligheten generelt, og ikke bare Bruun, når han skriver litterær heder og ære. Dermed blir poenget til forfatteren her at det ikke er mulig å tilegne seg ære og heder når en kun skriver for egne sammensvorne, som Bruun tydeligvis er et fremragende eksempel på. Dette understrekes ytterligere ved at forfatteren skriver de siste ordene: "men ikke destomindre har den i manges øine meget

¹⁶² Anonym 1796: 7

¹⁶³ Evju 2014b: 161

¹⁶⁴ Anonym 1796: 7

tiltrækkende yndigheder; og man betænker sig ikke længe paa valget imellem at læses og agtes af faa, og at læses af mange of agtes af ingen."¹⁶⁵ Her viser forfatteren at Bruun sin bok i spesifikke kretser har en stor appell, og at man nærmest velger sitt publikum med omhu. Her er det ingen som nøler ved å heller la boken være lite lest og svært respektert, i motsetning til å være mye lest og ikke respektert av noen. Det den anonyme forfatteren reagerer på er det faktum at ære og heder gjerne kan tildeles innen en liten krets, uten å ha en større tiltrekningskraft ellers i offentligheten. Med andre ord blir forfatterens angrep ikke bare rettet mot Bruun, men også offentligheten generelt.

Denne forfatteren legger dermed ikke diskusjonen død omkring litterær heder og ære, og fortsetter videre å vise til Bruun sine ferdigheter. Det som nå kommer under lupen er derimot Bruun som forfatter, og deretter kommer forfatteren med noen av sine egne oppfatninger om Bruun som forfatter. Her får vi en tendens som er svært fremtredende i denne teksten. Dette inkluderer at den anonyme forfatteren ikke var ute etter å arrestere Bruun for innholdet i *Aristokraternes Catechismus*, men heller komme med generelle betraktninger. Dette kan virke som en mild form for kritikk, men inneholder en del personangrep, og forfatteren stiller mange spørsmål ved Bruun, og publikums, moralske grunnlag. Noe av dette kommer godt frem i det neste utdraget:

"Grændsen for nogle geniforfatteres æregjerrighed er at opvække latter i den første time, og ynkende haan i den anden og alle de øvige. Det er troeligt at det læsende publikums ved afsætning saa kjendeligt yttrede smag, biedrager til at styrke vedkommende i denne troe. At denne smag i det heele er uforverrelig slet, er unyttigt at sige og overflødig at bevise. [...] I øvrigt ville Malthe Bruun i det højeste fortjene plads paa det nederste trin af det danske parnasses trappe, dersom hans ankomst dertil ikke skulle udledes af andet end hans catekismusses digtriske værd; og formodentlig er det ikke heller fra denne side han ønsker den betragtet."¹⁶⁶

Her valgte den anonyme forfatteren ikke akkurat å spare på angrepene sine. Først beskriver han blant annet hvordan en forfatter generelt kan skape både engasjement og troverdighet hos det lesende publikum. Her legger han blant annet frem påstander for hvordan noen forfatters ambisjoner, eller ærgjerrighet, er å nå ut til publikum. I følge forfatteren sier mange at det å skape latter i den første time av lesingen, og deretter en form for ynkelig hån i den andre time og resterende timer av lesingen, er en ambisjon for den oppvakte og gløgge forfatter. Dette ser ut til å være noe den anonyme forfatteren ser ned på. I sin videre beskrivelse virker det til at han også legger noe av skylden på det lesende publikum. Forfatteren nevner blant annet at

¹⁶⁵ Anonym 1796: 7

¹⁶⁶ Anonym 1796: 8

publikum kan være med på å påvirke en eventuell forfatter i å oppnå sine ambisjoner, og i tillegg være med på å styrke forfatterne i sin tro på dette. Spesielt vektlegger forfatteren at de leserne som velger å kjøpe slike skrifter er med på å skape en fortrolig, og tilsynelatende ærgjerrig, forfatter.¹⁶⁷ Både publikum og Bruun blir her et offer for den anonyme forfatterens krasse ordlag, og viser indirekte til det han mener er mer uheldige sider både ved Bruun og hans publikum.

I fortsettelsen av sin diskusjon fortsetter den anonyme forfatteren å trekke frem flere negative aspekter knyttet til Bruun og publikumet som leser hans utgivelser. Etter at forfatteren har utbrodert om både forfatteres ambisjon og ærgjerrighet, i tillegg til et suspekt publikum som ønsker å kjøpe slike skrifter, velger han å skrive et par generelle betraktninger om Bruuns katekisme. Dette inkluderer blant annet forfatterens egne tanker om sjangeren Bruun skriver, i tillegg til noe mer utdypende om Bruun som forfattere. Den anonyme forfatteren finner det hele Bruun har skrevet, og lignende tekster, nokså frastøtende. Han skriver blant annet "At denne smag i det heele er uforverrelig slet, er unyttigt at sige og overflødig at bevise"¹⁶⁸. Med dette poengterer han, nok en gang, hans nokså sterke meninger og synspunkter omkring Bruun som forfatter. Han skriver helt eksplisitt at det Bruun skrev var nokså avskyelig, og at dette er noe som burde være både unyttig og overflødig å bevise. Dette er altså et av mange stikk mot Bruun og hans forfattervirksomhet en kan finne i den anonyme forfatterens anmerkninger. Denne type argumenter er med på å underbygge det at forfatteren ikke er ute etter å gjengi eller se på innholdet hos Bruun, men heller å gi noen generelle betraktninger. De mange anmerkninger forfatteren kommer med går i retning av å angripe de personlige egenskapene hos Bruun, noe som også kan trekkes i retning av moralsk angrep. Dette er noe som også kommer i de siste linjene i det fremhevede avsnittet.

De siste linjene i det siterte avsnittet ser vi nok en gang forfatterens angrep på Bruun som forfatter. Her skrev forfatteren at Bruun kun fortjener plass på det nederste trinnet på Parnassets trapper. Foruten å være et fjell i Hellas er også Parnassos et begrep som brukes om diktingens opphøyede verden, hvor kun de mest verdifulle og verdsatte diktere har tilgang. I tillegg kan det også være en betegnelse for en krets med diktere. Dermed burde det være en dikters drøm å kunne nå opp til det høyeste trinn på Parnassets trapper, og ikke det nederst der Bruun blir plassert av den anonyme forfatteren. Disse ordene er uten tvil del av den anonyme forfatters angrep mot skribenten Bruun. På mange måter kan forfatterens plassering av Bruun

¹⁶⁷ Anonym 1796: 8

¹⁶⁸ Anonym 1796: 8

på Parnassets nederste trinn være en oppsummering av hans syn omkring den anklagede skribenten, et syn som tilsynelatende er preget av en stor grad av misnøye. Forfatteren mener i tillegg at den høyeste verdighet Bruun kan oppnå, hvis man legger utgivelse *Aristokraternes Catechismus* til grunn, er å havne på dets nederste trinn. Til tross for at disse kraftige ordene mot Bruun kan sees på som et angrep, er det også en mulig beskrivelse av mange av datidens oppfatninger av nettopp Bruun. Til tross for de mange negative assosiasjoner en kan skape seg med denne beskrivelsen, skriver forfatteren likevel at dette er nok noe Bruun også selv bryr seg om, og noe som opptar han som forfatter. Den anonyme forfatteren velger å trekke dette videre noe senere i det utvalgte avsnittet, og skrev at Bruun nok ikke ønsker boken sin dømt.¹⁶⁹ Det at forfatteren velger disse ordene kan både være med på å angripe og menneskeligjøre Bruun samtidig. Til tross for at mye av det nærmest er et direkte angrep å regne, kan en likevel ane noen tanker at forfatteren setter seg inn i Bruun sitt eget synspunkt. Bruun ville nok ikke at hans dikteriske verdi og oppfatning skulle bedømmes ut i fra *Aristokraternes Catechismus*, til tross for at denne utgivelsen skulle påvirke han mye senere. Dette er nok noe Bruun ville ha unngått, noe som forfatteren faktisk påpeker. Dette er dog heller en kuriositet, men skiller seg noe ut fra resten av teksten til den anonyme forfatteren. Forfatteren skriver mange krasse og syrlige kommentarer mot Bruun sin bok, men skriver også noe som ligner på en forsoning. Selv om det kan virke forsonende er det liten tvil om at det meste er kritikk, og at forfatteren mener Bruun kun har seg selv å takke for den situasjonen som oppstod.

Penger eller gavn?

Etter forfatterens kommentarer om litterær heder, ære og Bruun sin plassering i den dikteriske verden, velger forfatteren nå å fokusere på de to gjenværende årsaker for Bruun sin utgivelse. Dette er da om Bruun valgte å utgi sin bok på grunnlag av penger, eller var det å skaffe seg gavn. Tidligere trakk vi inn Håkon Evju, som skrev at det å tilegne seg gavn ofte kom i en forlengelse av forfatteres ønske om å først skaffe seg ære og heder ved sine utgivelser.¹⁷⁰ Hos den anonyme forfatteren er penger og gavn som mulige årsaker nærmest utradert. Forfatterens lengre diskusjon omkring ære og heder overskygger det han skriver om de to gjenværende årsaker, men de er verdt å nevne likevel. Samtidig med dem trekker forfatteren også inn andre elementer, som blant annet også inkluderer kritikk av det lesende publikum og offentligheten selv. Her har vi forfatterens tanker om dette:

¹⁶⁹ Anonym 1796: 8

¹⁷⁰ Evju 2014b: 161

"At en nødvendig vindesye skulle have afstedkommet denne uheldige frembringelse var endnu den mindst bebreidelseværdige af de mulige bevæggrunde. Til sand skiændsel for læsesmagen er det desværre tilfældet, at for at blive got betalt afsat og læst, maa et skrift indeholde flere anfald paa over- og ligemænd end sider, og i det hele være stemt i den diervt indveltende dadle-aands skurrende tone."¹⁷¹

Sitatet ovenfor omhandler forfatterens tanker rundt penger og gevinst som en mulig årsak til Bruun sin utgivelse av *Aristokraternes Catechismus*. Avsnittet inneholder først og fremst den anonyme forfatterens egne tanker omkring penger og gevinst, og dernest kommer det flere refleksjoner omkring det forfatteren mener er en uheldig utvikling i datidens bøker og skrifter. Mer konkret forteller forfatteren at det faktisk ville vært den mest usannsynlige årsaken hvis grådighet skulle ha medført i den ganske uheldige utgivelsen. Penger, gevinst og grådighet blir dermed den årsaken forfatteren tror det var minst sannsynlig at Bruun var drevet av i sin utgivelse av boken *Aristokraternes Catechismus*. Etter at disse kommentarene er blitt fremsatt, fortsetter forfatteren å skrive et par ord om det han mener er en uheldig utvikling innen boktrykking og skrifter generelt. Her skriver den anonyme forfatteren blant annet det som en skam og uheldig at lesing er blitt preget av angrep på andre mennesker. Han synes spesielt det er trist at mange skrifter nærmest har flere personangrep enn de har sidetall, og at dette vil påvirke både publikum og hvordan de leser ulike tekster. Avslutningsvis beskriver forfatteren det hele som nokså plagsomt, klandrende og skurrende tone, noe som mest sannsynlig er en metaforisk beskrivelse for hva forfatteren, og andre motstandere, synes om Bruun og hans utgivelser.¹⁷² De siste kommentarene kan like gjerne også være kritikk av opinion og offentlighet i Danmark-Norge, som det er kritikk av Bruun. Forfatteren synes lite om en kultur som tilsier mange personangrep i bøker og andre skrifter. Ved å kritisere både Bruun og offentligheten generelt viser forfatteren at han viser forakt over de mange aktører i den dansk-norske offentligheten, og det er også med på å underbygge de moraliserende undertoner man finner i teksten hans.

Videre fortsetter forfatteren med å skrive om gavn, den tredje og siste mulige årsaken for Bruun sin utgivelse. Her fortsetter den anonyme forfatteren med den tredje, og siste, mulige årsak for å utgi en slik bok. Til dette uttrykket blir det ofte brukt synonymer som fordel eller profitt. Uttrykket kan ha noe lignende betydning til den forrige årsak ved penger og gevinst, men er her heller rettet mot en mer generell beskrivelse for hvordan man skaffer seg forfremmelse i samfunnet. Her blir det kontrastert med de foregående, hvor ære og mer materialistisk gevinst ble trukket frem og diskutert. Den anonyme forfatterens ord omkring

¹⁷¹ Anonym 1796: 9

¹⁷² Anonym 1796: 9

gavn lyder slik: "Angaaende den tredie aarsag gavnelysten, da kan jeg ikke indbilde mig at Bruun skulle enten selv være, eller troe at publikum være, eenfoldig nok for at love sig gavn af et skrivt i hans catekismi smag."¹⁷³

Dette er den tredje og siste årsak den anonyme forfatteren ønsker å undersøke i sine anmerkninger. Denne årsaken blir også behandlet nokså kort, og forfatteren legger heller ikke mye vekt på dette som en mulig årsak for Bruun sine utgivelser. Her skriver forfatteren nokså kortfattet om Bruun sin manglende evne til å skaffe seg gavn eller fordel med sin utgivelse. Den anonyme forfatteren skriver blant annet at han ikke tror dette var Bruun sin hensikt med boken *Aristokraternes Catechismus*. I tillegg poengterer forfatteren at han heller ikke tror publikum, eller Bruun, var enfoldige nok til å tro at denne utgivelsen ville skape gavn omkring utgivelsen. Spesielt trekker han frem at en bok i "hans Catekismi Smag"¹⁷⁴ neppe ville kunne gi gavn, eller noen betydelig fordel, hverken for publikum eller for Malthes Conrad Bruun generelt.¹⁷⁵

Avsluttende kommentarer om *Aristokraternes Catechismus*

Med dette avslutter dermed den anonyme forfatteren sin lengre diskusjon om Bruuns eventuelle hensikter bak *Aristokraternes Catechismus*. De tre mulige årsaker, ære, penger eller gavn, blir alle diskutert, men forfatteren konkluderer ikke særlig med hvilken som er mest gjeldende. Likevel ser en tydelig hva som hovedfokus for den anonyme forfatteren. Han tror ikke særlig mye på at det kunne vært enten penger eller gavn som var den motiverende faktoren bak Bruun sine utgivelser. Likevel velger forfatteren å fokusere en god del på den første mulige årsaken, ære og heder. Her velger han å skrive en lengre diskusjon om hvorvidt han har tilegnet seg litterær heder og ære. Dette er noe forfatteren for det meste velger å avkrefte, men han åpner likevel for at Bruun kunne ha skaffet en mer positiv stilling i enkelte kretser. Den anonyme forfatteren velger likevel å bemerke sine negative holdninger til Bruun, og skriver om hans utgivelse som en ganske unødvendig bok. Samtidig angriper forfatteren Bruun flere ganger for hans forfatterskap, og som skribent generelt. Dette kommer særdeles godt frem i hans beskrivelse av Bruun på det nederste trinn av dikternes Parnassos. Alle forfattere ønsket å bli høyst verdsatt for sine skrifter, men den anonyme forfatteren tar nærmest og torpederer Bruun både som forfatter og skribent. Ved å metaforisk plassere Bruun på det nederste trinn av det dikteriske Parnass viser den anonyme forfatteren hans avsmak for boken *Aristokraternes Catechismus* og dens forfatter. På mange måter er dette nærmest en

¹⁷³ Anonym 1796: 9

¹⁷⁴ Anonym 1796: 9

¹⁷⁵ Anonym 1796: 9

sammenstilling av forfatterens meninger og synspunkter omkring Bruun. Disse ordene er med på å sette en sluttstrek for den lengre diskusjonen om Bruun sin mulige motivasjon for sin utgivelse. Etter at den anonyme forfatteren er ferdig med sine diskusjoner, ender teksten hans opp med mer generelle, og avsluttende, betraktninger om Malthe Conrad Bruun sin omdiskuterte bok. Her er et utdrag av det forfatteren skriver:

"Imidlertid negter vel neppe endog den blindt biefaldende tilhænger, at han jo med meere overtænkt behændighed kunde have sagt meget af de haarde ting han har vedrørt, uden at udsætte sig for let beregnelige følger. Men ufornuften i hans pjæs er unægtelig en af dens største feil saa meget mere ueftergivelig, som den modsatte egenskab var den eneste, der, naar den havde været fortrinlig, skulle have gjort at man mindre merkte de øvrige."¹⁷⁶

Den anonyme forfatterens siste betraktninger, vedrørende Bruun sin utgivelse *Aristokraternes Catechismus*, omhandler for det meste de siste delene i den omdiskuterte utgivelsen og det forfatteren mener er noen moralske problemer i denne utgivelse. I det fremhevede avsnittet finner vi flere argumenter fra den anonyme forfatteren. Her ser vi blant annet flere negative bemerkninger rettet mot Bruun og hans uforsiktighet ved utgivelsen av sin bok. Den anonyme forfatteren skriver blant annet at Bruun ville ha vært i stand til å unngå en slik situasjon ved å opptre forsiktig, og derfra kunne han (Bruun) ha forutsett at en slik situasjon ville inntreffe. I tillegg til dette kommenterer forfatteren at det kun er Bruuns tilsynelatende tilhengere, og kun de, som ikke er i stand til å innse hvor mye bedre denne saken kunne ha foregått. Hadde Bruun valgt å presentere sine harde ord på en mer ryddig måte, ville Bruun kunne vært i en bedre situasjon enn det han endte opp med å være i.¹⁷⁷

Disse tanker fremhever den anonyme forfatteren svært sterkt, og er med på å underbygge den nokså negative holdningen til Bruun gjennom hele teksten. Nok en gang stiller den anonyme forfatteren seg svært kritisk ovenfor Bruun som forfatter. Ser vi nærmere på denne kommentaren, kan vi ane et av mange personangrep rettet direkte mot Bruun. Alle anmerkningene til den anonyme forfatteren er ikke, som han helt eksplisitt skrev i begynnelsen, et angrep på innholdet i Bruun sine utgivelser. Derimot kan en få følelsen av dette arter seg mer i retning av et fullblods personangrep. Dette ser en også i fortsettelsen av de allerede nedlatende kommentarer mot Bruun som forfatteren fortsetter å komme med.

I den siste delen av det fremhevede avsnittet ser vi nok en gang tendenser på den anonyme forfatterens meninger og oppfatninger av Bruun. Sitatet startet kort med å redegjøre for forfatterens tanker om Bruuns uforsiktighet, og hans nærmest idiotiske fremleggelse av hans

¹⁷⁶ Anonym 1796: 9-10

¹⁷⁷ Anonym 1796: 9-10

bok *Aristokraternes Catehismus*. Denne boken brakte med seg en stor diskusjon og debatt i den litterære offentlighet, og Bruun ble dermed trukket inn i en lang kamp med det danske rettsvesenet. I denne debatten fremstår vår anonyme forfatter som en svært skarp kritiker av Bruun, noe som blant annet sees i det utvalgte avsnittet. Etter de nevnte bemerkninger glir avsnittet over i enda en bemerkning omkring den påståtte uforsiktigheten, og dumdristighet, som Bruun har vist. Den anonyme forfatteren fortsetter å skrive om Bruun og hans største svakhet ved sin utgitte bok. Dette er ufornuften i Bruun sitt verk. Nok en gang fremstiller forfatteren Bruun i et dårlig lys, og denne gangen handler det om ufornuft og dårlige egenskaper i boken. Forfatteren mener at hovedproblemet i Bruun sin bok er at det hele er et meget uheldig verk med upassende innhold.¹⁷⁸ Videre skriver den anonyme forfatteren at dette unektelig er dens største feil, og at skriftet dermed kunne hatt et mye bedre utgangspunkt enn det som var realiteten. Den anonyme forfatteren fortsetter med å poengtere at Bruun sitt skrift ikke kan tilgis for dens opptreden, men samtidig fortsetter han også med å beskrive hvordan teksten kunne ha opptrådt. Han skriver avslutningsvis om at teksten kunne vært gjort på en mer gjennomført måte. Hadde dette vært tilfelle ville teksten kunne gjort seg mindre merkbar. Da ville leseren i mindre grad merket de negative aspekter ved teksten, og fått en bedre opplevelse og forståelse av Bruun.¹⁷⁹

Avslutningsvis kommer den anonyme forfatteren med to litt større bemerkninger. Den første beskriver kort, fra forfatterens side, om regjeringen og dens mulige hensikter i debatten omkring Bruun og hans utgivelse. I tillegg kommer han også med et par avsluttende ord om *Aristokraternes Catechismus*, som blant annet inneholder forfatterens tanker om bokens baktale i tillegg til noen generelle kommentarer. Først starter forfatteren med å si et par korte ord om regjering og styresmakt. Her skriver den anonyme forfatteren kort at regjeringen ikke har til hensikt å behage Bruun i den situasjonen som da hadde oppstått. Dette poengterer forfatteren med at det også omhandler de personene som støtter Bruun i sin sak. Samtidig skriver forfatteren at for å fortjene en rettskaffen anseelse, må de uglesette personer, Bruun inkludert, gi slipp på sine prinsipper.¹⁸⁰ Disse kommentarer glir deretter over i forfatterens siste ord i hans første del av anmerkningene. Dette er avsluttende kommentarer om Bruun omdiskuterte bok, og tar for seg den siste del av den. I tillegg skriver han et par korte kommentarer. Disse lyder slik:

¹⁷⁸ Anonym 1796: 10

¹⁷⁹ Anonym 1796: 10

¹⁸⁰ Anonym 1796: 10

"De udfald han har tilladt sig mod litterære og andre medborgere høre til den ufarlige deel af hans skrift. Jeg har lige liden lyst som leilighed til her at aabne en udførlig undersøgelse, om hvorvidt han heri re gaaet uden for en opfordrings naturlige grændser. Beviis paa grov mangel av urbanitet bliver det altid at indvelte sig med bitterhed paa ligegyldige individuer, om end disse have udgang til de samme vaaben, som de maaskeeforagte at bruge. Men hvortil den skumlen over ulastelige mænd, der ikke kan forsvare sig selv; og hvis dette ikke skal betyde nogen resterende hevn, kan det da ansees uden enten som uanstændig kaadhed, eller slet tenkemaade."¹⁸¹

Dette avsnittet startet med en bemerkning fra den anonyme forfatterens side. Her skriver han kort om det han mener er den mest ufarlige del av Bruun sitt skrift. Det forfatteren refererer til her er baktale, eller nærmest en epilog, i Bruun sin bok *Aristokraternes Catechismus*. Hos Bruun er dette den delen av boken hans selv kommer med sine egne ord og meninger. Her skriver han noen sider omkring sin egen utgivelse, i tillegg til å navngi flere personer som Bruun synes heller lite om. Den anonyme forfatteren velger å se bort fra det meste som står på disse sidene, og skriver helt eksplisitt at dette ikke bryr noen nevneverdig.¹⁸²

Etter dette kommer de avsluttende kommentarer om Bruun sin utskjelte bok. Her skriver forfatteren blant annet et par ord om de personangrep Bruun kommer med i sin epilog. Først starter forfatteren med å vise sin misnøye ved denne saken, og skriver videre om at han hverken har lyst eller et passende tidspunkt for å starte en grundig undersøkelse mot Bruun og hans angivelige personangrep. I tillegg spør han seg om hvorvidt Bruun sine personangrep går utenfor de naturlige grenser man hadde for oppfordringer og personangrep på denne tiden.¹⁸³ Dette er de mildere anklager og bemerkninger som kommer avslutningsvis hos forfatteren. De videre anklagene er av en annen natur enn de foregående. Her blir kommentarene noe mer direkte, og en kan til og med si at noen av dem er direkte uraffinerte. Først anklager forfatteren Bruun for å ha en grov mangel på urbanitet. Dette er da en anklage om at Bruun ikke på noen måte er en dannet og høflig person, og ikke det vi legger i betydningen om urbanisering. Dermed kommer den nokså krasse og negative tonen tilbake hos den anonyme forfatteren. Dette forsterkes ytterligere når forfatteren skriver om flere foreliggende saker. Mangel på urbanitet kommer ofte som et resultat ved å ta til seg mye bitterhet mot likegyldige mennesker.¹⁸⁴

Med dette argumenterer forfatteren også her for mulige negative sider med skribenten Malthe Conrad Bruun. I likhet med tidligere diskusjoner hos forfatteren er også dette en

¹⁸¹ Anonym 1796: 10-11

¹⁸² Anonym 1796: 10

¹⁸³ Anonym 1796: 10

¹⁸⁴ Anonym 1796: 11

argumentasjon omkring personen Bruun, og ikke de faktiske ord som ble skrevet i hans bøker og pamfletter. Den anonyme forfatteren er da nok en gang med på å vise frem det han mener er mer uheldige og dårlige sider med Bruun som forfatter og menneske. Mange av de mer kritiske poengene til forfatterne kan sees på som å være nokså ufine, og føyer seg dermed inn i en rekke av personangrep. Dette står i motsetning til biskop Balle, som faktisk anklagde Bruun sin bok på grunn av dens innhold. Likevel skriver biskopen en god del om sin egen person, og argumenterer dermed for sine egne valg i et positivt lys. Også hos han er det viktig å fremstå som et dannet og høflig menneske, og dermed inneha en god urbanitet. Dette er egenskaper den anonyme forfatteren også ser etter.

I motsetning til biskop Balle, som selv argumenterer for sine egne menneskelige dyder, angriper den anonyme forfatteren Bruun for mangel på dette. Dette blir også desto klarere i de siste linjene av hans anmerkning om *Aristokraternes Catechismus*. Her skriver den anonyme forfatteren blant annet videre om Bruun sine personangrep i sin epilog. Fra før har forfatteren kritisert Bruun for mangel på urbanitet, noe han heller ikke slutter med å gjøre i sine anmerkninger. I de siste linjene skriver forfatteren at Bruun sine personangrep ble gjort på mennesker som hadde sin moralske integritet i orden, og ikke led av noen alvorlige problemer. Bruun sine angrep på tilsynelatende uskyldig mennesker, uten mulighet for å forsvare seg selv, er det forfatteren reagerer på. Hvorfor ønsker Bruun å gjennomføre slike handlinger? Forfatteren poengterer at disse personangrep ikke nødvendigvis er hevn eller hevngjerrighet fra Bruun sin side, men heller andre foreliggende muligheter. Det forfatteren nærmest konkluderer med er at lider av uanstendig kåthet, eller en heller uheldig tenkemåte.¹⁸⁵

Disse uttalelsene kan ved første øyekast virke svært krasse, men de fortsetter i samme ånd som nærmest resten av anmerkningene til den anonyme forfatteren. Også på de siste linjene i det fremhevede sitatet trekker den anonyme forfatteren frem sterke og negative beskrivelser omkring Bruun og hans utgitte bok *Aristokraternes Catechismus*. De nevnte personangrepene i Bruun sin epilog er med på å fremprovosere de siste angrep fra den anonyme forfatteren. Her blir han anklaget både for alvorlige mangler, men også uønsket oppførsel. Forfatteren er svært direkte i sine uttalelser, og skriver at Bruun mangler både urbanitet og oppførsel, i tillegg til å vise tegn til munterhet i prosessen. Dette er tanker forfatteren fremhever nokså eksplisitt, og han mener Bruun gjør alt for egen vinning, samtidig som andre blir dratt ned i dragsuget med

¹⁸⁵ Anonym 1796: 11

ham. Som nevnt tidligere er denne teksten først og fremst et angrep på Bruun, både som person og hans forfatterskap. Det er tydelig at forfatteren synes svært lite om han, noe hele teksten bærer preg av. I den andre delen av anmerkningene skriver den anonyme forfatteren om Bruun sin erklæring til *Aristokraternes Catechismus*. Dette er en tekst som allerede er gjennomgått innholdsmessig, men den inneholder fortsatt mange lignende personangrep som en finner tidligere i anmerkningene. Dette er i en enda større grad med på å underbygge opplevelsen om at forfatteren er meget negativt innstilt til Bruun, og bruker sine anmerkninger til å kritisere han personlig. Slike innvendinger fortsetter også i den anonyme forfatterens anmerkninger om Bruun sin erklæring.

Anmerkninger til Malthe Conrad Bruuns sin erklæring omkring *Aristokraternes Catechismus*

Etter å ha kommet med flere kommentarer til Malthe Conrad Bruun sin bok *Aristokraternes Catechismus*, kommer det nå anmerkninger knyttet opp mot Bruuns sin erklæring om den nevnte utgivelsen. Dette skriftet er en tekst fra Bruun hvor han redegjør for utgivelsen og hensikten med sin utgitte bok. Bruun prøver å fraskrive seg skyld tilknyttet hans bok, og forsvarer seg med at det var et satirisk verk. Dette faller likevel ikke i smak hos mange lesere, og biskop Balles klage til det danske kanselli ble opprettholdt. Den anonyme forfatteren kommer også her med generelle betraktninger, men i motsetning til de tidligere anmerkninger velger forfatteren å se noe mer på innholdet i Bruun sin erklæring. Disse anmerkningene er skrevet bare noen få dager etter at Bruun publiserte sin erklæring, noe forfatteren poengterer når han presenterer teksten. Likeledes fortsetter forfatterens anmerkninger om Bruuns erklæringer starter slik: "At krone en uoverlagt fremfusenhed med en vigende feighed er sikkert mere end at have begaaet hiin i en dobbelt grad."¹⁸⁶ Deretter fortsetter det med en videre anklage: "Var Bruun saa blindt indtaget i sit foster at han ikke kunde foudsee det ville blive anseet som, religion, regiering, orden og sæder spottende; eller troer han det virkelig saa reent for al ulovlighed saa var det jo unødvendigt at svare."¹⁸⁷

Disse to anviste sitatene innleder forfatterens diskusjon omkring erklæringen til Bruun. Det første utsagnet er ikke av den mest åpenbare natur, og gir heller ikke ved første øyekast en god indikasjon på forfatterens meninger og synspunkter om erklæringen til Bruun. Ved nærmere lesing kan vi likevel se tendenser til hva forfatteren mener om erklæringen, og dermed mer om Bruun som forfatter. Avsnitt nummer en beskriver i sterke ordlag forfatterens

¹⁸⁶ Anonym 1796: 11

¹⁸⁷ Anonym 1796: 11-12

syn på Bruun og hans erklæring generelt. Her beskriver han at Bruun kroner en overdrevent "fremfusenhet med en vigende feighed"¹⁸⁸, som kan oversettes med ubehersket eller respektløs oppførsel med en vikende feighet. Forfatteren synes altså ikke svært positivt om Bruun erklæring. Det første avsnittet er da med på å beskrive en svært negativ holdning både til forfatter og skrift.

De negative holdningene til den anonyme forfatteren blir ikke mindre synlige i det andre avsnittet. Her velger han å stille spørsmål ved Bruun sine intensjoner ved utgivelse av *Aristokraternes Catechismus*. Forfatteren spør om Bruun ikke var i stand til å forutse hvilken reaksjon hans bok ville skape. Kunne han virkelig ikke ha forutsett at mange ville finne boken krenkende, er det noe av det forfatteren spør seg. For han er det åpenbart at en slik bok ville skape reaksjoner, noe han mente Bruun også burde ha forutsett. Like etter stiller forfatteren et mer motsigende spørsmål. Her spør han om det kanskje var Bruuns hensikt å skape reaksjoner. Var han egentlig bevisst på alle de ulovligheter som ville følge med en slik handling? Forfatteren spør seg om Malthe Conrad Bruun fant det unødvendig å svare for ulovligheter, og derfra kan en ane sterke personangrep mot Bruun. Mye av kjernen i denne skriften ligger i de mange personlige angrep mot Bruun, med de tilhørende anmerkninger rundt nevntes forfatterskap. Også her ser vi at angrepene hos den anonyme forfatteren i stor grad retter seg mot Bruun som skribent og hans forfatterskap, noe en også ser videre i forfatterens tekst.

Noe av det neste forfatteren tar for seg er blant annet Bruun sitt syn på angivere og motstandere. I sin erklæring skriver Bruun et par ord om forfattere og angivere, og velger å kalle dem skumlere i sitt skrift.¹⁸⁹ En kan fortsatt merke noen negative holdninger mot Bruun også her, men ikke like fremtredende som ved forrige eksempel. Den anonyme forfatteren lar heller ikke Bruun sine kommentarer om eventuelle angivere og motstandere gå umerket hen. Han poengterer her at han ikke er blant de forfattere og skribenter Bruun velger å klandre i sitt skrift. Tidligere i anmerkningene har den anonyme forfatteren vært svært opptatt av å distansere seg fra Bruun og hans forfattervirksomhet. Han poengterte der at han hverken var en venn eller fiende av Bruun, og dro derfra videre med en nokså omfattende diskusjon om vennskap og egne relasjoner med den anklagede skribenten. Ved å poengtere at han ikke blir klandret i Bruun sin bok, er han med på å skape en avstand mellom disse to. Videre fortsetter forfatteren med å poengtere at han ikke gir seg ved å forsvare de anklagede forfatterne i

¹⁸⁸ Anonym 1796: 11

¹⁸⁹ Anonym 1796: 12

Bruun sin erklæring. Hvem som fortjener hans navn, Bruun eller de han selv anklager i sitt skrift, er det opp til utfallet å avgjøre.¹⁹⁰ Resten av avsnittet sier forfatteren litt om Bruun sin hensikt om ikke å forfølge angiverne rettslig. Dette er noe han ikke skriver særlig om, men påpeker likevel hvor dumt hans utsagn virker å være. Denne uttalelsen viser nok en gang hvor moraliserende forfatteren kan virke overfor Bruun, og hvordan har nærmest utraderer hvert utsagn i erklæringen.

En slik negativ holdning forsetter også senere i teksten, hvor forfatteren diskuterer hva slags omdømme erklæringen er med på å lage for Bruun. Det er et kort, men nokså tydelig utsagn fra forfatteren: "I det hele betragtet er erklæringens aand af den natur at den fremstiller forfatteren i et nye lys, og sikkerlig ikke mindre ufordeelagtigt for ham end det, catekismen og ic. have udbredt over ham."¹⁹¹ Dette utvalget tar seg for omdømme til Bruun, og hvordan hans erklæring er med på å påvirke det. Forfatteren starter med å trekke inn hvordan erklæringens natur er med på å sette Bruun i et nytt lys. Dette er ikke ment som noe positivt for Bruun, og den anonyme forfatteren mener at erklæringen i utgangspunktet ikke hjelper omdømmet hans noe mer. I følge forfatteren har *Aristokraternes Catechismus* allerede skadet Bruuns omdømme, noe erklæringen ikke vil være med på å bedre. Erklæringen kan godt være med på å endre Bruun sitt omdømme, men forfatteren mener da at det ikke nødvendig vil være med på å bedre det.¹⁹² Her ser vi nok en gang den anonyme forfatterens syn på Bruun sitt forfatterskap, og det viser i tillegg en nokså lav tillitt til han som forfatter. Dette er med på å understreke de mange negative holdninger man finner hos forfatteren, noe som kan være med på å gi et bilde av de mange motstandere av Bruun i den danske offentligheten.¹⁹³

Videre i teksten skriver forfatteren om Bruun sine egne synspunkter om hans forfatterskap. Forfatteren skriver blant annet dette om Bruun: "han er, siger han videre, den meest berettigede fortolker af hans egne ord."¹⁹⁴ Dette mener forfatteren at er helt riktig. Ingen vil være i stand til å vite hva en forfatter mener enn forfatteren selv. Det er kun forfatteren selv som vet hva som blir skrevet, og hva som er bakgrunnen for at noe blir skrevet. Dermed virker faktisk forfatteren til å være enig med Bruun, men dette synspunktet blir raskt endret. Det vi overbar nylig er nok en av de få, om ikke det eneste, utsagnet forfatteren sier seg enig

¹⁹⁰ Anonym 1796: 12

¹⁹¹ Anonym 1796: 12-13

¹⁹² Anonym 1796: 12-13

¹⁹³ Anonym 1796: 13

¹⁹⁴ Anonym 1796: 13

med Bruun. Videre går det ikke lenge før forfatteren på nytt er tilbake med å kritisere Bruun. Dette kommer også tydelig frem i det neste utdraget:

"Efterat Bruun nu har aflagt denne i lige høi grad latterlige og eenfoldige erklæring, siger han at han nu overlader vedkommende om de vil troe ham eller ovenmeldte forfattere. Det forstaaer sig af sig selv at man vil troe hr. Bruun, det er at sige hans catekismus, en anden sag er om denne troe skulle uheldigviis treffe sammen dem den af hine forfattere yttrede; i saa fald begriber han vel til hvem han har at holde sig for sin revangs."¹⁹⁵

Innledningsvis i dette utdraget skriver den anonyme forfatteren om hans syn på Bruun sin erklæring og et par betraktninger omkring den. Eksempelvis velger forfatteren å kalle erklæringen til Bruun for både latterlig og enfoldig. Det har kommet mange drypp gjennom forfatterens anmerkninger om at han ikke har stort til overs for Bruun. Både forfatterens anmerkninger om *Aristokraternes Catechismus* og erklæringen blir beskrevet i nokså negative ordlag. Denne trenden slutter heller ikke i dette utdraget. Disse linjene omhandler i store trekk forfatterens meninger og oppfatninger om Bruun sin erklæring, noen han også her finner svært latterlig og unødvendig. I tillegg blir det gjort en liten diskusjon om publikumet til denne erklæring. Med dette skriver forfatteren blant annet om hvem som bør eller kommer til å tro på Bruun som skribent.¹⁹⁶

Essensen i utdraget omhandler de linjene i erklæringen hvor Bruun overlater til publikum om de vil tro ham eller ikke. Etter at forfatteren regelrett slaktet erklæringen, ved å kalle den både latterlig og dum, trekker han også frem det Bruun skriver om hvem en skal tro på. Her henviser forfatteren til de linjer hvor Bruun skriver at det er opp til leserne selv å enten tro på det han skriver, eller å støtte opp under det forfatterne han skriver negativt om. Forfatteren skriver videre at det er selvsagt at en ville kunne tro Bruun. En annen sak er dersom en heller skulle velge å tro de forfatterene Bruun selv tar og angriper både i sin katekisme og i erklæringen. Her skriver forfatteren at det ville kunne oppstå vanskeligheter dersom det skulle være de anklagede forfatterene, eller skumlere som Bruun kaller dem, som leserne velger å sette sin lit til. Forfatteren bemerker her at dette ville kunne danne et grunnlag for hvem Bruun kan vende seg til hvis en revansj skulle være nødvendig.¹⁹⁷

Deler av den kritikken og diskusjonen forfatteren trekker frem om Bruuns pålitelighet og troverdighet fortsetter også mot slutten av hans anmerkninger. I fortsettelsen av hans bemerkninger rundt erklæringen til Bruun poengterer han blant annet enda mer om

¹⁹⁵ Anonym 1796: 14

¹⁹⁶ Anonym 1796: 14

¹⁹⁷ Anonym 1796: 14

troverdigheten til Bruun. Han spør seg selv om hvem som klarer å tro på en forfatter som klarer å utgi en "...saadan opdyngen af eenfoldigheder paa faa sider,..."¹⁹⁸. Poenget med denne setningen er å sette fokus på det forfatteren mener er noen av det viktigste med erklæringen til Bruun. For forfatteren er dette slutten. Mye av erklæringen til Bruun synes forfatteren heller lite om, men selv skriver han at det siste snes av linjer i erklæringen bedret seg noe. Han sier blant annet at ordspråket "laus in fine"¹⁹⁹ aldri har vært bedre enn akkurat her.²⁰⁰ Likeledes trekker forfatteren til slutt frem de siste linjer man finner i erklæringen til Bruun. Disse skal ikke gjengis her, ettersom de allerede er blitt gjengitt i analysen om Bruun sin erklæring. Likevel blir det tatt opp de reaksjoner forfatteren har på disse linjer, noe som også blir de avsluttende ord i hans tekst. De linjer lyder slik:

"Naar man betænker hvem den person er som har sagt disse linier; hvad han har skrevet for fædreland, frihed, dyd og gode sæder, af hvad natur det er dette han har skrevet, og at han nu affordrer publikum som en vitterlig giæld erkiendtlighed for disse store fortienester saa tiltroer jeg ingen at, kunde opvise et eksempel paa en til større grad enten haanværdig eller skamløs selvindbildning."²⁰¹

Disse linjer er de siste man finner i den anonyme forfatterens anmerkninger omkring *Aristokraternes Catechismus*, erklæringen fra Bruun om den samme utgivelsen. Her sikter han til de linjer han selv siterer i sin tekst, og oppsummerer dermed sine tanker i en avsluttende kommentar. Det siste sitatet inneholder mange av de tanker og meninger som forfatteren har gitt gjennom sin tekst. Først starter han med å spørre seg selv om hva slags person Bruun egentlig er, og hva han har skrevet for fedrelandet, friheten, dyder, sæder og god oppførsel.²⁰² Videre fortsetter den anonyme forfatteren med å legge ut om sine tanker mot den anklagede skribenten Bruun. De avsluttende kommentarer i det fremlagte avsnittet glir etter hvert mer over i hva slags natur Bruun sine skrifter innehar. I tillegg skriver forfatteren at Bruun forlanger å gjøre publikum, eller leserne, til en del av store fortjenester. Dette er noe han ikke finner særlig bra, og han velger å kommentere det i ganske krasse og negative ordlag. Forfatteren velger å avslutte sine linjer, og dermed også sine anmerkninger, med at det Bruun skriver, både i *Aristokraternes Catechismus* og erklæringen knyttet til den, er et hån verdig.

¹⁹⁸ Anonym 1796: 14

¹⁹⁹ Anonym 1796: 14

²⁰⁰ Det latinske uttrykket *Laus in fine* kan omtrentlig oversettes til triumf til slutt, eller å bli triumferende til slutt.

²⁰¹ Anonym 1796: 16

²⁰² Anonym 1796: 16

Dette kombinert med det forfatteren kaller en skamløs og hånlig selvinnbilning skaper en god oppsummering for hvordan han oppfatter og føler om Bruun.²⁰³

At den anonyme forfatteren er negativ til den danske forfatteren Bruun kommer svært tydelig frem i hans anmerkninger. Mange av de elementer som forfatteren påpeker hos Bruun kan også trekkes i retning av mangler på et patriotisk skribentideal. Disse idealene presenteres hos Håkon Evju, og innebærer ulike elementer skribenter og forfattere burde strebe etter i den dansk-norske offentligheten. Her skriver Evju at en patriotisk skribent finner en fin middelvei mellom å skrive for publikum og kongen. I tillegg skal en patriotisk skribent også inneha frimodighet, sanhetssøken og til en slutt en følelse for det allment beste som det eneste legitime motiv når en skulle ytre seg.²⁰⁴ Dette er verdier den anonyme ikke finner hos Bruun, og velger dermed å kritisere han for sine mangler. Kanskje dette er noe av grunnlaget for å kritisere Bruun? Forfatteren velger ikke akkurat positive ord i sine beskrivelser av Bruun, og disse patriotiske forfatteridealene kan være noe av grunnlaget for at forfatteren anklager Bruun. Hvor patriotisk kan man være, når en blir anklaget, og senere dømt, for antimonarkiske synspunkter?

Michael Gottlieb Birckners brev til biskopen av Sjælland

Den neste teksten som skal belyses er et brev skrevet av den danske presten Michael Gottlieb Birckner, og som var skrevet til biskopen av Sjælland, Nicolai Edinger Balle. Brevet til Birckner var opprinnelig anonymt, og ble utgitt før biskopens innberetning om *Aristokraternes Catechismus* i 1796. Da brevet ble utgitt var det allerede kjent at biskopen hadde anklaget Bruun og *Aristokraternes Catechismus* inn for det danske kanselli, noe som gjorde denne utgivelsen mulig. Brevet fra Birckner er rettet mot biskopen, og tar opp denne anklagen av Bruun. Likeså stiller Birckner biskopen til veggs for å forstå hvorfor han valgte å gjøre denne handlingen. Anonymiteten i dette brevet ble omsider omgjort, da Birckner senere utgir et nytt skrift etter at biskopens innberetning var blitt trykket. Birckner var på 1790-tallet kjent som en stor trykkefrihetsteoretiker i Danmark-Norge, og var en de ivrigste talsmennene for skribentenes rettigheter og trykkefrihet. Selv var han kapellan i Korsør, men kjempet likevel for at skribenter og forfattere fikk ytre seg i offentligheten.²⁰⁵ Dette gjør det sannsynlig for at Birckner tilhører Bruun sine støttespillere i debatten om *Aristokraternes Catechismus*. Dette stemmer også tildels. Birckner var, som vi ser i brevet, en stor støttespiller for Bruun sin sak, men ikke nødvendigvis Bruun selv. Likevel er det Birckner sitt syn på biskopen som er

²⁰³ Anonym 1796: 16

²⁰⁴ Evju 2014b: 162; 166

²⁰⁵ Evju 2014b:31; Rian 2014:182-183

det mest fremtredende i hans brev, noe som også automatisk plasserer han på Bruun sin side i debatten. Han støttet prinsipielt opp om Bruun sin sak, noe som kommer tydelig frem i brevet hans.

Innledende kommentarer hos Birckner

I starten av sitt brev beretter Birckner noen tanker om biskopen som en offentlig anklager. Det hadde i lengre tider gått rykter om at det nettopp var biskopen som hadde anklaget og anmeldt Bruuns satiriske bok inn for det danske kanselli. Det å bli forbundet med å være en offentlig anklager blir ikke godt mottatt av Birckner, som blant annet har noen betraktninger omkring angiveri og biskopens posisjonering i saken:

"Det er, naar man untager yderst faa tilfælde, som dog her ingenlunde ere indtrufne, altid en høift foragtelig og enhver brav og ærekiær mand høisf uanstændig sag at optræde som denunciænt, og det var derfor ingen under at forfatteren af disse spørgsmaale, og tilligemed ham flere, som hidtil har været giennemtrængt af sand agtelse for Deres tolerance og gavnlige virksomhed, af al magt imodsagde et rygte, derefter vor overbeviisning vilde sætte Deres høiærværdigheds karakter og hierte i et meget ufordeelagtigt eller dog i det mindste i et meget tvetydigt lys."²⁰⁶

Her kan en se hvilke synspunkter Birckner har på angiveri og offentlig anklaging. Han har høye tanker om biskopen, noe som henger sammen med Birckners eget presteembete. Biskop Balle blir presentert som en høyst presentabel person, og Birckner skriver om sin respekt og beundring for biskopens toleranse og gode arbeid. Likeledes er ikke dette gode nok dyder og egenskaper for den ærverdige biskopen. Forfatteren skriver ikke i positive ordlag omkring å være en offentlig anklager. Birckner skrev tross alt: "[...] alltid en høift foragtelig og enhver brav og ærekiær mand høisf uanstændig sag at optræde som denunciænt [...]"²⁰⁷. Her ser vi hvordan forfatteren nokså nøyaktig fremmer sitt syn på offentlige anklagere. Dette synes forfatteren svært lite om, og sier videre at han ikke er helt fornøyd over biskopens avgjørelse. Enhver mann som opptrer som en denunciænt, eller offentlig anklager, vil ifølge Birckner opptre svært uanstendig og uforsvarlig. Denne beskrivelsen av en generell anklager og angiver smitter over på forfatterens syn på biskopen. Som skrevet i avsnittet ble Birckners syn på biskopen noe endret etter at man fikk kjennskap til hans angiveri. Birckner, som tross alt var kapellan, skriver om biskopen med flotte og fromme ord. Likevel skriver forfatteren med en viss negativitet når han nevner biskop Balles offentlige anklaging av Bruun. Til tross for at forfatteren har høye tanker om biskopen, blir likevel hans høyverdige karakter og hjerte

²⁰⁶ Birckner1796: 3-4

²⁰⁷ Birckner 1796: 3

plassert i et ufordelaktig lys. Eller i det minste blir biskopen plassert i et tvetydig lys.²⁰⁸ Etter denne hendelsen ville nok biskopens omdømme være betraktelig annerledes hos Birckner og andre forkjempere for trykkefrihet.

Videre fortsetter Birckner å berette omkring biskop Balle og hans offentlige anklage mot skribenten Bruun. De neste poengene dreier seg om de grunnene biskopen kan ha hatt med denne anklagen. Forfatteren skriver at ryktet om at Balles anklage viste seg å være sann, ønsker mange, Birckner inkludert, å finne ut hvorfor han gjorde det. Samtidig ønsker han at dette skal bli offentliggjort, slik at flest mulig kan få innsikt i denne prosessen. Dette omtaler Birckner på en slik måte:

"Uden al tvivl maae De have Deres grunde, som have bevæget Dem til at gjøre dette for Deres agtelse høist kritiske og tvetydige skridt. Men saa umueligt som det er for os at udfinde disse disse grunde, saa inderlig gjerne ønskede vi dog selv at vide og see dem offentlig bekiendtgjorde."²⁰⁹

Birckner har ikke noe tvil om at biskop Balle hadde et motiv for denne, i følge Birckner, nokså kritiske og tvetydige handling. Til tross for de mange beskrivelser omkring biskopens avgjørelse, dukker det opp her et nytt poeng Birckner ofte trekker frem tidlig i teksten. Dette går ut på å at biskopen bør offentliggjøre sitt standpunkt om hvorfor han gjorde denne gjerningen. Da Birckner skrev dette brevet hadde ikke biskopen utgitt sin innberetning, og dermed også sine begrunnelser for hvorfor han hadde anklaget Bruun inn for det danske kanselli. Biskopens begrunnelser blir godt dokumentert i hans egen innberetning, men før den ble utgitt gjorde mange et poeng av å få offentliggjort biskopens grunnlag. Forfatteren skriver videre at det er mest for biskopens egen skyld han ønsker å vite begrunnelsene, og at det ikke er borgernes press som driver han. Birckner ønsker at biskopen skal kunne forklare hvorfor han handlet slik mot Bruuns tilsynelatende besynderlige skrift²¹⁰.

Etter dette kommer Birckner med et kraftig stikk mot biskopen. Her velger Birckner å skrive noen ord om hvorfor en person, slik som biskopen, velger å anmelde et skrift på en slik måte: "Vel kan og bør det være en brav mand ligegyldigt om han ved sine handlinger tilvinder sig agtelse eller ikke, naar kun hans egen samvittighed giver ham det vidnesbyrd, at han har handlet rett."²¹¹ Her stikker Birckner mot biskop Balle ved å si at det er nærmest er likegyldig for en modig og dydig mann for hvordan han bygger seg opp et godt omdømme. Det eneste

²⁰⁸ Birckner 1796: 4

²⁰⁹ Birckner 1796: 4

²¹⁰ Birckner 1796: 5

²¹¹ Birckner 1796: 5

som betyr noe er tilsynelatende anklagerens egen samvittighet. Hvis en anklager, i dette tilfelle biskopen, har en ren samvittighet for å utføre en slik handling, da vil dette gi ham det nødvendige vitnesbyrd for å ha handlet rett i denne situasjonen. Dette skriver Birckner nok mest for enten å gjøre noen kritiske bemerkninger, men samtidig også for å vise leseren om hvordan respekt og samvittighet kan virke sammen i slike situasjoner. Her antyder Birckner at biskopen kan ha gjort denne handlingen, fordi den, i følge han selv, må ha vært det mest samvittighetsfulle å gjøre på daværende tidspunkt. Videre skriver Birckner et par bemerkninger om det å ha motiv for slike handlinger. Dette omhandler også noen betraktninger omkring offentlige embetsmenns respekt blant vanlige borgere:

"Men i visse tilfælde byder dog selv pligt og samvittighed os at stræbe efter at befæste og vedligeholde vor agtelse iblandt vore medborgere, uden tvivl er juft tilfældet med offentlige embedsmænd, og iblandt alle embedsmænd fornemmelig med Dem, hvis fag det fremfor andre er at sørge for religionens og moralitetens vedligeholdelse og udbredelse."²¹²

Her tar Birckner opp diskusjonen om bakgrunnen for biskopens handling og trekker den i retning av en større sammenheng for embetsmenn. Biskopen var kanskje en av de mer fremtredende offentlige personer i Danmark-Norge i sin tid, og representerte på mange både den lutherske religion og den danske stat samtidig. Biskopen blir fremstilt av forfatteren som en god og respektert skikkelse i den danske offentligheten, men stiller likevel spørsmål ved hans mulige motiv for å anklage Bruun sin bok. Selv om forfatteren har høye tanker om biskopen, kan en ikke unngå å legge merke til at Birckners sin oppfatning av biskopen er blitt endret. Forfatteren fremhever at å være en offentlig person bærer med seg ansvar, og en må dermed vite hvor grensene går for en embetsmann. Han hentyder til at mange har mindre tillit til biskopen etter hans handling, og at dette kunne blitt gjort på en annen måte. Dette er en alvorlig anklage, spesielt for en høyt respektert embetsmann. Birckner stiller i tillegg spørsmål ved om det var biskop Balles eget samvittighetsfulle valg som avgjorde grunnlaget for hans handling, eller om det faktisk kan være embete som lå til grunn for avgjørelsen.

Vi vet fra forrige kapittel at biskopen av Sjælland i hovedsak anklagde Bruun for angrep på det danske monarkiet og kongemakten. Balle skriver også i sin innberetning at som en mann av kongelig embete var han forpliktet til å gripe inn ved slike overskridelser. Biskopen reagerte ikke på de mange adelskritiske og religiøse angrep som forekom i Bruun sin *Aristokraternes Catechismus*. Dette er et poeng Birckner skriver i brevet til biskopen. Hvis vi sammenligner grunnen biskopen selv argumenterte for, og Birckners egen tolkning av,

²¹² Birckner 1796: 6

anklage og angiveri, ser vi at forfatteren av brevet traff nokså nøyaktig. Birckner skrev at mennesker, spesielt offentlige embetsmenn, kunne velge bort plikt og samvittighet for å opprettholde respekten og anerkjennelse blant sine medborgere. Dette gjelder spesielt, ifølge Birckner, for religionen og moralitetens vedlikehold og utbredelse²¹³. Mye av det Birckner skriver til Balle kan ikke sies å være direkte uriktig. Spesielt biskopens motiv for anklagen var nokså nøyaktig beskrevet, til tross for at brevet ble skrevet før Balle skrev sin egen innberetning. Etter dette endrer brevet til Birckner seg noe, og han velger nå å rette flere spørsmål til biskopen. Formålet er fortsatt det samme: Han ønsker å vite biskopens grunnlag for å anmelde Bruun og *Aristokraternes Catechismus* inn for det danske kanselli. Disse spørsmålene har ulike begrunnelser, men formålet med dem alle er uansett det samme.

Birckners spørsmål til biskop Nicolai Edinger Balle

Før Birckner skriver spørsmålene sine til biskop Balle, velger han, i likhet med den anonyme forfatteren, å poengtere sitt forhold til Bruun. Her virker det nesten som om forfatteren ønsker å forsikre biskopen at han ikke har noe kjennskap til Bruun. Han skriver blant annet:

"Forfatteren til dette brev staaer ikke i ingen, selv ikke engang i den allerfjerneste forbindelse med den forfulgte og denonverte skribent."²¹⁴ Videre forsikrer forfatteren biskopen ved å skrive at det ikke er hevngjerrighet som driver dette brevet, men heller et forsøk på å forstå biskopens handlinger. Forfatteren ønsker å få biskopen til å besvare enkelte spørsmål i offentlighet, ettersom motiv og begrunnelse for biskopens handling enda ikke var blitt offentliggjort.²¹⁵ De spørsmål Birckner ønsker å konfrontere biskopen med avhenger av årsakene for hans avgjørelse. For å få en oversikt velger forfatteren å dele spørsmålene inn i to kategorier, noe han beskriver slik:

"Det af tvende tilfælde er kun mueligt, enten var det moralske bevæggrunde, agtelse for pligt der drev dem til at denuncere den Aristokratiske Catechismus, eller ikke moralske, bevæggrunde hentede andensteds fra end fra begrebet om pligt, som just derfor ikke i og for sig selv behøve at være umoralske, med mindre de skulde geraade i collision med det som er almindelig aabenbar og erkiendt pligt."²¹⁶

Her er Birckners tanker om hva som vil ble hans hovedtema i den siste delen av brevet. I sitatet kommer det frem to ulike grunnlag for hvordan biskopen kan ha tatt sitt valg om anklagen mot Bruun. Den første kategorien Birckner beskriver var den moralske begrunnelsen for å anklage Bruun inn for det danske kanselli. Likeledes spør også Birckner om det var

²¹³ Birckner 1796: 6

²¹⁴ Birckner 1796: 6

²¹⁵ Birckner 1796: 6-7

²¹⁶ Birckner 1796: 7

biskopens plikt å angi Bruun sin bok. Kan biskopen som en av kirkens, og statens, embetsmenn virkelig ikke gjøre noe i denne saken? I motsetning til dette finner vi den andre kategorien, hvor forfatteren spør seg om det var et annet grunnlag som lå til grunn for handlingen. I motsetning til den første kategorien, er den andre kategorien ikke bundet opp mot plikt sammen med embete. Til tross for at Birckner skriver om et ikke-pliktig grunnlag, trenger dette likevel ikke å være en umoralsk handling. Dersom biskopen skulle ha handlet ut i fra et ikke-pliktig ståsted, ville nok alt likevel vært en moralsk og godt gjennomtenkt handling. Derimot stiller forfatteren spørsmål ved en slik tankegang. Selv om biskopen, eller en annen person for øvrig, skulle handle ut i fra noe som var ikke-pliktig, da måtte handlingen likevel ikke være på kollisjonskurs med de allerede etablerte praksiser i samfunnet.²¹⁷ Det er ut i fra dette Birckner videre diskuterer hva som var biskop Balles hensikt og motiv.

Birckners første kategori med spørsmål

Brevet til Birckner prøver å få biskop Balle til å offentliggjøre sine hensikter med å anklage Bruun sin bok for det danske kanselli. Forfatteren benytter seg av to tilfeller, eller kategorier, hvor han stiller biskopen tre spørsmål i hver kategori. I den første kategorien tar Birckner utgangspunkt i at biskopen av Sjælland vil kunne anklage på grunnlag av hans plikt som embetsmann. Med dette mener da forfatteren at den augsburgske konfesjon²¹⁸ og den danske konstitusjon av 1660 var under angrep, og at det da var biskopens ansvar, som embetsmann, å anklage alt som angrep og krenket disse lover.²¹⁹ Til dette skriver forfatteren: "Denuncerte De Bruuns skrift fordi De paa denne maade vilde værne om den augsborgske confession, som De fandt at være angreben deri, saa ledes man saare naturlige til at gjøre følgende spørgsmaale"²²⁰.

Deretter kommer de tre spørsmål Birckner ønsker å stille biskopen til veggs med. Det første spørsmålet omhandler biskopen sin geistlige posisjon som biskop, og hvordan han derfra behandler saken med *Aristokraternes Catechismus*. Her blir biskopen spurt om hans offentlige uttalelser om aldri å bruke andre våpen enn overbevisning og begrunnelser stemmer, når han

²¹⁷ Birckner 1796: 7

²¹⁸ Den augsburgske konfesjon er et kristens bekjennesskrift. Denne ble skrevet av tyske fyrster som bekjente seg til den lutherske tro, og dens formål var å vise at tilhengerne av Martin Luthers tro delte mye med den katolske kirke. Dette innaber blant annet å være i overensstemmelse med kirkelig læretradisjon i likhet med den katolske kirke. Denne ble overlevert keiser Karl V på riksdagen i Augsburg i juni 1530. Fortsatt er dette er denne konfesjon et av de lutherske kirkers bekjennesskrifter. Se store norske leksikon for mer informasjon: "Augsburgske Konfesjon". I Store norske leksikon (2016) Hentet 02.02.2017 fra https://snl.no/Augsburgske_konfesjon

²¹⁹ Birckner 1796: 7-8

²²⁰ Birckner 1796: 8

skal forsvare både religion og den augsburgske konfesjon. Birckner mener det er en dobbelthet å spore, fordi biskopen valgte å anmelde Bruun inn for det han velger å kalle et materialistisk kanselli. Er det virkelig for religionens forsvar å anmelde denne boken inn for et verdslig, og materialistisk, regjeringskollegium?²²¹

Spørsmål nummer to omhandler på sin side hvorfor han valgte å anklage nettopp *Aristokraternes Catechismus*. Birckner poengterer her at det finnes mange flere skrifter og bøker som både angriper den danske konstitusjon og den danske statsreligion. Likevel spør Birckner biskopen om hvorfor han akkurat valgte Bruun sin bok, som, i følge han selv, kun inneholder en titel av angrepene og sjikanen man finner i andre bøker. Birckner ramser opp flere skrifter, deriblant *Repertorium, Samleren, politisk og fysisk magasin* med flere. Hvorfor velger biskopen å anklage Bruuns bok, og ikke de nevnte eksempler, er Birckners andre spørsmål til Balle.²²²

Tredje spørsmål i forfatterens første kategori er spørsmålet om eventuelle direkte angrep på biskop Balle. Birckner spør om hvorfor biskopen behandler de første skrifter annerledes fra det siste. Dette er en hentydning til spørsmål nummer to, hvor det ble nevnt flere skrifter som kunne ha sjikanerende innhold for religion og konstitusjon i Danmark. Birckner kommer her med en beskyldning sammen med sitt tredje spørsmål. Her beskylder Birckner biskopen blant annet for hevngjerrighet mot Bruuns bok. Forfatteren påstår at biskopen ble personlig angrepet i Bruuns bok, noe han eventuelt ikke ble i de andre nevnte skrifter. Dette er en nokså markant beskyldning å komme med til biskopen, men den føyer seg likevel med i de spørsmål Birckner velger å bruke i sin første kategori.²²³

Birckners andre kategori med spørsmål

Det disse spørsmålene i hovedsak har til felles er å få frem biskopens motiv for å anklage Bruun sin bok. Samtidig tar disse spørsmålene utgangspunkt i at biskopen anklagde Bruun på grunnlag av angrep på dansk konstitusjon og religion. Dette står i en motsetning til forfatteren sin andre kategori med tre spørsmål, som innledes slik: "Denoncerte de derimod Bruns skrift ikke fordi den herskende religion og confessionen, men fornemmelig fordi constitutionen deri var angreben, saa frembyde atter disse spørsmåle sig meget naturlig."²²⁴

I Birckners andre kategori er det ikke angrep mot den kristne tro og konstitusjonen som er i fokus. Derimot er det heller konstitusjonen alene som blir tema i de neste tre spørsmål hos Birckner. De tre første spørsmål til Birckner tok for seg både religion og konstitusjon, i tillegg

²²¹ Birckner 1796: 8-9

²²² Birckner 1796: 9

²²³ Birckner 1796: 9-10

²²⁴ Birckner 1796: 10

til å se på biskopens rolle som embetsmann. Som embetsmann var biskopen nærmest pliktig til å anmelde hvis noen skulle komme med alvorlige angrep på religion og konstitusjon i Danmark. Dette var mye av det den første kategorien av spørsmål var bygget på. Den andre kategori med de tre siste spørsmål endrer fokus, og ser heller på direkte angrep på konstitusjonen alene.

Birckners første spørsmål omhandler ansvar for å holde ro og fred i samfunnet. Her spør forfatteren om det er biskop Balle eller politimesteren sitt ansvar å holde offentlig rolighet. Vanligvis er det politimesteren og hans etat som ser ansvarlig for håndtering av lov og orden. Da graver Birckner videre, og spør biskopen om hvorfor han velger å blande seg inn i politiets affærer. Dernest legger han til at han virkelig ikke var nødt til å gripe inn i et slikt forhatt arbeide.²²⁵

Deretter kommer det andre spørsmålet til Michael Gottlieb Birckner i den andre og nye kategorien. Slik innledes dette spørsmålet: "2. Fordrede hverken Deres pligt som biskop, som De er, eller som politimester, hvilket De ikke er, at optræde som Denunciant; var det da maaskee Deres pligt som borger i staten, at gjøre det?"²²⁶ Slik lyder innledning på forfatterens andre spørsmål i hans andre kategori. Her ser vi essensen i hans videre argument. Var det kanskje biskopens ansvar som borger å anklage Bruun og hans bok *Aristokraternes Catechismus*? Det er dette forfatteren diskuterer videre, og kommer innpå hvilket ansvar borgerne har for å oppdage og anklage eventuelle forsøk på ordensforstyrrelser og opprør. Spørsmålets natur skiller seg vesentlig fra de i den første kategorien, og ser nærmest bort fra biskopens plass som en kirkelig embetsmann. Det andre spørsmålet fortsetter i nokså like ordvalg, men inneholder flere poenger og diskusjoner. Birckner fortsetter blant annet videre med dette:

"Unægteligt er det vel hver borgers pligt at denoncere hemmelige virkelige foranstaltninger og opfordringer til oprør og den borgerlige roligheds forstyrrelse, men er da dette angreb som skeete i et trykt skrift, som ligger for alles øine, hemmeligt? Indeholdt dette skrift selv opfordringer til med magt at kuldkaste constitutionen?"²²⁷

Her trekker Birckner frem et ansvar hver og en borger har i samfunnet. Dette gjelder i utgangspunktet også for biskop Balle. Argumentet her, som samsvarer med Birckners andre kategori, omhandler borgernes ansvar for å holde roligheten i samfunnet. Hver borger skal, ifølge Birckner, aktivt se etter hemmelige oppfordringer til opprør og forstyrrelse i det danske samfunn.²²⁸ Her stiller likevel skribenten spørsmål ved Balle sine eventuelle hensikter. Videre i det utvalgte avsnittet spør Birckner seg selv om Bruun sitt skrift virkelig var et hemmelig skrift som ville bidra til å skape uro og opprør. Bruun sine skrifter skapte uten tvil et stort rabalder i den danske offentligheten, men Birckner spør likevel om disse skriftene virkelig

²²⁵ Birckner 1796: 10

²²⁶ Birckner 1796: 11

²²⁷ Birckner 1796: 11

²²⁸ Birckner 1796: 11

oppfylte de nevnte kravene. I forfatterens øyne er ikke boken på noen måte en anonym eller hemmelig oppfordring til uro i samfunnet, til tross for den store diskusjonen som oppstod i kjølvannet av dens utgivelse. Avslutningsvis retter Birckner søkelyset mot biskopen, og stiller han til veggs med disse spørsmålene. Han lurer på om Bruun sin bok var en hemmelig oppfordring til uro, selv om det var en offentlig og navngitt utgivelse. I tillegg stiller skribenten spørsmål ved om Bruun sin bok virkelig oppfordrer til å kaste konstitusjonen med makt.²²⁹

Videre skriver Birckner fortsatt noe mer om biskopens mulige borgerplikter i samfunnet. Birckner sin argumentasjon fortsetter slik: "Neppe er det vel, undtagen hvor disse tilfælde indtræffe, borgerpligt at være Denunciant og neppe kan nogen skribent, som ikke opfordrer til voldsom modsættelse mod den udøvende eller lovgivende magt fortjene navn af en oprører eller borgerlige roligheds forstyrre." ²³⁰ Her fortsetter Birckner å diskutere om hvorvidt det var biskopens ansvar som medborger å anklage Bruun sin bok. Dette utvalgte avsnittet går noe videre, og viser til at ikke alle skribenter er villige til å kritisere det danske enevelde. Birckner beskriver her tilfeller hvor det neppe er en borgerplikt å være en offentlig anklager. Videre trekker forfatteren frem at saken med Bruun nok er et spesialtilfelle, og at en normal borger vanligvis ikke har til ansvar å drive med offentlig anklaging. Samtidig fremhever Birckner også frem hans støtte for Bruun i dette tilfelle. Han skriver blant at forfattere ikke fortjener å bli stemplet som en opprører eller en som forstyrrer den borgerlige rolighet og fred. Ingen forfattere, ifølge Birckner, fortjener disse sanksjonene, spesielt hvis de ikke har oppfordret til angrep mot den lovgivende eller utøvende makt i kongeriket.²³¹ Nok en gang ser vi Birckners støtte til Bruun. Presten støtter nødvendigvis ikke Bruun som person, noe han implisitt skriver tidligere i teksten, men han har likevel sterke prinsipper og holdninger omkring den prosessen som har oppstod rundt Bruun. Birckner poengterer også ovenfor Balle at ingen forfattere fortjener en slik skjebne som Bruun nå ufrivillig har blitt tildelt. Dette er med på å bygge opp under alle de moraliserende angrep man finner hos Birckner. Til tross for å ha stor respekt for biskopen, er han likevel ikke nådig i sine uttalelser omkring Bruun og *Aristokraternes Catechismus*. Dette er en prinsipiell sak for Birckner, noe som han ikke er redd for å berette til biskopen. Til slutt i det andre spørsmålet kommer Birckner med en lang og nokså kronglete diskusjon. Denne blir derimot utelatt fra denne oppgaven, på grunn av at

²²⁹ Birckner 1796: 11

²³⁰ Birckner 1796: 11

²³¹ Birckner 1796: 11

den ikke er relevant for hvordan resten av diskusjonen fremhever sine elementer. Dermed er kun det tredje og siste spørsmålet til Birckner som gjenstår.

Etter Bickner sitt andre spørsmål i kategori to kommer det tredje og avsluttende spørsmålet for hele brevet. Det er av omfang nokså likt som det foregående spørsmål nummer to, og inneholder også et konkret spørsmål fra forfatterens side, i tillegg til å inneholde en god del betraktninger. Spørsmålet, og innledende betraktninger, starter slik:

"3. Havde De af denne aarsag altsaa ikke opført sig fornuftigere, hvis De, isteden for at reclamere den verdslige øvrigheds hielp, havde forfægtet constitutionen, som en videnskabsmand, ved at vise dens fortrin, afbejse dens feil, eller ifald de ikke kunde dette, i det mindste viist hvilke uovervindelige vanskeligheder, der nødte os, disse feil uagtet, dog at beholde den?"²³²

I dette spørsmålet blir vi presentert for en større problematikk enn ved de tidligere eksemplene. Her ser vi et nokså langt spørsmål Birckner presenterer til biskop Balle. Her spør Birckner biskopen om hans opptreden kunne vært gjort på en annen måte, blant annet ved at biskopen kunne, som en vitenskapsmann, forsvare det etablerte regime. Fremfor å henvende seg til de øvrige makter kunne biskopen, ifølge Birckner, heller satset på å styrke og forsvare konstitusjonens posisjon og avvise dens eventuelle feiltrinn. Implisitt henviser Birckner til at dette burde vært gjort offentlig. Ved å publisere slike argumenter for borgerne kunne biskopen skapt en helt annen diskusjon, hvor offentligheten også kunne fått sagt sin mening. Hvordan skulle han ellers kunne ha forsvart konstitusjonen på en god og verdig måte? Hvis han ikke ville være i stand til dette kunne biskopen, ifølge Birckner, likevel vise offentligheten hvilke fordeler man har ved sin konstitusjon, og derfra overbevise dem hvilke vanskeligheter man ville få ved å ikke la denne ligge til grunn.²³³ Birckner tar til ordet for at debatten burde ha startet i offentligheten, og ikke ved å anmelde Bruun inn for det danske kanselli. Dette henger sammen med Birckners synspunkter, som blant annet verdsetter trykkefrihet og gode forhold for offentlige ytringer.

De ordene Birckner skriver i sitt tredje, og avsluttende, spørsmål omhandler dermed mer sammensatte årsaker. Her stiller forfatteren biskopen spørsmål **omkring/rundt** hans måte å oppføre seg, og er dermed nokså kritisk til hvordan Balle både går frem og argumenterer for sine angrep på både Bruun og hans skrift. I likhet med tidligere spørsmål hos Birckner, er også dette siste spørsmålet meget kritisk til biskopens personlige egenskaper. Samtidig er det viktig for Birckner, som vi så i det forrige avsnittet, at Balle og Bruun i utgangspunktet burde

²³² Birckner 1796: 12

²³³ Birckner 1796: 12

ha debattert *Aristokraternes Catechismus* i offentligheten, fremfor å kun anmelde Bruun inn for det danske kanselli. Videre kommer i tillegg forfatteren med et nytt stikk mot biskop Balle: "Raisonnement og fysisk magt er to ting der ere hinanden saa ganske modsatte, at man ingenlunde kan betiene sig af den ene isteden for den anden." ²³⁴

Her skriver forfatteren et par ord om forholdet mellom makt og logisk resonnement, og kommer dermed med et indirekte, og nokså kritiserende, angrep på biskopens argumentasjon. Ved å skrive at resonnement og fysisk makt, den sistnevnte representert med statlig og åndelig makt, ikke kan virke med hverandre, skaper det et bilde av at biskopen har gjort en gal beslutning. Logisk resonnement og makt er to motsetninger av hverandre. Da mener forfatteren ganske eksplisitt at biskopen ikke er objektiv nok til å ta svært viktige avgjørelser. Ser vi på denne uttalelsen fra Birckner i et nytt lys, vil en nok en gang kunne argumentere for at forfatteren selv mente at biskopens burde ha diskutert Bruun i offentligheten ved hjelp av logiske argumenter. I forfatterens tilfelle hadde det vært ønskelig med en debatt i offentligheten, hvor alle parter kunne bidra med logiske argumenter. Biskopen valgte heller å bruke sin makt, og endte med å anmelde Bruun inn for det danske kanselli. Til tross for at Balle selv skrev at det var Bruun sitt angrep på det danske monarki som var bakgrunn for hans anmeldelse, velger tilsynelatende Birckner likevel å nærmest anklage biskopen for misbruk av sin makt. Det er meget mulig at biskopens handlinger hadde en god grunn, men Birckner sår tvil om dette.

Ved tidligere anledninger i teksten har Birckner stilt svært kritiske spørsmål omkring Balle sin opptreden, og velger nærmest å konkludere med at biskopen valgte bort fornuftige og logiske tilslutninger i hans handling. Til tross for Birckner sine meninger velger han likevel å fortsette med en videre diskusjon om makt og resonnement:

"Mueligt er det vel undertiden med held at virke imod fysisk magt ved raisonnement, men ganske umueligt er det at virke imod raisonnement med fysisk magt; mulkt og fængsel, bajonetter og politiestokke kan vel bevæge folk at tilbageholde deres raisonnement, men overbevise dem om dens urigtighed, det kan de ikke. Raisonnement vil ene igiendives ved raisonnement; det bedste og eneste middel til at betage ikke allene raisonnement en og persi klage selv dens kraft, bestaaer i at blotte dens nøgenhed, og at vise at den er ugrundet." ²³⁵

Her kommer den danske presten Birckner med ytterligere diskusjon omkring fysisk makt og logisk resonnement, som er en fortsettelse av det siste spørsmål rettet til den danske biskopen av Sjælland Nicolai Edinger Balle. **Tidligere ble det nevnt at forholdet mellom makt og**

²³⁴ Birckner 1796: 12-13

²³⁵ Birckner 1796: 13

raisonnement, og Birckner skrev i den sammenheng at de ikke kan ta over for den andre. Med dette mener han at fysisk makt og raisonnement er naturlige motsetning, og fungerer best hver for seg. Disse tankene kommer også sterk frem i hans videre argumentasjon. Birckner starter den lengre diskusjonen med å skrive at raisonnement og argumentasjon ikke særlig ofte klarer å stå imot den fysiske makt, men det er likevel ikke umulig å kunne stå opp mot makten ved slike virkemidler. Likeledes skriver forfatteren at det er helt umulig å bekjempe fornuft og raisonnement med fysisk makt. Her bruker Birckner bøter, fengsel, bajonetter og politistyrker som eksempler. Argumentet til forfatteren her blir dermed at slike maktmidler kan være med på å få mennesker til å trekke tilbake sine meninger og argumenter. Likevel skriver forfatteren at fysisk makt ikke vil være i stand til å overbevise mennesker om deres uriktighet, og at det dermed mest sannsynlig vil holde på de synspunkter de hadde før en eventuell straffesaksjon.²³⁶

Etter dette fortsetter forfatteren å kommentere på ulike aspekter ved raisonnement og fornuft. Forfatteren skriver blant annet at det kun er raisonnement og fornuft som kan motbevise seg selv. Han mener at ingen form for straff eller makt kan være med på å gjøre om menneskers egne oppfatninger, men de må heller overbevises av andre lignende argumenter. Essensen med disse argumentene er, ifølge Birckner, at det kun er velargumenterte raisonnementer som kan være med på å gi innsikt hos mennesker. Sine egne tanker og overbevisninger kan bli omgjort ved å bløte ens nakenhet, for deretter å vise at ens tanker og meninger muligens er feilaktige.²³⁷

Disse tankene Birckner har om raisonnement kan være en indirekte kritikk mot biskopen av Sjælland. Birckners argumenter kan også her kobles opp mot en manglende diskusjon i offentligheten. Fysisk makt vil kunne kneble offentlige meninger og ytringer, men vil ikke kunne endre posisjoneringen til en kneblet skribent. Dette er en referanse til Bruun. Balle gikk til verks og fikk Bruun anmeldt med fysisk makt. Birckner mener dette kunne vært unngått, og bruker dermed diskusjonen med logisk raisonnement for å legitimere for sine synspunkt. Hadde biskopen laget en god debatt i offentligheten, ville alle parter kunne diskutert denne boken. På denne måten ville de også kunne vært i stand til å enten endre Bruun sine synspunkter, eller få biskopen over på andre tanker. En slik situasjon hadde vært ideell dersom biskopen ikke hadde anmeldt Bruun, men slik ble det altså ikke. Disse nokså negative

²³⁶ Birckner 1796: 13

²³⁷ Birckner 1796: 13

tankene fra Birckner er med på å avslutte det tredje og siste spørsmålet i brevet. Dermed kommer de siste og avsluttende kommentarer i brevet.

Avsluttende kommentarer hos Birckner

Etter at alle spørsmål er blitt behandlet hos Birckner, valgte han deretter å fortsette med noen avsluttende bemerkninger. Her kommer det flere kommentarer om biskopens handling, og hva dette kunne medføre for Bruun. Slik lyder de noen av kommentarene:

"Er det endelig hverken embeds- eller borgerpligt eller overhovedet moralske bevæggrunde der har paalagt Dem den nødvendighed, at anraabe den verslige øvrighed til hielp imod den Aristocratiske Catechismus og dens forfatter, kan det da vel bestaae med moralitet, med almindelig velvillighed, med tolerance og practisk christendom, uden moralsk nødvendighed at paatage sig et saa forhadt arbeide, ved sin Denunciation at bidrage alt sit til at styrte et andet menneske i ulykke og at berøve staten en talentriig og indsigtfuld ung mand, som maaskee i sin modnere alder kunde blevet en høist virksom og gavnlig borger?"²³⁸

De neste linjer som trekkes frem fra Birckner omfatter i større grad en diskusjon om hvilke følger biskop Balle sin anmeldelse, og den senere innberetning, kunne føre med seg. Det forfatteren her velger å diskutere er hva slags konsekvenser Balle sine handlinger kunne ha å si for Bruun selv. Her tar Birckner og stiller et oppfølgingsspørsmål til det foregående tredje spørsmål. I dette spørsmålet velger forfatteren å fokusere på om det virkelig var nødvendig av Balle å utføre de handlingerne han til slutt valgte å gjøre. Forfatteren spør dette spørsmålet for å prøve å forstå hvorfor biskop Balle gikk så langt i å be om styresmaktens hjelp til å anklage Bruun og hans bok. Det eneste forfatteren mener kan gjenstå er moralitet. Med dette mener Birckner da en alminnelig velvillighet i kombinasjon med god toleranse og praktisk kristendom.²³⁹

Disse gode dyder til tross, Birckner ser nærmest til å ignorere slike dyder hos Balle, og mener han var nokså uten moralitet. Mangelen på moralitet fikk han dermed til å gjøre det forhatte arbeidet med å anklage Bruun inn for det danske kanselli. De viktigste poengene for Birckner er dog ikke biskopens motiver bak handlingen, men heller hvorfor han ønsker å knuse et litterært forfatterskap til en ung og lovende skribent. Birckner bruker til og med ord som å "styrte et annet menneske i ulykke"²⁴⁰, noe som er kraftige ord fra presten Birckner. Videre skriver han blant annet at Balle, ved å anklage Bruun for det danske kanselli, frarøver den danske stat en oppegående, innsiktsfull og talentfull ung skribent. I tillegg skriver forfatteren

²³⁸ Birckner 1796: 13-14

²³⁹ Birckner 1796: 14

²⁴⁰ Birckner 1796: 14

at Bruun i en mer moden alder ville kunne både være en virksom skribent og i tillegg en god borger med de rette innstilling og dyder.²⁴¹

Birckner sitt lengre utdrag om biskop Balles mulige årsaker for hans handling handler overraskende lite om han. Derimot inneholder dette avsnittet flere angrep mot biskopen for de mulige skader han kan ha gjort ved sin anmeldelse. Birckner velger nærmest å se bort fra alle mulige årsaker ved denne diskusjonen, og er heller mer opptatt av de konsekvenser en slik sak kan ha både for samfunnet og Bruun generelt. En kuriositet kan dog være rettet mot Birckner sin beskrivelse av den anmeldte forfatteren. Bruun som person blir ikke særlig ofte nevnt i denne teksten. Disse kommentarene er noe av det nærmeste man kommer direkte støtte til Bruun. Riktignok skriver Birckner tidligere i teksten at han ikke er en venn av Bruun, men han velger heller ikke å skrive om Bruun med positive ord. Forfatterens diskusjon viser utvilsomt støtte til Bruun sin sak, men også her mangler det direkte støtte til personen. Birckner skriver tross alt at Bruun muligens vil kunne bli et bra og godt menneske for den danske stat, men ikke at han var det på det daværende tidspunkt.

Bruun var en svært splittende personlighet på 1790-tallet, noe som en kan merke også her i teksten til Birckner. Til tross for at den danske presten støttet Bruun sin sak, er det likevel ikke sikkert at han hadde stort til overs for han som person. Forfatteren skriver i begynnelsen av brevet at hverken er venn eller har kjennskap til Bruun, men en kan nærmest også merke indirekte personangrep i hans retning også. Dette kommer spesielt godt frem ved at det poengterer at Bruun muligens ville blitt en god borger når han oppnår en moden alder. Birckner skriver tross alt lite om hans meninger om Bruun. Etter disse kommentarer går teksten til Birckner over i flere avsluttende kommentarer. Disse omhandler litt videre om hans egne synspunkter og meninger, i tillegg til noen kommentarer rundt sin egen tekst og skriving. De første kommentarene starter slik:

"Kun frygt for at giøre opsigt hvor det ikke behøves, frygt for uden nødvendighed at brage mængdens øine paa sin person, er den eneste aarsag, der bevæger dette brevs forfatter til at skiule sit navn. Anden frygt kiender han i dette tilfælde ikke. Hans bane er det ingenlunde at krybe i skiul. Af gamle hierte hader han den lumske feighed, der under anonymitetens banditkappe lifter sig til at støde Dolken i hiertet paa folk, som man ikke har mod til at see under øinene med blottet ansigt."²⁴²

Disse linjer hos Birckner er starten på hans aller siste kommentarer i brevet skrevet til biskop Balle. I motsetning til mye av det som tidligere er blitt skrevet, handler mye av denne

²⁴¹ Birckner 1796: 14

²⁴² Birckner 1796: 14-15

diskusjonen om forfatteren selv, og hvordan han har opptrådt i denne situasjonen. Det mest fremtredende i dette utdraget er Birckners sine tanker omkring anonymitet. Brevet han skrev var opprinnelig anonymt, og hans navn ble ikke kjent før etter hans senere utgivelser.

Birckner sitt brev ble skrevet like før biskop Balle utgav sin innberetning, og forfatteren valgte dermed å utgi det anonymt. Senere ble brevet omsider kjent. Dette var fordi Birckner skrev et nytt skrift til biskop Balle, hvor han blant annet henviste til sitt tidligere brev. I de utvalgte linjene er derimot Birckners originale anonymitet som er fokuset. Her presenterer forfatteren sin eneste årsak for at han opprinnelig valgte å være anonym. Grunnen er at han hverken ønsket å skape oppsikt hvor det ikke var nødvendig, i tillegg til at han ikke ønsket for stor oppmerksomhet rundt sin utgivelse. Noen annen frykt enn dette er ikke noe Birckner bekjenner seg videre med, og er dermed hovedgrunnen for at han velger å skjule sitt navn.²⁴³

Forfatteren virker til å være meget bevisst på sin egen posisjon og anonymitet. Videre skriver han at til tross for sin anonymitet ikke har noen hensikt om å skjule seg fra omverdenen. I tillegg velger Birckner å poengtere hans dobbeltsidige forhold til å utgi et brev anonymt. I utgangspunktet synes forfatteren egentlig svært lite om anonymitet. Mer konkret poengteres det at han hater det han kaller en lumsk feighet, og at han derfra heller ikke ønsker å benytte seg av det han kaller for anonymitetens bandittkappe. Videre mener han i tillegg at det ikke er ønskelig med denne bandittkappen, som ofte bærer med ønsket om å sette en dolk i hjertet på vanlige folk.²⁴⁴

Disse metaforer er med på å understreke Birckners holdning til navnløs utgivelse, og hvordan han ser på disse verdier generelt. Forfatteren skriver blant annet noen linjer til om hans forhold til anonymitet: "Saasart det bliver pligt at nævne sig skal ingen findes beredvilligere dertil end han; men endnu seer han ingen grunde, der kunde paalægge ham det som pligt."²⁴⁵ Disse korte kommentarene binder sammen forfatterens diskusjon om anonymitet sammen med de siste bemerkningene. Her kommer Birckner opp med ord om det å melde seg som en anonym skribent. Han er opptatt av å vise sin motstand mot anonymitet ved å frivillig melde seg dersom det skulle bli tilfelle. Likevel var det ingen plikt for å gjennomføre dette, og dermed skriver forfatteren at det heller ikke er nødvendig for han å utføre en slik handling.

Det at Birckner ikke ser noen mening ved å navngi seg henger sammen med hans siste ord i brevet. Her skriver forfatteren en kort oppsummering av det han selv mener hans brev har

²⁴³ Birckner 1796: 14

²⁴⁴ Birckner 1796: 15

²⁴⁵ Birckner 1796:

som mening å gjøre, og det avslutter dermed Birckners lange diskusjon omkring biskop Balle sin anmeldelse av Bruun. Slik er det siste utdraget:

"Han har ikke overvældet Dem med grovheder, og, hvis sandheden i sig selv ikke skulde være bitter, heller ingen bitterheder sagt Dem. Ingen ubevisse beskyldninger har han paadiget Dem, hvorfor De kunde fordre at han skulde stande Dem til rette. Alt hvad han har foredraget er notorisk vitterlige ting, offentlig har han fremsat sine raisonnements over et skridt som ikke er skeet i løndom, men for alles øine. Inderligt skulde det glæde ham hvis han derved hadde givet Dem anledning til at fralægge sig alle bebreidelser og ingen at befæste den agtelse, som De hidtil har staaet i hos den største Deel af Deres medborgere, men som ogsaa ganske vist, ved dette kridt, hos mangfoldige er bleven rystet i sine grundvolde."²⁴⁶

Her kommer de siste kommentarer fra Birckner i sitt brev til Balle. Etter et langt brev har forfatteren Birckner stilt mange spørsmål til biskop Balle. Alt for å finne ut av hvorfor Balle valgte å utføre sin anmeldelse av Bruun, men også for å komme frem til biskopens egne meninger og årsaker for denne handling. Her velger Birckner å utfordre Balle ved å spør om mulige årsaker, som varierer alt i fra politiske, religiøse og borgerlige plikter. Dette brevet gir ikke noe svar på hva som var problemet, noe det heller ikke prøver å gjøre. De avsluttende bemerkninger viser godt igjen mye av Birckner hensikt ved å skrive brevet sitt. Riktig nok skrev han også senere et mye mer omfattende innlegg til Balle, men dette brevet inneholder de mest essensielle tanker og meninger fra presten sin side.²⁴⁷

Forfatteren starter utdraget med å gi en kort oppsummering til biskopen om hva brevet inneholder. Her skriver han blant annet at han ikke har kommet med overveldende grovheter imot biskopen, og han poengterer også at det ikke skal ligge noe bitterhet bak hans skrevne brev. I tillegg kommenterer han videre med at han heller ikke har diktet opp noen ubevisste beskyldninger mot han, noe som biskopen heller ikke må stå til rette for. Forfatteren mener selv at alt han har foretatt seg kan kalles for vitterlige ting, og det er noe en ikke bør tar skade av. Samtidig poengterer Birckner at hans resonnementer og meninger ikke er blitt til i hemmelighet eller ved løgn, og at hans brev er blitt til i offentligheten slik at alle kan få med seg dets innhold.²⁴⁸

Dette er også noe av det forfatteren kritiserer biskopen for i hans anklage til det danske kanselli. Birckner er veldig tydelig på hans misnøye ved at biskopen anklager en offentlig bok, som ikke er skrevet i hemmelighet eller maner til opprør mot det etablerte regimet. På mange måter understreker han her sitt poeng ved å poengtere at også hans brev er skrevet for

²⁴⁶ Birckner 1796: 15-16

²⁴⁷ Kjærgaard og Nielsen 1973: 78

²⁴⁸ Birckner 1796: 15

det offentlige rom. Etter dette velger Birckner å avslutte med en generell observasjon av hans skrift, Balle som person, samt de mulige reaksjoner og konsekvenser dette har medført. Her skriver Birckner at det ville glede ham svært mye om biskopen av Sjælland Nicolai Edinger Balle hadde hatt anledning til å fjerne alle anklager og kritikk, for deretter å befesten den respekten han hadde i samfunnet. Den respekt og aktelse han hadde i store deler av befolkningen er, ifølge Birckner, blitt nokså omdiskutert. Forfatteren skriver videre at hans brev har vist at biskopen har gjort inntrykk på mange mennesker ved sin offentlige anklage, og at biskop Balle har rystet mange av borgere langt inn i hjerteroten.²⁴⁹

Slik avsluttes Birckner sitt brev til den danske biskopen Balle. Den siste kritikken viser følelsene fra forfatteren sin side, som muligens også var mange andre sin oppfatning av biskop på det tidspunktet. Birckner har i brevet stilt mange spørsmål til hvorfor Balle valgte å anmelde Bruun sin bok *Aristokraternes Catechismus* inn for det danske kanselli. Forfatteren selv er ikke en av Bruun sine største støttespillere, men mener likevel at det er visse retningslinjer som har blitt brutt fra biskopens sin side. Det de siste og avsluttende ordene er med på å bekrefte er nærmest en skuffelse over biskopen. Tidligere i brevet skrev Birckner, som tross alt var kapellan i den danske kirken, at han hadde en stor respekt for biskopen som person og geistlig leder. Likevel kommer det frem i brevet at hans syn på biskopen er blitt betydelig endret, om ikke kraftig forverret. I de avsluttende ordene skriver Birckner helt eksplisitt at biskopen bør trekke tilbake noen av handlinger han har utført, for å prøve å reparere sitt nokså ødelagte omdømme. Det er dette som er essensen i Birckners brev. For Birckner har biskopen mistet mye av hans moralske respekt, og da blir dermed også dette brevet et offer for de mange personlige angrep man ser i debatten omkring Bruun. I tillegg føler Birckner misnøye overfor biskopen ved at han ikke valgte å diskutere saken i offentligheten, og heller valgte å bruke maktmidler. Dette finner forfatteren meget forkastelig. I likhet med den anonyme forfatteren er også Birckner meget tydelig i sine uttalelser, og reagerer mer på personens handling enn eventuelt innhold og språk i skrifter og bøker. Også dette brevet er med på å skape et bilde om moraliserende debatt, ettersom at flere av de analyserte verkene fokuserer mye på forfatterne bak skriftene. Også i Bruuns erklæring kan en merke dette, ved at han prøver å gjenvinne noe tapt ære.

Debatten omkring Bruun er mer rettet mot personangrep enn det man kanskje trodde var tilfelle. Til tross for at Bruun blir anmeldt, og senere dømt, for innholdet i sin bok, er likevel

²⁴⁹ Birckner 1796: 15-16

mye av diskusjoner svært moraliserende. Også biskopen er opptatt av å opprettholde gode personegenskaper, ved å grundig forsvare sine meninger om sine handlinger. Bruun prøver å rette opp i et ødelagt omdømme ved sin erklæring, men det ble vel heller et nytteløst forsøk. Den anonyme forfatteren på sin side er nærmest nådeløs i sine uttalelser om Bruun, og kritiserer han på det groveste med mangler på både urbanitet og moralitet. Birckner på sin side skriver om sitt nye, og negative, syn på biskopen, og forteller om det han opplever som dårlig argumentert og utilgivelig handling fra biskopens side. Ironisk nok er det heller lite fokus på innholdet i boken *Aristokraternes Catechismus*, og mange debattanter velger heller å kritisere hverandre fremfor å behandle det debatten virkelig handler om. Til tross for at Bruun uten tvil angrep monarkiet i sine satiriske beskrivelser, er det likevel de moralske aspektene de ulike debattantene fokuserer på. Dermed kan det nærmest virke som det å ha et godt omdømme og gode moralske innsikter var viktigere enn å faktisk skrive med ulovlig innhold. Dessverre for Bruun ble han derimot dømt for innholdet, og nærmest regelrett slaktet av andre debattanter. Dermed blir han offer for både sjikanerende innhold, og et nedsettende og moraliserende syn.

Kapittel 5: Oppsummering og konklusjon

Malthe Conrad Bruun sin utgivelse *Aristokraternes Catechismus* i 1796 kan uten tvil kalles et av flere mulige vendepunkt i hans liv. Denne omdiskuterte boken ble til i en tid da mange danske og norske skribenter følte de hadde greie vilkår for offentlige ytringer og meninger. 1790-tallet blir ofte presentert som en av trykkefrihetsperiodene i dansk-norsk historie. Dette var et resultat av mange år med utvikling, men resultatet var at Bruun og andre skribenter kunne uttrykke seg relativt fritt. Likevel traff Bruun sin bok fra 1796 en nerve i den dansk-norske offentligheten. Biskop Nicolai Edinger Balle gikk så langt og fikk boken anmeldt inn for det danske kanselli. Dette skapte en rekke reaksjoner, og inkluderer også en langvarig og opphetet debatt omkring Bruun og hans bok. Det var i denne debatten grunnlaget for denne masteroppgaven ligger. Problemstillingen til denne oppgaven lød slik:

- Hva kan boken til Malthe Conrad Bruun, *Aristokraternes Catechismus*, og debattene denne skapte si om trykkefrihet i Danmark-Norge på 1790-tallet?

Det første som ble analysert i denne oppgaven var *Aristokraternes Catechismus*. Ved nærmere undersøkelse av denne boken ble det rask oppdaget hvorfor denne ble anmeldt i utgangspunktet. De ulike delene i denne boken er basert på Martin Luthers *Lille katekismus*, men inneholder derimot mange satiriske angrep både på aristokratiet og kongemakt i

Danmark-Norge. Adelen blir ikke fremsilt i et godt lys, og Bruun velger å fremstille dem som en gruppe mennesker som aktivt motarbeider vanlige menneskers behov og ønsker. Likeledes angriper Bruun også kongemakten, om enn i mer indirekte form. Ved å kalle den despotisk får Bruun tydelig frem sine antimonarkiske vinklinger. I tillegg kaller Bruun nasjonen også for en arveslave, som en helt eksplisitt hentydning til det dansk-norske eneveldets arvelige funksjon.²⁵⁰

Angrepene i *Aristokraternes Catechismus* er mange, og Bruun klarer flere ganger å fremstille både kongemakt og aristokrati som egosentriske og maktelskende institusjoner. Ved slike fremstillinger klarere man nokså tydelig å forestille seg hvilke synspunkter Bruun hadde, noe som passer sammen med hans radikale og revolusjonerende vesen.²⁵¹ Det finnes mange angrep i Bruun sin utgivelse, og det vil ikke lønne seg å gjenta alle her i konklusjonen. Derimot kan en klare å trekke ut generelle betraktninger fra Bruun sine angrep. Essensen til denne boken er et svært satirisk verk over aristokrater og kongelige i Danmark-Norge, noe som beretter om hvilken tid den ble skrevet i. En kuriositet er derimot hvilken måte Bruun angriper kongemakt og aristokrati. Adelskritikk var vanlig i Danmark-Norge, noe som understøttes av Evju i sin tekst om det samme tema.²⁵² Likevel er det måten Bruun angriper både monarkiet og adelen som er finurlig. Her velger Bruun å likestille sine angrep, og behandler kongemakten og adelen likt. Dette var en uvanlig måte å argumentere på, spesielt med tanke på at de fleste skribenter var opptatt av å finne en balansegang mellom å skrive til publikum og kongen.²⁵³ Det var vanlig å angripe adelen når man samtidig skulle hylle kongen. Hos Bruun blir alt av kutyme tilsidesatt, og han velger å ikke blidgjøre kongen og publikum samtidig. Her ligger nok også noe av grunnlaget for at Balle senere valgte å anmelde han. Mange radikale og revolusjonerende tanker var i omløp på 1790-tallet, noe denne boken ikke er noe unntak fra. Dermed kan en kanskje få en større forståelse om hvorfor biskop Balle anmeldte denne boken. Dens natur og innhold er til tider både latterlig, morsom, kritisk og hånlig. Alt dette kombinert skaper et svært satirisk verk med mange angrep på monarki og aristokrati.

Den naturlige motsetning til denne utgivelsen er biskop Balle og hans innberetning til det danske kanselli. I denne innberetningen gir han sine motiver til hvorfor han valgte å anmelde Bruun og hans bok. Det essensielle i hans tekst er å se hvordan han argumenterer for sine

²⁵⁰ Bruun 1796a: 7

²⁵¹ Krefting et al. 2014: 273-274

²⁵² Evju 2014a: 329-341

²⁵³ Evju 2014b: 162

valg, og hvorfor akkurat han skulle gjennomføre denne handlingen. Biskopen viser til lovverket i Christian V. lov fra 1683, og fremhever hva det står her om angrep på konge og monarki. Han mener at en embetsmann er pliktig til å gi beskjed dersom kongerike eller konstitusjonen skal være under angrep. Dette gjelder også i dette tilfelle. Hovedargumentene for at Balle valgte å anmelde Bruun var dens mange angrep på monarkiet og kongen. Den dansk-norske kongen, hele nasjonens far, er en hellig skikkelse, og Balle mener at alle angrep mot ham burde stanses.²⁵⁴ Biskopen poengterer i tillegg at han ikke bryr seg nevneverdig om angrepene på religion og aristokrati. Selv om det finnes uttalige angrep på begge institusjoner, velger han likevel å ikke bemerke dem. Han sier selv at både aristokratiet og religionen kan, og bør, kunne forsvare seg selv. Balle er veldig påpasselig med å fremstille seg selv i best mulig lys gjennom innberetningen. Han påpeker mange ganger at han kun gjorde sin plikt som embetsmann da han anmeldte Bruun og hans bok inn til det danske kanselli. Igjen står en biskop som forsvarte sin konge og fedreland mot satiriske angrep, men til hvilken nytte? Bruun ble riktig nok landsforvist, men mye av kritikken i debatten rundt *Aristokraternes Catechismus* handlet nesten like mye om Balle sin innberetning som Bruun sin utskjelte bok. Mange ulike syn kommer frem i debatten om Bruun sin bok, men alle har til felles at de ofte tyr til moraliserende personangrep. Dette gjelder både mot Balle og Bruun, og finnes i de andre analyserte tekstene.

Den første teksten som ble analysert i oppgavens andre analysedel var Bruun sin egen erklæring om *Aristokraternes Catechismus*. Her prøver Bruun å reparere noe av det rufsete omdømmet han fikk etter utgivelsen av sin bok. I denne teksten argumenterer Bruun for at det ikke er han selv som kommer med alle angrepene i boken. Han mener det kun er aristokratene selv som kan komme med slike uttalelser, og at det derfor ikke kan være han. I tillegg poengterer Bruun at de satiriske angrepene i hans bok ikke var til for å rakke ned på kongen og monarkiet. Angrep på adel og aristokrati holdt han fortsatt med, men han velger å bortforklare eventuelle angrep på konge og kongemakt i Danmark-Norge. Adelen blir beskrevet med harde ord, og Bruun anklager også de som støtter adelen. Dermed skaper Bruun et bilde om at både aristokrater og deres støttespillere er de virkelige fiendene. Dette for å understreke at det ikke bare er aristokratene selv som er de verste menneskene. I tillegg får en også følelsen av at Bruun prøver å rette opp for sine handlinger i denne erklæringen. Han er fortsatt ganske bestemt i sine uttalelser, og står for mange av de satiriske angrep som kom i boken. Likevel glatter han over de antimonarkiske angrep, og prøver å forklare sine

²⁵⁴ Balle 1796: 9

hensikter med denne teksten. Hensiktene var ikke for å vanære den danske monarken, men endte han kanskje heller med å gjøre ting verre for seg selv? Uansett hvordan utfallet av erklæringen ble, situasjonen ble ikke noe bedre for Bruun.

Den fjerde teksten som ble analysert var skrevet av en anonym forfatter, og inneholder anmerkninger til Bruun sin bok og erklæring. Forfatteren markerer seg raskt som en motstander til Bruun, og er ikke redd for å komme med en rekke personangrep. Den anonyme forfatteren ønsker ikke å kommentere på Bruun sitt innhold, men kommer heller med kommentarer rundt Bruun sine moralske hensikter og forfatterskap. Han ønsker å finne ut av Bruun sine mulige årsaker for sin utgivelse, og tar en lengre diskusjon på litterær heder og ære. Han avkrefter raskt at Bruun var ute etter gagn eller økonomisk gevinst, og heller mot ufortjent litterær heder og ære fra snevre litterære kretser. Det en kan bemerke hos den anonyme forfatteren er de mange personangrep han retter mot Bruun, og i den grad han driver en moraliserende debatt mot Bruun. Spesielt finner han Bruuns manglende forståelse for kutyme skremmende, og kritiserer i tillegg offentligheten for å støtte en uraffinert forfatter. Denne kritikken kan henge sammen med det Håkon Evju kaller det patriotiske skribentideal, som inneholder aristokratiske trekk, i tillegg til å verdsette frimodighet, sannhetssøkning og følelsen for det allment beste når en skal ytre seg offentlig. I tillegg vil dette, ifølge Evju, også være det eneste legitime motiv for når en skal ytre seg offentlig.²⁵⁵

Sammenligner vi Evju og den anonyme forfatterens oppfatning av Bruun, ser vi raskt at nærmest ingenting stemmer overens. Bruun blir ikke fremstilt med aristokratiske trekk, snarere tvert i mot. Samtidig velger den anonyme forfatteren heller ikke å definere Bruun som en frimodig og sannhetssøkende mann, med det allment beste i sine interesser. Hos forfatteren blir vel Bruun heller fremstilt som en uraffinert og uskikket person, som skrev en forskrekkelig bok med en tilhørende latterlig erklæring. Disse moraliserende synene er med på å understreke alle de negative oppfatninger og beskrivelser mot Bruun, noe som ikke ser ut til å passe sammen med en patriotisk skribent. Dermed har vi et godt eksempel som viser hvor moraliserende denne debatten kunne være. Foruten Balle er det nærmest ingen av de utvalgte tekstene som fokuserer på Bruun sitt innhold, til og med Balle er overraskende opptatt av sitt eget omdømme. Også Bruun prøver å reparere omdømme sitt i erklæringen. Like tendenser kan vi også finne i brevet til Michael Gottlieb Birckner.

²⁵⁵ Evju 2014b: 166

Da Birckner skrev sitt brev til biskop Balle var ikke innberetningen til Balle blitt utgitt, men man visste derimot at det var biskopen som hadde anmeldt Bruun inn for det danske kanselli. Birckner var selv kapellan i den danske kirke, og viser stor respekt ovenfor biskopen. Likevel påpeker han at dette omdømme nå har endret seg kraftig. Biskopen er på grunn av hans anmeldelse av Bruun ikke lengre like respektert i befolkningen, og Birckner mener at noe av hans omdømme regelrett har blitt ødelagt. Det er derfor Birckner ønsker å forstå grunnene biskopen hadde for å anmelde Bruun. Som en forkjemper for trykkefrihet og frie ytringer, ble Birckner raskt en av Bruun sine støttespillere. En kan derimot merke et noe ambivalent forhold til Bruun. Birckner er veldig opptatt av saken til Bruun, og anklager Balle for å ødelegge fremtiden til en potensiell patriotisk skribent med gode verdier. Han påpeker likevel ikke at Bruun var i besittelse av slike verdier på daværende tidspunkt. Dermed oppstår en situasjon hvor Birckner støttet Bruun sin sak, men ikke nødvendigvis Bruun selv.

Foruten Birckner sitt ambivalente forhold Bruun, var brevets formål å forstå hvorfor biskop Balle anmeldte Bruun inn for det danske kanselli. Birckner prøver i hovedsak å undersøke om Balle sine hensikter var drevet av religiøse eller andre mer pliktige grunner. Først spør Birckner flere spørsmål om det er angrepet på religion som fikk Balle til å reagere. Deretter stiller han biskopen sine andre spørsmål, som heller handler om hans mulige plikt som embetsmann og borger. Her spør Birckner om han brukte sin posisjon som embetsmann eller borger for å anmelde Bruun. Det de begge kategorier spørsmål har til felles er å forstå årsakene til at Balle gjennomførte en anmelde av Bruun. Birckner kommer ikke til noe svar, men viser eksplisitte ønsker om at biskopen hadde startet en offentlig diskusjon rundt Bruun og *Aristokraternes Catechismus*. Dette skjedde omsider ikke, noe Birckner påpeker opptil flere ganger. Brevet har ikke hensikt i å komme med svar til denne diskusjonen, men Birckner ønsker at Balle skal fremlegge sine synspunkter offentlig. Balle skulle senere gi ut sin innberetning, men omdømme til biskopen var allerede blitt ødelagt i mange kretser, noe Birckner så ofte påpeker. I likhet med den anonyme forfatteren er også denne teksten et tegn på de moraliserende tendenser man ser i denne trykkefrihetsdebatten. En debatt som for øvrig handler lite om innhold, men heller om de ulike aktørene.

Det disse fem tekstene viser er et utdrag av en stor trykkefrihetsdebatt som oppstod i kjølvannet av Bruun sin utgivelse av *Aristokraternes Catechismus*. Bokens satiriske innhold fikk den danske biskopen Balle til å anmelde både boken inn for det danske kanselli. Foruten Balle sin innberetning er det vel heller lite i debatten som eksplisitt handler om innholdet i Bruun sin bok. De øvrige tekstene handler overraskende mye om personene bak de ulike

skriftene, og omhandler i stor enten grad Bruun eller Balle. Begge blir kritisert for manglende innsikt, og debatten har en meget moraliserende karakter. Bruun blir overraskende sjeldent konfrontert med sitt innhold, og mange velger enten å støtte hans sak eller kritisere han. Noe tilsvarende kan også sies om Balle. Han blir også kritisert for sin nokså umoralske opptreden, og blir også kritisert for manglende tillit ovenfor offentligheten. Det som blir det største funnet er nettopp denne moraliserende debatten. Det var Bruun og hans satiriske bok som sparket i gang denne debatten, men veldig få av de andre utvalgte tekstene velger å fokusere noe nevneverdig på dette. Dermed kommer innholdet og angrepene i *Aristokraternes Catechismus* i skyggen av de andre og, tilsynelatende, viktigere temaene som moralsk karakter og hensikter til forfatterne. Selvsagt kan andre deler av debatten ha andre syn enn det som er lagt frem her, men debatten kan likevel sies for å være noe overraskende. Det boken til Bruun og debatten kan fortelle oss er at man ofte diskuterte andre ting enn innhold og satiriske angrep i trykkefrihetsdebatter. Mange valgte heller å fokusere på forfatterne bak de ulike tekstene, og deretter se på deres moralske karakter og styrke som forfatter. Dermed blir det avsluttende ord i denne oppgaven en liten forundring. Hva var egentlig det verste for Bruun? Var det å bli dømt for innholdet i boken *Aristokraternes Catechismus*, eller var det å bli kritisert for hans manglende innsikt og moral som forfatter? Det dette debattutdraget er med på å fortelle, er at det muligens var det den sistnevnte. En kunne kanskje overleve med en rettslig dom, men det å leve med et dårlig omdømme og en umoralsk karakter var nok det verste. Hva som var det verste for Bruun vites ikke, men lett fikk han det uansett ikke.

Kilde- og litteraturliste:

Kilder:

Anonym: *Nogle Anmærkninger over Malthe Conrad Bruuns Catechismus og hans erklæring angaaende det samme* (København, 1796)

Balle, Nicolai Edinger: *Indberetning til det kongelige Danske Cancellie angaaende skriftet Aristokraternes Catechismus med anmærkninger* (København, 1796)

Birckner, Michael Gottlieb: *Til hans høiærværdighed hr. Biskop Nic. Edinger Balle i anledning af hans Denunciation af den Aristokratiske Catechismus* (København, 1796)

Bruun, Malthe Conrad: *Aristokraternes Catechismus* (København, 1796a)

Bruun, Malthe Conrad: *Erklæring til publikum angaaende Aristokraternes Catechismus fra dennes forfatter* (København, 1796b)

Litteratur:

Asdal, K., Berge, K. L., Gammelgaard, K., Gundersen, T. R., Jordheim, H., Rem, T., & Tønnesson, J., L.: *Teskt og historie - Å lese tekster historisk* (Oslo, 2008)

"Augsburske Konfesjon". I *Store norske leksikon* (2016) Hentet 02.02.2017 fra https://snl.no/Augsburske_konfesjon

Bratberg, Terje: "Junker" i *Store norske leksikon*. (2009). Hentet 09.12.2016 fra <https://snl.no/junker>.

Bredal, Bjørn: *Malthe Conrad Bruun & Malte-Brun Manden der ville verden* (København, 2011)

Evju, Håkon: "Et spørsmål om ære. Adelskritikk i dansk-norske tidsskrifter på 1790-tallet.", i *Kritikk før 1814 - 1700-tallets politiske og litterære offentlighet*, red., Eivind Tjønneland (Oslo, 2014a)

Evju, Håkon: " "Skrivefrihedens rigsdag". Patriotisme, trykkefrihet og politisk deltakelse under det sene eneveldet", i *Politisk kompetanse. Grunnlovas borgar1814-2014*, red., Nils Rune Langeland (Oslo, 2014b)

Evju, Håkon: "Ved kritikkens grense - Peter Colletts anmeldelse av M. G. Birckners *Om Trykkefriheden og dens Love*" i *Kritikk før 1814 - 1700-tallets politiske og litterære offentlighet*, red., Eivind Tjønneland (Oslo, 2014c)

Flottorp, Håkon: "Katekisme". I store norske leksikon. (2009). Hentet 05.12.2016

Holm, Edvard: *Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat i Slutningen af det 18de Aahundrede 1784-1799* (København, 1888)

Kjærgaard, Thorkild og Nielsen, Erland Kolding: *Den politiske litteratur i Danmark, Norge og Slesvig-Holstein 1789-1799. En systematisk bibliografi.*, (København, 1973).

Krefting, E., Nøding, A., & Ringvej, M.: *En pokkers skrivesyge - 1700-tallets dansk-norske tidsskrifter mellom sensur og ytringsfrihet* (Oslo, 2014)

"Litani". I Store norske leksikon (2009) Hentet 22.12.2016 fra <https://snl.no/litani>

Luther, Martin (1483-1546) *Martin Luthers lille katekisme* (Oslo, 1979) Hentet 20.12.2016 fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/845c2828ed75ce855bb9ef3bffc142df.nbdigital?lang=no#0>

Pontoppidan, Erik: *Sandhed til Gudfrygtighed* (København, 1737) Hentet 28.12.2016 fra <http://www.kb.dk/e-mat/dod/11030805505E.pdf>

Rian, Øystein: *Sensuren i Danmark-Norge Vilkårene for offentlige ytringer 1536-1814* (Oslo, 2014)

Rønning, Frederik: *Rationalismens tidsalder sidste halvdel af 18. århundrede. En literærhistorisk fremstilling. Tredje del. Det Rahbek-Baggesenske tidsrum 1785-1800. Andre afdeling 1793-1800.* (København, 1899)

Seip, Jens Arup: "Teorien om det opinionstyrte enevælde"

Thomson, Ann: "Ottoman Empire", i *Encyclopedia of the Enlightenment - Volume 1 Abbadie-Enlightenment Studies*, red., Alan Charles Kors (Oxford, 2003)